

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Abdul Rahim KAMGAR

AFGANİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ'NDE OLASI BİR FEDERAL DEVLET  
UYGULAMASININ ANALİZİ

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı  
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Abdul Rahim KAMGAR

AFGANİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ'NDE OLASI BİR FEDERAL DEVLET  
UYGULAMASININ ANALİZİ

Danışman

Dr. Öğr. Ü. Serkan DORU

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı  
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

**Akdeniz Üniversitesi**  
**Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,**

Abdul Rahim KAMGAR'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Doğan BIÇKI (İmza)

Üye (Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Serkan DORU (İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Senem ATVUR (İmza)

Tez Başlığı: Afganistan İslam Cumhuriyeti'nde Olası Bir Federal Devlet Uygulamasının  
Analizi

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 05/02/2018

Mezuniyet Tarihi : 10/05/2018

(İmza)  
Prof. Dr. İhsan BULUT  
Müdür

## **AKADEMİK BEYAN**

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Afganistan İslam Cumhuriyeti’nde Olası Bir Federal Devlet Uygulamasının Analizi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

**Abdul Rahim KAMGAR**



T.C.  
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU  
BEYAN BELGESİ



SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Abdul Rahim KAMGAR
Öğrenci Numarası	20128504311
Enstitü Ana Bilim Dalı	Kamu Yönetimi
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans ( ) Doktora ( ) Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Ü. Serkan DORU
Tez Başlığı	Afganistan İslam Cumhuriyeti'nde Olası Bir Federal Devlet Uygulamasının Analizi
Turnitin Ödev Numarası	953247833

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 65 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 21/04/2018 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 5

alıntılar dahil % 5 'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelerle sınırların aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

**Gerekçe:**

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

25/04/2018

(imzası)  
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı  
Dr. Öğr. Ü. Serkan DORU

## İÇİNDEKİLER

<b>TABLolar LİSTESİ</b> .....	<b>iii</b>
<b>KISALTMALAR LİSTESİ</b> .....	<b>iv</b>
<b>ÖZET</b> .....	<b>v</b>
<b>SUMMARY</b> .....	<b>vii</b>
<b>ÖNSÖZ</b> .....	<b>ix</b>
<b>GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>

### BİRİNCİ BÖLÜM

#### DEVLETLERİN TEMEL YAPILANMASI

1.1. Devlet Biçimleri .....	5
1.1.1. Merkezi Üniter Devlet .....	6
1.1.2. Âdem-i Merkezi Üniter Devlet .....	6
1.1.2.1. Yer Yönünden Yerinden Yönetim .....	6
1.1.2.2. İşlev Yönünden Yerinden Yönetim .....	6
1.1.3. Üniter (Basit) Devlet .....	6
1.1.3.1. Üniter Devletin Özellikleri .....	8
1.2. Bileşik Devlet .....	9
1.2.1. Devlet Birlikleri .....	9
1.2.2. Şahsi Birlik .....	9
1.2.3. Hakiki Birlik .....	10
1.2.4. Devlet Toplulukları .....	10
1.2.5. Müttefik Devletler (Konfederasyon) .....	10
1.2.6. Birleşik Devletler (Federasyon) .....	11
1.3. Siyasal Yönetimlerine Göre Devletler .....	13
1.3.1. Parlamenter, Yarı Başkanlık ve Başkanlık Sistemleri .....	13
1.3.2. Parlamenter Sistem .....	13
1.3.3. Başkanlık Sistemi .....	14
1.3.4. Yarı Başkanlık Sistemi .....	15

### İKİNCİ BÖLÜM

#### FEDERALİZM

2.1. Federalizmin Kökenleri ve Doğası .....	17
2.1.1. Federal Devlet Modelinde Erkin Kullanımı .....	19

2.1.2.	Federalizm Gereksinmesini Doğuran Nedenler .....	20
2.1.3.	Federalizmin Dezavantajları.....	22
2.2.	Federal Devlet Modeli Oluşturmanın Temelleri.....	24
2.3.	İyi Yönetişim .....	24
2.3.1.	Katılım.....	25
2.3.2.	Hukukun Üstünlüğü.....	25
2.3.3.	Şeffaflık .....	25
2.3.4.	Duyarlılık.....	25
2.3.5.	Uzlaşma Odaklı .....	25
2.3.6.	Eşitlik ve Kapsayıcılık.....	25
2.3.7.	Etkileyici ve Verimlilik .....	25
2.3.8.	Hesap Verebilirlik.....	26

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### AFGANİSTAN

3.1.	Afganistan'ın Kısa Tarihi .....	26
3.2.	Üniter ya da Federal: Afganistan'ın Seçimi.....	30
3.3.	Afganistan'daki Etnik Gruplar.....	32
3.3.1.	Peştunlar .....	35
3.3.2.	Tacikler.....	35
3.3.3.	Hazaralar.....	36
3.3.4.	Özbekler.....	37
3.3.5.	Türkmenler .....	37
3.4.	Afganistan'daki Federalizmi Destekleyen ve Karşı Çıkan Görüşler .....	38
3.4.1.	Tarihten Federal Devlet Uygulamaları .....	42
3.4.1.1.	Amerika Birleşik Devletleri.....	42
3.4.1.2.	Yugoslavya .....	44
3.4.2.	Federal Sistem İçin Öngörülen Unsurlar .....	45
3.4.2.1.	Taliban Sonrası Afganistan'da Federalizm Tartışmaları .....	45
3.4.2.2.	Afganistan'da Olası Bir Federalizm Denemesi Yaşanmadan Önce .....	47
<b>SONUÇ .....</b>		<b>51</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>		<b>56</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ .....</b>		<b>65</b>

**TABLolar LİSTESİ**

Tablo 1.1 Devlet Şekilleri.....	5
Tablo 1.2 Konfederasyonlar ve Federasyonlar Arasındaki Yetki Paylaşımı Farklılıkları .....	12
Tablo 1.3 Üniter ve Federal Devletler Arasındaki Farklılıklar .....	12



**KISALTMALAR LİSTESİ**

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADHP	: Afganistan Demokratik Halk Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

## ÖZET

Devlet, öncelikli görevleri arasında bulunan kamu hizmetini daha etkin ve verimli sunabilmek için örgütlenme ve kurumsallaşma gibi olanaklar geliştirerek yönetim olgusunu sağlar. Fakat Afganistan Devletinin bu görevlerini yerine getirmesi anlamında bazı sorunlar yaşanmaktadır. 1979 yılından bu yana, ülkede savaş devam etmektedir ve Afgan halkı, yeterli güvenlikten, iyi kamu hizmetlerinden ve iyi bir yönetim biçiminden mahrum bırakılmıştır. Ülke, ulusal birliği sağlayamadığı için; siyasi birleşme ve bir ulusal yapı oluşturma süreci çok yavaş ilerlemektedir. Anayasanın uygulamasına yönelik olarak aksaklıklar bulunmaktadır ve ülke çoğunlukla, silah ve iktidar sahibi aşiret liderleri ile savaş ağaları tarafından yönetilmektedir. Son 16 yılda başta Batı ülkeleri olmak üzere uluslararası camia, Afganistan'da hukukun üstünlüğü, merkezi yönetim idaresi, ulusal birlik ve demokrasiyi ülkeye getirmeye çalışmıştır; ancak yeteri kadar başarılı olamamıştır. Bu başarısızlık üzerine birçok akademisyen ve politikacı çözüm önerileri ortaya atmıştır.

Güvenlik eksiği, hali hazırda savaşın sürüyor olması, ulusal birliğin bulunmaması, yolsuzluğun önlenememesi ve dış ülkelerin müdahalelerinin önüne geçilememesi Afganistan yönetiminin yaşadığı temel sorunlar arasındadır. Bu sorunlara yönelik ortaya atılan pek çok fikir arasından, devlet sisteminin federalizme dönüştürülmesi fikri de sıkça tartışılan konular içinde yer almaktadır. Merkeziyetçi devlet sisteminin başarısızlığından dolayı, akademisyenler ve politikacılar tarafından federalizm, uzun bir süredir üniter devlet sistemi yerine alternatif bir yönetim biçimi olarak önerilmektedir. Afganistan üzerine çalışmaları bulunan Almanya eski dışişleri bakanı (1998-2005) Joschka Fischer federalizmin, ülkede bulunan tüm farklı etnik grupların çıkarlarını tatmin etmenin, ülkenin barışının ve istikrarının sağlanmasının tek yolu olduğuna inandığını ifade eden kişilerden biridir (Hadi, 2016: 76).

Bu çalışmada, merkeziyetçi devlet sistemi yerine, federal devlet sisteminin hangi şartlar altında uygulanabileceği ve uygulandığı takdirde Afganistan'da ne gibi değişimler yaşanacağı araştırılmıştır. Federalizmi savunanlar federal devlet sisteminin, Afganistan gibi çoğunluğun sağlanmadığı bir ülkede birçok etnik grubun çıkarlarına cevap verebilecek en iyi bir güç paylaşımı sistemini oluşturacağını sağlayacağını düşünmektedirler.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır: İlk bölüm, devletlerin temel yapısını ve buna ilişkin geliştirilen siyasal sistemleri içermektedir. İkinci bölümde, ayrıntılı olarak federalizm kavramı ve federal devlet sistemi açıklanmıştır. Üçüncü son bölüm olarak, Afganistan'nın siyasal ve yönetsel tarihi, yönetsel kültüre ilişkin çıkarımlarda bulunabilmek amacıyla Afganistan'da yaşayan etnik gruplarla birlikte incelenmiştir. Afganistan devlet sisteminin

olası federal sistem uygulamasının analizi üzerine kurgulanmıştır. Fakat bu kurgunun mevcut düzen üzerinden anlamlandırılabilmesi için tarihte şimdiye değin uygulanmış iki önemli federal devlet modeli incelenmiş ve bu incelemeler üzerinden federalizme geçiş tartışmaları gerçekleştirilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Merkezîyetçi Devlet, Federalizm, Anayasa, Güvenlik Eksikliği, Savaş, Etnik Grupları, Batı Ülkeleri. Devlet Sistemi

**SUMMARY**  
**ANALYSIS OF POSSIBILITY OF FEDERAL, STATE IMPLEMENTATION IN THE**  
**ISLAMIC REPUBLIC AFGHANISTAN**

Government, first priority is to provide security, public services and use good governance phenomena to its citizens for a better effective organization. But, the government of Afghanistan has not been able to succeed in this regard. Since the year of 1979, there has been war going on in the country and the Afghan people have been deprived of sufficient security, good public services and good governance. The country suffers from a absence of national unity; and the process of political unification and national building has been very slow. There is not enough respect for the constitution and the country is mostly governed by the tribal leaders and war-lords who have weapons and power. In the last 16 years international community, especially the western countries, tried to strengthen the rule of law and central government, and bring national unity and democracy to the country but they failed. This failure has caused many scholars and politicians to think about the causes and find any solutions.

The fundamental problems in Afghanistan are: lack of security-there has been a war going on, lack of national unity, and the presence of too much corruption and the presence of foreign interventions. To find solution(s) to the above problems, there have been many ideas given and one of the ideas is changing the country's government system to federalism. Although discussion of federalism has not been new in Afghanistan, the failure of the centralized government system has encouraged many scholars and politicians to talk about it and suggest it as an alternative for the unitary government system. Joschka Fischer, Germany's foreign minister (1998-2005), was one of those who believed that federalism is the only way that satisfies the interests of all ethnic groups in Afghanistan and that will lead to the peace and stability in the country (Hadi, 2016: 76).

This study seeking the possibility of shifting the government system to federalism in Afghanistan. Supporters of federalism argue that federal system of government provides a good quality of governance and a just sharing of power in a multi-ethnic country-where no majority exists, such as Afghanistan. This study is divided into three chapters: chapter I, explains the basic structure of states and political systems. Chapter II, the concept of federalism and the federal state system are explained in detail. Chapter III, the political and administrative history of Afghanistan has been examined with ethnic groups living in Afghanistan in order to find out about the administrative culture, and, the analysis of the

possible practice of federalism as an administrative system in Afghanistan. To make how it functions more comprehensible, the two important examples of federalism from the history have been put under the scope. Thus, arguments on transition to the federal system has given a solid base to be discussed.

**Keywords:** Centralized Government, Federalism, Western Governments, Ethnicity Groups, Lack of Security, War, Government System.

## ÖNSÖZ

Bu yüksek lisans tezinin amacı Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin yönetim yapısının farklı bir biçiminde ele alınmasıdır. Bu çalışmanın Afganistan'la ilgili devlet yönetimi tartışmalarına farklı bir bakış açısı getireceğini düşünmekteyim. Bu çalışma Afganistan'ın üniter yapısından kaynaklanan sorunlara bir çözüm önerisi olması amacı ile yapılmıştır. Çalışmamda benden hiçbir yardım ve desteği esirgemeyip bana yol gösteren, değerli hocam Dr. Öğr. Ü. Serkan DORU 'ya, idari konulardaki yardımı ve önerileri için Akdeniz Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölüm sekreteri Seval MENGİ ve Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü çalışanlarına son olarak, çalışmalarından yararlandığım bütün diğer araştırmacılara ve bu zahmetli süreçte ilgi ve sabırla yanımda olan aileme ve sınıf arkadaşlarıma her şey için minnettar olduğumu belirtmek isterim.

**Abdul Rahim KAMGAR**  
**Antalya, 2018**

## GİRİŞ

Ülkeleri şekillendiren siyasal sistemler, yaşanmış tarihsel süreçleri, sosyo-ekonomik gelişim modeli, siyasi kültür ve bunlarla birlikte ülkenin toplumsal yapısı her zaman önemli birer faktördür. Afganistan'ın jeofiziksel özelliklerinin ve Afgan toplumunun sosyo-kültürel, toplumsal ve yapısal farklılıkları dolayısıyla devletleşme süreci ifade edilen etmenlerden büyük ölçüde etkilenmiştir. Günümüzde birçok ülke toplumsal ve siyasal açıdan gelişime ve ekonomik açıdan da büyüme yönlü bir devininin içindedir. Devletlerin bu süreçlerininin yegâne amaçları vatandaşlarına daha iyi kamusal mal ve hizmet sunmak ve sosyal adaleti sağlayabilmektir. Şu anda dünyada gelişmiş ülkelerin bir zamanlar izlemiş olduğu yol ve yöntemleri örnek edinerek, yukarıda ifade edilen alanlarda gelişmekte olan ülkeler bulunmaktadır. Afganistan'ın günümüze kadar olan kültürel ve siyasi tarihi hakkında bilgi sahibi olanlar, Afganistan'da demokratik federal modele daha çok destek verirlerken, ülke hakkında daha az bilgiye sahip olanlar ise federalizmi daha az desteklemektedirler. Bu bağlamda, Afganistan hakkında bilgi sahibi olan ile olmayan kişiler arasındaki fikir ayrılıklarının nedenleri daha net anlaşılacaktır. Kesin olan şudur ki; Afganistan on yıllardır süren kıyım ve savaşa bir son verip tüm bu siyasi karışıklıkları bitirmek istemektedir. Afganistan'daki birçok akademisyen ve siyasetçi; ülkedeki siyasi sorunları çözebilmek için federalizmi bir araç olarak görmektedirler. Afganistan Devleti, aşırı merkeziyetçi ilkeler üzerine kurulmuş bir devlettir. Kral Abdurrahman Han (1880-1901) Afganistan'ın geleneksel otoriteye karşı tüm özerk bölgelerini tek bir ulusal devlet altında toplamıştır (Shahrani, 2009: 7).

Federalizm, Afganistan için yeni bir kavram ve yönetsel tartışma değildir. Taliban'dan sonra ülkenin federal bir yapıda teşkilatlanıp teşkilatlanmayacağı tartışılmaya başlanmıştır. Hatta bazı taraflar, federalizmin Afganistan'ı bölebileceğini ifade etmektedirler. Buna karşın Afgan federalizm destekçileri, Afganistan'da yaşayan bütün etnik grupların çıkarlarını karşılamanın tek yolunun, federal devlet sisteminin istikrarı olduğunu düşünmektedirler. İstikrarlı bir Afganistan kurma çabaları, çok uluslu devlete en uygun yapı sorununun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Afganistan, dört etno-coğrafik bölgeden oluşmaktadır. Başkent Kabil de dâhil olmak üzere Güney ve Doğu Afganistan, geleneksel olarak Pakistan'la yakın siyasi, ekonomik, kültürel ve dilsel bağlara sahiptir. Bu bölge, ülkenin toplam nüfusunun % 38'ini oluşturan en büyük Afgan etnik grup olan Peştunlar'ın yaşadıkları bölgedir. Peştun nüfusunun önemli bir kısmı Pakistan'ın Kuzeybatı sınır bölgesi'nde yaşamaktadır. Kuzeydoğu ve Batı

Afganistan'da ise, başkent Kabil de dâhil olmak üzere, Tacikler yaşamaktadırlar. Tacikler, Afganistan nüfusunun yaklaşık %20-28'ini oluşturmaktadırlar. Afganistan'ın üçüncü büyük etnik grubu olan Hazaralar'ı da kapsamaktadır. Bu alanların nüfusu, toplam nüfusun yaklaşık % 12'sini oluşturmaktadır ve İran'la yakın dini, kültürel ve ticari ilişkilere sahiptir. Sonuç olarak; Özbekler ve Türkmenler, Kuzey Afganistan'ın yaklaşık % 9 ila %10'unu oluşturan diğer etnik grupları oluşturmaktadırlar (<http://www.nyulawglobal.org/globalex/Afghanistan1.html>, erişim tarihi: 15.03. 2017).

Modern Afganistan Devleti'nin ilk kurucusu Ahmed Şah Dürrani'dir (1722-1772). Esasında, Afganistan karmaşık kabile yapısına sahip bir ülkedir. Ahmet Şah Dürrani, tüm Peştun gruplarını bir araya getirip onların desteğini de alarak ilk aşiret konfederasyonunu 1747'de kurmuştur. Daha sonraki Afgan hükümdarları, meşruiyet kazanmak için aşiret törelerine ve İslami geleneklere bağlı kalmışlardır. Aşiret ağalarının çoğu, moderniteye karşı muhalif bir duruş sergilemişlerdir. Daha sonra Amannulah Han (1919–1929) Afganistan Devleti'ni dünyada tanıtmak amacıyla, bir tür yeniliği ve modern eğitimi getirmiş fakat aşiret grupları tarafından bu durum desteklenmemiştir (Saikal vd., 2006: 58). Ancak Kral Zahir'in monarşi devleti, 1978'de kralın devrilmesiyle sona ermiştir. Daha sonra ilerleyen süreçte Afgan komünist partisi olan Afganistan Halk Demokratik Partisi (ADHP) başarılı bir darbe ile iktidarı ele geçirmiş ve daha sonrasında radikal toprak reformları başlatmıştır. Ancak; İslami muhafazakârlar Halk Demokratik Partisi'ne karşı güçlü bir silahlı direniş göstermişlerdir. Ülkede başlayan bu gerginlik ortamında Kızıl Ordu tarafından desteklenen Afgan komünistler ile İslami muhafazakârlar arasındaki çatışma şiddetlenmiştir. 1979-1989 yılları arasında süren Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) işgaline karşı, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve petrol zengini Körfez Arap ülkelerinde Afgan mücahitleri desteklenmiştir. Savaşın mağlup çıkan SSCB kuvvetleri Afganistan'dan çekilmiştir. Savaş sonunda bütün ülke enkaz haline gelmiştir. Ülke ekonomik kriz, sürekli şiddet ve kargaşa içine girmiştir. Toplumsal düzen ve siyasal düzen tamamen ortadan kalkmıştır. Savaşın sonra bütün Afganistan savaş ağalarının eline geçmiştir (Khalilzad, 1995: 147-148). Afgan mücahitler yeni bir devlet kurmaya çalışmışlar, fakat başarı olamamışlar ve ülke 1994 yılında iç savaşa girmiştir. Daha sonra 1996 ile 2001 yılları arasında ülke, Taliban rejimi ile yönetilmiştir. Taliban polis teşkilatı, şeriat uygulamalarına başlamıştır. Örneğin; kadınlar işten çıkarılmış, sokağa çıkmalarına bile izin verilmemiş ve kız çocuklarının eğitim hakları engellenmiştir. Eylül 2001'de New York'taki patlamalar sonucunda, ABD askeri müdahalesi sonucu Taliban rejimi sona ermiş ve bu durum Afganistan'da yeni bir siyasi hayatın başlangıcını teşkil etmiştir. İlk



olarak, Afganistan'da 3 yıl süren geçici bir hükümet kurulmuştur (Nuruzzaman, 2010: 512-513).

Afganistan, 2004 yılında yeni bir anayasa kabul etmiştir. Bu anayasa ile birlikte yeniden merkeziyetçi yönetim sistemi geri getirilmek istenmiştir. (Biddle vd. 2010: 51). Oluşturulan anayasal çerçeve ile bütün yerel yetkililerin, merkezi devlet tarafından atanması ilkesi kabul edilmiştir. Oluşturulan bu sisteme göre, Afganistan'da dört basamaklı mülki idari teşkilatlanma oluşturulmuştur: bunlar; Merkezi yönetim, İl, ilçe ve köydür. 34 ilin her birinin Kabil'deki merkezi yönetim teşkilatı tarafından atanan bir valisi bulunmaktadır. Fakat valilerin isteğine bağlı olarak, gerekli durumlarda hükümet tarafından değil, doğrudan cumhurbaşkanı tarafından kaymakamlar ilçelere atanabilmektedirler. 2004 Anayasası yürürlükte olmasına rağmen, ilçe ve köy meclislerine dair yapılan seçimler anayasal çerçeveye bağlı kalmamaktadır (Murtazashvili, 2014: 236).

### **Araştırmanın Amacı**

Tarihsel süreçte Afganistan farklı yönetim modelleri kullanılarak idare edilmiştir. Son olarak Taliban rejimi bittikten sonra üniter yapıyı bir İslam Cumhuriyeti modeli benimsenmiştir. Tüm tarihsel süreçte farklı modellere geçilirken, en uygun yönetim modelinin hangisi olacağı üzerinde de birçok tartışma olmuştur. Bu tartışmalar zamanla iki kutuplu bir hal almış ve ikinci kutbu da federalizm destekçileri oluşturmuştur. Bu araştırmanın amacı; Afganistan yönetiminin en doğru ve etkin biçimde, çağdaş yönetim bilimi gereklerine göre nasıl daha verimli hale getirilebileceğini göstermek adına, federalizm tartışmalarına ışık tutmaktır.

### **Araştırmanın Kapsamı**

Çalışmanın kapsamı, Afganistan yönetiminin tarihte geçirdiği anayasal değişimler ve Afganistan'da günümüzde yaşanan federalizm tartışmalarıdır. 21. y.y'ın başlarında, federalizm konusu kamuya açık tartışmalara meydan vermiştir. Çok etnik, çok dilli ve toplumsal olarak bölünmüş büyük devletler genellikle her zaman olmasa da, devlet kurumlarını kurmak ve ulusal bütünleşmeyi teşvik etmek için bir federal devlet modelini tercih etmektedirler. Bununla birlikte, federal sisteme yönelik girişimlerde hem başarılar hem de başarısızlıklar yaşanmıştır.

### **Araştırmanın Problemi**

Afganistan'da federalizm yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Afganistan'ın siyasi sorunları için federalizm bir çözüm olabilir mi? Federalizm Afganistan için siyasi istikrar sağlayabilir mi? Günümüzde üniter yapıyı bir yönetim sistemi ile yönetilen Afganistan'da,

federalizm yanlıları hiç de azımsanacak bir sayıda değildir. Bu çalışmanın problemi, kabaca iki kutupta toplanmış olan tartışmalar hakkında objektif bir bakış açısı ile bir çözümlemede bulunmaktadır.

### **Araştırmanın Yöntemi**

Bu tez için bir literatür çalışması yapılmış ve bu kaynaklar üzerinden de ikincil kaynak taraması yapılmıştır. Bu tez projesinde kaynak olarak akademik eserler, kitaplar, makaleler, raporlar ve dergiler kullanılmıştır. Ayrıca yabancı dillerdeki İngilizce ve Farsça kaynaklardan da yararlanılmıştır. Daha geniş bir bakış açısı ile konuya bakabilmek için Farsça ve İngilizce kaynakların incelenmesi bir zorunluluk haline gelmiştir.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### DEVLETLERİN TEMEL YAPILANMASI

#### 1.1. Devlet Biçimleri

Devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olan insan topluluğunun oluşturduğu siyasi bir varlıktır. Devletlerin hangi kategoride yer alacağına tespit edilmesinde yapısal düzen ve yönetim modellerine bağlı tarihsel, coğrafi, toplumsal, ekonomik ve kültürel faktörler etkilidir. Coğrafi ve kültürel benzerliklerin bulunduğu toplum içinde siyasi ve ekonomik değişiklikleri de beraberinde getirebilmektedir. Bununla birlikte her ülkenin ya da devletin kendine has yönetim biçimleri ve devlet kurumları bulunmaktadır (Öztekin, 2011: 57).

Esas olarak modern devletler bütün ülkelerde temel yapısına göre iki farklı kategoriye ayrılmaktadır: Üniter (tekçi), bileşik (karma) devlet yapıları. Her ülke ya da devlet tarafından benimsenmiş anayasa o ülkenin geçmişini, ulusunu, hedeflerini, isteklerini, tarihi ve kültürel değerlerini yansıtır. Anayasa basitçe yasalardan oluşmuş yapıdır. (Gözler, 2012: 58).

**Tablo 1.1 Devlet Şekilleri**

Devlet Şekilleri			
Üniter Devlet		Bileşik Devlet	
Merkezi Üniter Devlet	Âdem-i Merkezi Üniter Devlet	Devlet Birlikleri	Devlet Toplulukları
		Şahsi Birlik	Hakiki Birlik
		Konfederasyon	Federasyon

**Kaynak:** Gözler, 2012: 58

Üniter devlet, yürütme organının merkezilik derecesine ve taşra yönetiminin türüne göre ikiye ayrılmaktadır. Merkezi ve âdem-i merkezi üniter yapıları devletler. Bileşik devlet modeli ise iki ayrı kategoriye ayrılır. Yukarıdaki tabloda gösterilmiş olduğu gibi bileşik devlet modeli devlet birlikleri ve devlet toplulukları şeklinde sınıflandırılmıştır. Devlet birlikleri içinde şahsi ve hakiki birlikler yer almaktadır. Devlet toplulukları içinde ise konfederasyon ve federasyon devletleri vardır.

### 1.1.1. Merkezi Üniter Devlet

Devletin dışında başka kamu tüzel kişisinin olmadığı ve bütün devlet faaliyetlerinin merkezden yürütüldüğü devlet biçimi demektir. Örneğin; Türkiye, Fransa, birçok Afrika ve Doğu Avrupa ülkesi merkezîyetçi devletler olarak tanınmaktadır. Adı geçen devletlerin merkezîyetçilik dereceleri arasında siyasi, tarihi, toplumsal ve coğrafi faktörlere bağlı olarak farklılıklar bulunmaktadır (Öztekin, 2011: 57).

### 1.1.2. Âdem-i Merkezi Üniter Devlet

Bazı devlet faaliyetlerinin devlet dışındaki kamu tüzel kişileri tarafından yürütüldüğü devlet biçimidir (Gözler, 2012: 61).

#### 1.1.2.1. Yer Yönünden Yerinden Yönetim

Belirli bir yerde oturanların, yaşadıkları yer ile ilgili ortak hizmetlerden kâr elde etmek için seçtiği, merkezi idarenin dışında, devletten ayrı tüzel kişilikleri bulunan, belli bir özerkliğe sahip olan, organları mahalli seçimle iş başına gelen kamu kuruluşlarıdır. Örneğin belediyeler bunlardan biridir (Acar ve Özgür, 2004: 166).

#### 1.1.2.2. İşlev Yönünden Yerinden Yönetim

Belirli kamu hizmetlerini, daha etkin katılımcı, daha kısa zamanlı ve yerel ihtiyaçlarına uygun şekilde karşılayabilmek için, merkezi yönetimin dışında, yasalarca belirlenen yerel birimler tarafından hizmetlerin yapılması durumu, işlevsel yerinden yönetim olarak tanımlanmaktadır. Üniversiteler, TRT ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları örnek gösterilebilir (Acar ve Özgür, 2014: 166).

### 1.1.3. Üniter (Basit) Devlet

Devletin ülke, millet, egemenlik tekliği olması gerektiğini başlıca unsur sayan ve ayrıca yasama, yürütme ve yargı organlarının da teklik özelliği gösterdiğini varsayan devlet biçimidir. Üniter devleti, devletin unsurlarında ve organlarında teklik özelliğiyle tanımlayabiliriz (Gözler, 2012: 59). Üniter devletlerin, devletin gücünün daha alt ulusal idari teşkilat seviyelerine, bölgesel ya da il sistemi olarak seçilmiş meclislere, yöneticilere ve başkanlara aktarıldığı şeklinde net belirleyici bir tanımı vardır. (Bashiriye, 2005: 153).

Üniter devlet, egemen devlettir ve tek merkezden yönetilir. Yerel yönetimler, merkezi yönetimin verdiği yetki devri oranında faaliyet alanına sahiptirler. Tek siyasi otorite, merkezi devlete bağlıdır. Tek bir siyasi iktidar bulunan devletin hâkimiyeti de tek merkezlidir.

Afganistan İslam Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti gibi devletler üniter yapıli devlet sistemini uygulayan devletlere örnek gösterilebilir (Gözler, 2012: 59-60).

Çoğu zaman siyasi ve idari yetkiler merkezi devletin denetim altında toplanmaktadır Federal devletlerde ise aksine, federal devlet ile federe devletler arasında siyasi iktidar paylaşılmaktadır. Federal (bileşik) yapıli devletler karakteristik olarak, devletin federal merkezi ile federe devletlerinin yetkilerini belirleyen bir anayasaya bağılıdırlar. Federal devletin toprakları üzerinde her federe devletin geçerlilik alanı sınırlı kanunları bulunmaktadır. Federe devletler iç işlerinde kendi federe anayasalarına dış işlerinde ise federal anayasaya bağılıdırlar. Örneğin; iç ve dış ticareti düzenlemek, yurttaşlık kurallarını koymak, para basmak, mahkemeler kurmak federal anayasada tanımlanırken silah taşımak bazı federe anayasada geçer. ABD federal devlete en iyi örnektir (Eroğul, 2012: 87).

Üniter devlet, merkezi idari yönetim ile yerel yönetimlerin arasında iktidarın yoğunlaştığı tek devlet biçimidir. Heywood'a (2007: 222) göre; çağdaş devletlerin büyük çoğunluğu üniter yapıli devletlerdir. Üniter devlet, tek yasama, tek yargı ve tek yürütme organına sahip olan en yaygın devlet modelidir. Birçok farklı ülke üniter devlet sistemine sahiptir. Üniter devletler her zaman dış politika, ekonomik politikalar ve milli savunma gibi ulusal düzeydeki konulardan sorumludur (Hague vd., 20016: 236-237).

Taşra idari teşkilatı merkezin dışındaki birimlerdir ve merkezi devletin kendilerine sınırlı seviyede verdiği idari yetkiye sahiptir. Söz konusu üniter devlette, yerel yönetimler merkezi devletin verdiği oranda yetki ile sınırlandırılmışlardır (Heywood, 2007: 223).

Üniter devletlerde, ülke çapında genellikle aynı kanunlar geçerlidir. Ayrıca üniter devletler, kamu hizmetlerini yerine getirmekte daha hızlıdırlar ve bu sayede merkezi yönetim, yerel yönetimlerle anlaşmazlık yaşadığı noktalarda daha etkin çözümler üretebilmektedir. Üniter devletler yerel yönetimlerin yürüttüğü kamu hizmetlerini yoğun bir şekilde denetime tabi tutulabilmektedir. Bu devlet biçimi, kültürel yönden homojen toplumların ya da coğrafi alan bakımından geniş olmayan ülkelerin şartlarına daha uygundur. Üniter devletler, federal devletler ile kıyaslandığında, federal devletler federe devletlere federal kanunları uygulamakta sorun yaşayabilmektirler ve federe devletle federal devlet arasındaki bu uyuşmazlık, kamu hizmetlerinin sunulmasında kesintilere sebep olabilmektedir. (Âlem, 2005: 339).

Üniter devlet, icrai gücünü tamamen merkez yönetimden alır ve devletin diğer bölgeleri üzerinde güçlü bir otoriteye sahiptir. Bu özelliği üniter devletin en temel avantajlarından birisidir (Heywood, 2007: 223-224).

Üniter devlette tüm yönetsel yetkiler tek bir merkezin elinde toplanmıştır ve merkez tüm siyasi ve idari güçlerin kaynağıdır. Örneğin yerel yönetimlerin, yasama ve yargı yetkileri

yoktur (Gözler, 2012: 61). Üniter devletin illeri ve bölgeleri bulunmaktadır ve anayasa tüm diğer kurumlara mutlak üstünlüğü ile yasama, yürütme ve yargı gücü verebilmektedir.

Buna göre, üniter yapıya sahip devletler genellikle merkeze bağlıdırlar ve çoğu zaman güçlü merkezi yetkilerle kamu hizmetlerini yürütürler. İdari gücünü iller ve bölgeler gibi devletin alt ulusal birimleri arasında paylaşırlar.

Üniter devletin bir diğer adı da basit devlettir ve tek bir bütün olarak yönetilir. Üniter devlette, merkez daima yerel yönetimlere karşı üstündür ve gücünü merkezi konumundan alır. Üniter devletlerde yerel yönetimler, merkezi devlet tarafından oluşturulabilir veya sonlandırılabilir. Merkezi yönetim seçimle belirlenmiş olsa da, merkez konum olarak en üst seviyede kalmaya devam eder ve istediği takdirde yerel yönetimlerin güçlerini kısıtlayabilir.

Üniter yapıli devletlerin ve federal yapıli devlerin avantajlarından birisi de tüm vatandaşların devlete vatandaşlık bağı üzerinden bağlanmasını sağlayıp, ulusal birlik ve sadakat hissiyatını uyandırabilmesidir. Bu bağlamda Gözler'e (2012: 52) göre "Ulus faktörü her zaman bir arada kalacaktır ve beraber çalışacaktır." Üniter devletler ve federal devletler, gerekli durumlarda, egemen olduğu bütün coğrafya üzerinde gücünü ve devleti etkileyen önemli toplumsal ve siyasi olaylarda otoritesini kullanabilir (Goodin ve Klingemann, 1998: 212).

### **1.1.3.1. Üniter Devletin Özellikleri**

Üniter devlet yasama, yürütme ve yargı organları bakımından tekçi özellik gösteren devlet şeklidir (Gözler, 2012: 59). Üniter devletlerde anayasa, federal devletlerde olduğu kadar katı değildir. Dolayısıyla anayasa federal devletlerde belirli durumlarda, yasama organı tarafından talebe göre herhangi zorluk olmaksızın değiştirilebilir ve kamuoyu ile uyum içinde olabilir. Üniter devletlerde, ulusal seviyedeki yasama organı sayesinde siyasi ve idari kararlar gerekli durumlarda belli bir dereceye kadar merkezi yönetim tarafından düzenlenmektedir. Devletin yapılanmasının içinde bulunan taşra teşkilatı, merkezden organize edilmektedir ve merkezi devletin denetimi altındadır. Üniter devletlerde yerel anayasalar yoktur. Yerel yöntemlerle ilgili düzenlemeler, merkezi yönetimin devrettiği yetkiye dayanarak oluşturulmuşlardır. Üniter devletlerdeki merkezi ve yerel yönetimler arasındaki ilişkiler bağlılık mekanizmasını temsil etmektedir (Heywood, 2007: 222-223).

Ulusal seviyedeki üniter devletlerde yasama, yargı ve yürütme tek elde bulunmaktadır. Örneğin; Dışişleri Bakanlığı'nın ve Savunma Bakanlığı'nın taşra uzantılarının bütçeleri, merkezi hükümet tarafından düzenlenir. Üniter devlet gücünü, devletin farklı yerel yönetim organları ve makamları arasında dağıtır. Siyaset bilimciler gücü, gücün devlet içinde nasıl

dağıtıldığına bakarak incelerler. Merkezi devlet tarafından kontrol edilen gücün büyüklüğü, o devletin sahip olduğu devlet sistemini belirler (Gözler, 2012: 59-61-66).

Hague'a göre:

“Üniter devletin anlamı egemenliğin kesin olarak merkezi devletin altında olmasıdır. Hiyerarşik düzende ulusal devlet, yerel yöntemleri ortadan kaldıracak teorik otoriteyi elinde bulundurur. Yerel yönetim, merkezi yönetimin izni ile yeni politikaları tasarlayabilir ve uygulayabilir. Merkezin üstünlüğe ithafen, birçok üniter devlette yasama organı tek bir daireden oluşur. Çünkü yerleşik olan vilayetleri temsil edecek ikinci bir daireye gerek yoktur” (Hague, 2016: 90).

Parsons'a göre (2013: 30) “devlet gücünü, vatandaşlarının ihtiyaçlarını karşılamak için kullanır. Bundan dolayı yasaları tüm toplumun ihtiyaçları doğrultusunda düzenler.” Anlaşıyor ki güç, her devletin ve siyasetin anahtarıdır.

## **1.2. Bileşik Devlet**

İki veya daha çok devletin sıkı veya gevşek bağlarla birleşmelerinden meydana gelen devlet şeklidir (Gözler, 2012: 62). Bileşik devletlere en iyi örnek federal yapıli devletlerdir. Bu devletler birçok eyaletten oluşabilir. Bileşik devletlerin özelliği, federal ve federe devletlerin arasında yasama, yürütme ve yargı organlarının güç paylaşımının hem federal düzeyde hem de federe düzeyde olmasıdır (Öztekin, 2011: 58).

### **1.2.1. Devlet Birlikleri**

İki ayrı devletin, farklılıklarını mümkün mertebe himaye etmeyerek birleşmesiyle ortaya gelen devlet biçimidir. Bileşik devlet, iki veya daha fazla devletin sıkı veya gevşek bağlarla birleşmelerinden meydana gelmiş bir devlet biçimidir (Gözler, 2012: 62). Örneğin; Hollanda ile Lüksemburg 1815-1890 yılları arasında, Belçika ile Kongo Cumhuriyeti 1885-1908 yılları arasında kişisel birlik biçiminde birleşik devlet oluşturmuşlardır (Öztekin, 2011: 59).

### **1.2.2. Şahsi Birlik**

Şahsi birlik, iki veya daha fazla devletin yönetiminin aynı hükümdar tarafından idaresiyle oluşmaktadır. Ancak şahsi birlik örnekleri geçmişte kalmıştır: Büyük Britanya ve Hannover arasında 1714-1837 yılları arasında uygulanmıştır. Hollanda ve Lüksemburg arasında 1815-1908 yılları arasında deneyimlenen şahsi birlik de bir başka örnektir. Günümüzde şahsi birlik temelinde yönetilen bir şahsi birlik örneği bulunmamaktadır. Şahsi

birlikte sadece aynı yöneticinin himayesinde iki devletin şahsi birliğini düşünölmektedir (Caenegem, 1995: 50-51). Şahsi birliklerde devletlerin iç ve dış işlerinde her devletin kendi bağımsızlığı vardır. Bazen şahsi birlik olan devletlerde monark ya da kral ölürse, şahsi birlik sona erebilir (Gözler, 2012: 62).

### **1.2.3. Hakiki Birlik**

Birden fazla devletin, iç işlerinde bağımsızlıklarını koruyarak dış ilişkilerinde bir devlet oluşturacak şekilde birleşmelerinden meydana gelir. Günümüzde örneği yoktur. Geçmişte Avusturya- Macaristan İmparatorluğu (1867-1918) örnek gösterilebilir. (Gözler, 2012: 63).

### **1.2.4. Devlet Toplulukları**

Devlet toplulukları, iki veya daha fazla devletin bir araya gelerek oluşturdukları ortak devletlerdir. Bir araya gelen devletlerin aralarındaki bağ, aynı şahsi birlik ve hakiki birlik gibi sıklıdır. Devlet toplulukları “konfederasyon” ve “federasyon” olmak üzere ikiye ayrılır (Gözler, 2012: 63).

### **1.2.5. Müttefik Devletler (Konfederasyon)**

Konfederasyonlarda, bölgesel devletlerin temel yetkileri vardır ve merkezi devlet, sadece bölgesel yönetimlerin kendisine devrettiği yetkiye sahiptir. Kısacası, üye devletler merkezi devlet üzerinde egemen durumdadırlar. Konfederasyonlar günümüzde nadirdir ve merkezi yetkilerinin olmaması, devletler arasındaki çatışmaların çözümünün zor olduğu, eşgüdüm ve toplu eylem sorunlarının çözölmesini ayrıca zorlaştırabileceği için istikrarsız olma eğilimindedir.

Dünyada konfederasyon uygulamalarına dair örnekler bulunmaktadır. Konfederasyon biçimindeki devletlerin nadir olma durumu, bugün dünya üzerinde örneklerinin olmamasıyla açıklanabilir. İsviçre'nin bazen konfederal devlet olduğu iddia edilmektedir fakat; İsviçre'nin ünvanı “Helvetica Konfederasyonu”dur. Ancak Helvetica Konfederasyonu'nun tarihi, 13. Y.y.'a kadar dayanmaktadır. 19. y.y.'in ortalarından itibaren ülke federal devlet sistemine geçmiştir (Wiget, 1990: 33). Yugoslavya'nın parçalanmasının ardından 2003 yılında Sırbistan ile Karadağ konfederasyon oluşturmuşlardır ve bu birleşme 2006 yılına kadar sürmüştür (Ackermann, 1999: 44).

Bugün konfederasyon örneği olarak Avrupa Birliği gösterilebilir. Üye devletler hala egemen ve bağımsızdır. Avrupa Parlamentosu bağımsız üye devletler tarafından kendisine



verilen yetkiye sahiptir ve yürürlüğe girmek için parlamentonun onayladığı yasaların, her üye ülkede bağımsız olarak onaylanması gerekmektedir (Gözler, 2012: 64).

Amerika Birleşik Devletleri yönetim biçimini ilk konfederasyon olarak biçimlendirmiştir. İngiltere'den bağımsızlığını ilan eden 13 koloni, kendilerini tek ülke olarak değil, 13 ayrı yeni ülke konfederasyonu olarak tanımlamışlardır. Devrimden sonra 1781'de yürürlüğe giren Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk belgesi olan ünlü "konfederasyon yazıları" oluşan konfederasyonu somutlaştırmıştır (<http://www.let.rug.nl/usa/documents/1786-1800/the-usa-constitution.php> erişim tarihi: 14.01.2017).

### **1.2.6. Birleşik Devletler (Federasyon)**

Federal Anayasa, ulus devlet ile federe devletler arasındaki düalizmi ortaya koymaktadır (Lane, 2010: 251). Her devletin birden çok yetki düzeyi vardır; ancak coğrafi dağılımı büyük farklılıklar göstermektedir. Üniter devlette, tüm siyaseti belirleme yetkisi tek merkezde yoğunlaşırken; konfederasyon tipi devletlerde bu yetki, üye devletlere paylaştırılmaktadır ve merkezi devlet zayıf niteliklere sahiptir. Federasyon sistemlerinde ise, merkezi devlet ile diğer federe devletler arasında yetki bölüştürülür (Heywood, 2007: 217).

Federal devlet, yetkileri, federal devlet ile federe devletler arasında anayasal olarak paylaşır ve federe devletlerin kendi karar alma mekanizmaları vardır. Federal devletin içinde federe devletler bulunur ve bunlar bağımsız-özerktirler. Federalist sistemin uygulandığı ülkeler arasında Amerika Birleşik Devletleri, Nijerya, Kanada, Malezya, Avustralya ve Almanya bulunmaktadır. (Çam, 2000: 95).

Konfederasyonel yapılar ise devletlerin egemenliğini koruduğu ve ortak anayasanın benimsendiği devlet ittifaklarıdır. Konfederasyon devletleri her zaman federal devletler gibi güçlü değildir ve her üye devlet kendi içindeki çoğu siyasi ve idari kararı verme özgürlüğünü elinde tutmaktadır. Avrupa Birliği buna en iyi örnektir. Ekonomik konularda ortak para birimi kullanabilir ve dış ilişkiler için ortak çalışma yapabilirler. Hatta konfederasyon üyesi devlet istediği zaman konfederasyonu bırakabilir. (Mueller ve Blankart, 2004: 39-40).

Federe devletler ise egemenliği elinde tutmaktadır ve federe devletler sınırlı derecede özerkliğe sahiptir. Amerika Birleşik Devletleri'nde eyaletler yüksek derecede özerklik sahibidir. Federasyonun ortak anayasası, federe devletlerin birçok önemli alanını denetleyerek daha geniş konuları ele alır. Bir federe devlet, federasyonu, konfederasyon devletlerinin aksine terk edemez; çünkü tek taraflı bir karar meşru değildir (Wilson, 2014: 691-692).

**Tablo 1.2 Konfederasyonlar ve Federasyonlar Arasındaki Yetki Paylaşımı Farklılıkları**

	<b>Konfederasyon</b>	<b>Federasyon</b>
<b>Kaynak</b>	Uluslararası antlaşmayla kurulur.	Anayasayla kurulur
<b>Bağın Niteliği</b>	Üye devletler arasındaki bağ akdidir.	Anayasal niteliktedir
<b>Ayrılma Hakkı</b>	Üye devletler üyelikten çıkabilir.	Ayrılma hakkı yoktur
<b>Uluslararası Kişilik</b>	Üye devletlerin de var.	Sadece federal devletin var
<b>Dış İlişkiler</b>	Üye devletler bağımsızdır.	Federe devletler federal devletlere bağlıdır.
<b>Zorlama Gücü</b>	Konfederasyonun üye devletler üzerinde zorlama gücü yoktur.	Var
<b>Vatandaşlık</b>	Sadece üye devletleri vatandaşlığı var.	İki tür vatandaşlık var Federal Vatandaşlık + Federe Vatandaşlık

**Kaynak:** Gözler, 2012: 66

Konfederasyonlar ve federasyonlar arasındaki yetki paylaşımı farklılıkları göstermektedir. Her ikisi de bileşik devlet biçimidir. İncelediğimiz konfederal devletler uluslararası antlaşma ile kurulur, federasyonlar ise federe devletler arasında tek anayasa ile kurulur.

**Tablo 1.3 Üniter ve Federal Devletler Arasındaki Farklılıklar**

	<b>Üniter Devlet</b>	<b>Federal Devlet</b>
<b>Devlet Sayısı</b>	Tek devlet var.	1) Bir federal devlet
		2) Birden çok federe devlet
<b>Hukuk Düzeni</b>	Tek bir hukuk düzeni var.	1) Bir federal hukuk düzeni
		2) Birden çok federe hukuk düzeni
<b>Yasama, Yargı, Yürütme Organları</b>	Tek yasama, yürütme ve yargı organı var.	1) Federal Yasama, Yürütme ve Yargı organı
		2) Federe Yasama, Yürütme ve Yargı organı
<b>Yetki Paylaşımı</b>	Merkezi idare ile âdem-i merkezi idare arasında kanunla yapılır.	Federal devlet ile federe devletler arasındaki yetki paylaşımı anayasayla yapılır.

**Kaynak:** Gözler, 2012: 66

Tablo 1.3'te de gösterildiği gibi üniter Devletler tekçidir. Teklikle ile vurgulanmak istenilen şey ise; ülke, millet ve egemenlik unsurlarıdır. Federasyonlarda federe devletlerde

birer devlettir. yukarıda tabloda üniter ve federal devletler arasındaki farklılıkları gösterilmiştir.

### **1.3. Siyasal Yönetimlerine Göre Devletler**

#### **1.3.1. Parlamenter, Yarı Başkanlık ve Başkanlık Sistemleri**

Günümüzde devletler birbirinden farklı siyasal sistemler çerçevesinde teşkilatlandırılmışlardır. Her sistemin siyasi ve idari yaklaşımları farklılıklar arz ederken her, devlet yapısının kendine özgü zayıflıkları da olabilir. Bundan dolayı her ülke için ideal olabilecek hükümet sistemine yönelik tartışmalar yürütülürken, genellikle üç farklı yönetim sistemi üzerinden çıkarımlarda bulunmaktadır.

#### **1.3.2. Parlamenter Sistem**

Parlamenter sistemlerin uygulandığı demokrasilerde, yürütme yetkisi yasama yetkisinden kaynaklanır ve yürütme organı yasama organına karşı sorumludur (Gözler, 2012: 91).

Parlamenter hükümet sistemleri, hem üniter hem de bileşik devletlerde yaygın olarak kullanılan bir hükümet sistemidir. Gözler (2012: 25) şöyle ifade ediyor: “parlamenter sistemlerde kuvvetler birbirinden yumuşak bir şekilde ayrılmıştır. Parlamenter sistemlerde devletin yürütme ve yasama organları aslında tam olarak bağımsız değildir. Yasama ve yürütme organları iç içe geçmiştir”. Parlamentarizmin kökenleri demokrasiden öncesine dayanır. Bu sistemlerde çoğunluk önemlidir. Birleşik Krallık, monarşi sistemini zaman içerisinde demokrasiye taşımıştır. Kraliyet günümüzde devam ediyor olsa da, eskiye oranla sadece sembolik bir rolü vardır. Yine demokrasiyle yönetilen Kanada’da da, sembolik nitelikte bir monarşi bulunmaktadır (Nathan, 2011: 55-56). Bu gibi devletlerde icra gücü genellikle başbakanın kontrolündedir. Başbakan olmak için gereken en önemli kural, kişinin parlamentoda görev almak için seçilmiş olmasıdır. Başbakan çoğu zaman en çok oyu alan partinin ya da koalisyonunun en çok oy oranına sahip partisinin lideridir (Forsey, 2013: 41).

Parlamenter sistemlerde yasama organı, bazen tek ve bazen de çift meclisli olabilir. Kanada çift meclisli yasama organına sahip ülkelere örnek gösterilebilir. Kanada’da Senato ve Avam Kamarası bulunur. Bu ülkede olduğu gibi, her parlamenter sistemde yasama organının her meclisi daima seçimle oluşmak zorunda değildir. Şöyle ki; Kanada’da Senato atanmış üyelerden oluşur ve her biri 75 yaşına kadar senatoda görev yapabilir. Avam Kamarası’nın Senato’yu veto etme hakkı vardır (Forsey, 2013: 31). Avam Kamarası, vergiler ve bütçe ile

ilgili konularda yasa tasarısı hazırlayabilir. Senato'da hazırlanan bir yasa tasarısı, Avam Kamarası tarafından kabul edilmedikçe, hükümet liderine sunulamaz. Kanada Parlamentosu'nda vergileri ve bütçeye ilişkin meseleleri ilgilendiren yasa tasarıları ve diğer konular hakkındaki yasa tasarılarını onaylama yetkisi Avam Kamarası'na aittir.

Avam Kamarası'nda hazırlanan yasa tasarıları imzalanması için hükümet liderine sunulmadan önce Senato'da oy çoğunluğu ile onaylanmalıdır. Yasa tasarıları, Avam Kamarası'nın ve hükümet liderinin onayından geçmeden yasaya dönüşemez. Çift meclisten oluşan yasama organlarının avantajı, yasama organına ayrıca bir kontrol ve inceleme imkânı sağlamasıdır. Bu yolla tüm yasa tasarıları, yürütme organı tarafından yasaya dönüştürülmeden önce çift katmanlı bir denetimden geçer. Yasama organı, devlet sistemine zarar verebilecek yasa tasarılarının onaylamasını engelleyebilir ([http:// www.thecanadaguide.com/the-parliamentary system](http://www.thecanadaguide.com/the-parliamentary-system), erişim tarihi: 17.06.2016).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde hala uygulanmakta olan parlamenter sistembuna verilebilecek bir örnektir. Fakat, 18 Nisan 2017'de yapılan referandum ile 18 maddelik anayasal değişiklik halk oylamasına sunulmuştur. Bu değişiklikler henüz uygulamaya girmemiştir. Gelecekte, parlamenter sisteme dair değişiklik olacağı öngörülmektedir. 1789-1807 tarihleri arasında III. Selim döneminde Meclis-i Meşveret olarak adlandırılan bir meclis formasyonu oluşturulmuş ve ardından da yeni sistemin içinde bulunan Nizam-ı Cedid ile anayasal devlete adım atmıştır. Sonrasında 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nde anayasal parlamenter sisteme geçilmiştir.

(<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MECMEB/mmbd02ic01c001/ink018/mmbd02ic01c001ink0180458.pdf>, erişim tarihi: 09.06.2016).

### **1.3.3. Başkanlık Sistemi**

Başkanlık sistemi sert kuvvetler ayrılığı sistemidir. Yasama ve yürütme organları açık bir şekilde birbirinden ayrılmıştır (Gözler, 2012: 82). Başkanlık sisteminde, yasama organında karar almak için yeterli çoğunluk oluşamayacağı düşünülmektedir. Öte yandan böyle bir çoğunluğun var olacağına garanti dahi yoktur. Dahası, başkanlık sisteminde hükümet ve yasama organı arasında sık sık çıkmazlar ve tıkanmalar baş gösterir. Yasama ile yürütme organları arasında sorunlara neden olabileceği düşünülür. Başkanlık sisteminde koalisyonlara nadiren rastlanır ve siyasetçileri ya da partileri diğer hükümet ile koalisyon yapmaya teşvik eden koşullar çoğu zaman oluşmaz (Cheibub, 2006: 2).

Afganistan İslam Cumhuriyeti Devleti'nde başkanlık sistemi uygulanmaktadır. Devletin başında Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı bulunur. Cumhurbaşkanı,

her dört yılda bir halk tarafından doğrudan seçilir. Afganistan İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın 60. maddesine göre "Cumhurbaşkanı, Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin en üst makamıdır ve anayasanın verdiği izinler doğrultusunda yasama, yürütme ve yargı alanlarında da otoritesini kullanır. Cumhurbaşkanına birinci ve ikinci olmak üzere iki başkan yardımcısı eşlik eder." (Afganistan Anayasası, 2004: mad, 60).

Üniter devletlerde parlamenter sistemler, başkanlık sistemine göre daha yaygın kullanılır. Buna karşın başkanlık sistemini kullanan devletlerin sayısı da kayda değerdir (Newton ve Deth, 2005: 66-69). İlk başkanlık sistemi, Amerika Bileşik Devletleri'nin konfederasyondan federasyona dönüştüğü süreçte ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri aslında hem federal hem de konfederal sistemi, başkanlık sistemiyle kullanmış olan ilk devletlerdendir. Bu iki sistem Amerika Birleşik Devletleri'nin kurulmasıyla ortaya çıkmış ve o günden bu yana kesintisiz olarak devam etmiştir. Federalizm kendi içinde pek değişmeye de başkanlık sistemi Başkan Franklin D. Roosevelt'in görev süresi boyunca kayda değer bir değişim geçirmiştir. Özellikle Roosevelt, aşamalı bir değişim süreci başlatmıştır. Böylece başkanlık yetkilerinin istikrarlı biçimde artmasına sebep olmuş ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki denetim ve dengeleri etkilemiştir.

([https://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/stm103%20articles/Cheibub\\_Pres\\_Parlt.pdf](https://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/stm103%20articles/Cheibub_Pres_Parlt.pdf), erişim tarihi: 15.07.2016).

#### **1.3.4. Yarı Başkanlık Sistemi**

Yarı başkanlık sistemi, parlamenter ve başkanlık sisteminin belirli koşullar altında kısmen birleştiği bir sistemdir. Sistem, hem başkana hem de başbakanı aynı anda sahiptir. Yarı başkanlık sistemi günümüz dünyasında en az kullanılan sistemlerden birisidir (Elgie ve Moestrup, 2010: 32). Bu sistemi en belirgin uygulayan ülkeler Fransa ve Rusya'dır. Yarı başkanlık sistemleri yürütme gücünü paylaşmak için hem başbakan hem de başkan görevlendirmeye eğilimlidir. Başbakanın devletin tüm iç meseleleri üzerinde yetki sahibi olduğu ve başkanın ise dış ilişkilerle ilgilendiği ve hükümetin resmi lideri olarak davrandığı bir yönetim ortamı yaratır (Carrier, 2015: 73). Başta Rusya olmak üzere çeşitli devletler hala resmi pozisyonda olan bir başkana sahiplerdir. Yarı başkanlık sisteminde başbakan parlamento tarafından seçilmek zorundadır ve parlamentodaki en büyük partiyi ya da koalisyonu temsil eder; cumhurbaşkanı ise genellikle doğrudan seçime aday olmak zorundadır (Barany ve Moser, 2001: 75-76). Başkan ve başbakanın iki ayrı yapılanmayı temsil ettiği durumun ortaya çıkması da mümkündür. Bu sistem, başkan tarafından yürütülen dış işleri ile iç işlerini etkileyerek, iki adet de facto yürütme makamı arasında çatışmalar yaratarak kötü

sorunlar doğurabilir. Aynı şekilde başbakan ve parlamento tarafından alınan kararlar da dış işlerini etkileyerek çatışmayı diğer taraftan tetikleyebilir. Özellikle Fransa'nın Beşinci Cumhuriyeti kurulmadan önce bu olay Fransa'da yaşanmıştır (Newton ve Deth, 2005: 64-65).

## İKİNCİ BÖLÜM

### FEDERALİZM

#### 2.1. Federalizmin Kökenleri ve Doğası

Federalizmin ne olduğunu daha iyi anlamak adına kelimenin kökenine inmek ve ne ifade ettiğini anlamak faydalı olacaktır. Literatüre federalism olarak geçen kelimenin kökeni, Latince bir kelime olan foedus kelimesine dayanır. Bu kelimenin anlamı anlaşma, işbirliği yahut sözleşme olarak tercüme edilebilir (Elazar, 1987: 35).

Federalizm, siyaset biliminin çalışma alanlarına dahil kavramlardan birisi olarak kabul edilmektedir. Bu sistemde devlet politikalarının nasıl organize edildiği ile beraber siyasal bir kavram olarak ele alınacaktır. Bu anlamda federalizm toplumsal konularla, otorite ve güçler ayrılığı kavramlarıyla da ilgilidir. Federal yapılandırma sistemi aynı zamanda sık sık ticaret loncaları ve fikir grupları gibi sivil toplum kuruluşlarının yapılandırılmasında kullanılmaktadır (Bulmer, 2015: 6-7-8).

Federalizmin ne olduğunu daha da iyi tanımlamak adına tarih boyunca federalizmin nasıl evrimleştiğini mercek altına almalı ve bu süreçteki en önemli ilerlemelerin kaynaklarının neler olduklarına bakmalıyız. Siyaset bilimi uzmanlarına göre federalizmin tarihi ABD ile başlamıştır. ABD federalizmi, federalizm ilk örneklerinden biri olarak sayılmaktadır. Bu özelliğinden dolayı da tarihteki diğer federal devletler için örnek olmuştur. Federalizmi tarihi yönüyle ele almak için, bu sistemin daha da geçmişte entelektüellerce şekillendirildiğini bilmekte fayda vardır. Nitekim 18. ve 19. yüzyıllarda Amerikan federalizmiyle hiçbir şekilde bağı bulunmayan federalizm kavramı şekillendirilmiştir (<https://plato.stanford.edu/entries/federalism/>, erişim tarihi: 17.10.2017).

Woodward'a (2006: 3) göre: "Federal devletlerin sayısı 20. y.y.'ın ikinci yarısında büyük ölçüde artmıştır, öyle ki şu anda dünya nüfusunun %40'ını oluşturan yaklaşık 20 ülke bunlara dahildir."

Gluck göre:

"Federalizmin ilk olarak ABD'de kullanıldığını ifade etmektedir. Ardından federalizmi kullanmak isteyen tüm ülkeler, siyasi sistemlerini federal sisteme dönüştürmeye çalışmıştır. Süreçle beraber federalizm üzerinden yürütülen akademik tartışmalar gündemde popülerite kazanmıştır. Özellikle, hızla artan çeşitlilik ve etnik heterojenlik karşısında birleşmeyi sürdürmek için mücadele eden topluluklara federalist yaklaşımların potansiyel katkısı vurgulanmıştır"( Gluck,2014: 1892).

Bu bağlamda ABD’de uygulanan federalizmin en büyük avantajı farklı kültürel, dini, etnik ve dil gruplarına özgürlük fırsatı sağlaması ve bütün farklı grupların kendi kimliklerini ifade edebilmesine imkan vermesidir. Farklı kültürel gruplara özyönetim ve tanınma fırsatı vererek, bu toplumların yerel ve bölgesel kurumlar yoluyla kendilerini yönetmelerine ve diğer gruplarla birlik içinde yaşamalarına imkan tanır. Federalizmin, bu yöntemi ile toplumları korumayı, karşıtlıkları önlemeyi, demokratik kurumların geçerliliğini arttırmayı ve bölünmeyi önlemeyi amaçlar.

Başarılı bir federal sistem iyi işleyen demokratik birimlere, hukuk sistemine, çoğulcu siyasal parti sistemine ve siyasi rekabetin bir sonucu olarak ortaya çıkan tatmin edici seçim ortamına ihtiyaç duyar. Literatürdeki yaygın kanıya göre federalizm, dengeli bir şekilde işleyen demokratik hükümetlere sahip devletlerde başarılı olabilir. Demokratik olmayan devletlerde uygulanan federalizm sistemi başarısızlığa ve istikrarsızlığa mahkûmdur. Böyle bir ortamda federalizm, eyaletler arasındaki dengeyi sağlayamaz ve böylece eyaletler arasında eşitlik bozularak federalizm sisteminin sağlayacağı demokratik havanın oluşmasına engel olur (Filippov ve Shvetsova, 2004: 3).

Federal devletler, konfederasyonlardan daha yaygındırlar. Bugünün dünyasında en az her üç devletten birisi federal sistemi ile yönetilmektedir. Örneğin; ABD, Hindistan, Almanya ve Pakistan bu ülkelere örnek gösterilebilir. Federal sistemler ülkelere farklılık gösterebilir. Yine de hepsinin ortak sahip olduğu yönetsel enstrüman çifte egemenliktir. Yani, merkezdeki federal devlet ile taşradaki federe devletler gücü paylaşmaktadır (Heywood, 2007: 232). Federal sistem aynı zamanda federe devletlerdeki ortak anlayış ve hoşnutluk birlikteliği ile oluşmuş yapı ve yönetici toplulukları anlamına gelirken; anayasa anlaşma yoluyla oluşmuş farklı siyasi birliktelikleri içinde barındırarak oluşmuş kapsayıcı bir yapı anlamına gelir (Elazar, 1994: 44).

Heywood’un (2007: 232) ifadesiyle: “Federalizm, gücün devlet içindeki başka devletler arasında dağıtılma yöntemlerinden birisidir. Federalizm hükümetlerin makam ve statüleri ile otoritelerinin sınırlarını düzenleyen önceden ayarlanmış resmi ve siyasi bir anlaşmadır ve aynı zamanda anayasal araçtır”. Bu nedenle bağlı oldukları anayasalar gibi federasyonlar tasarlanmış yapılardır. Dünyada ilk modern anayasayı kullanan devlet ABD olmuştur ve yerleşimin bir parçası olarak tıpkı anayasa metninde belirtildiği gibi, dünyanın ilk ve en etkili federasyonunu kurmuştur. Doğal olarak federal yapı, anayasal birliktelik altındaki belirli güçlere sahip tüm federe devletleri kapsamaktadır. Ulusal durumları gereği bazı federasyonlar daha az dengelidir. Asimetrik federalizm, federasyon içindeki bazı eyaletlere



diğerlerinden daha fazla hak ve özgürlük tanındığında ortaya çıkar. Örneğin; Kanada’da Quebec milliyetçileri uzun süre Fransızca konuşan vilayetlerinin özel olarak tanınması için çaba sarf etmişlerdir. Federalizm sadece hükümetteki görevlerin dağıtılmasından ziyade, daha çok bir güçler ayrılığı olarak kabul edilebilir (Hague vd., 2016: 228).

Federalizm, toplumun siyasi yapısını tasarlayan bir devlet modelidir. Bu model temel olarak geniş nüfusu kapsayan, büyük kültürel çeşitliliğe sahip olan ve nasıl yönetilmesi ile ilgilenen siyasi ve idari bir yapıdır. Federalizm siyasi arenadaki en geniş yerinden yönetimdir (Linder, 2010: 7).

Federalizm gücü eyaletler arasında dağıtan bir modeldir. Federalizm sadece gücün dağıtımını anlamına gelmez. Requejo ve Jürgen şöyle ifade etmektedir:

“Federalizm anayasal araçtır. Karşılıklı olarak hükümet makamlarını ve onların yetki alanlarını tasarlayan, ön görüşlü resmi bir siyasi sözleşmedir. Bu nedenle, bağlı oldukları anayasalar gibi, federasyonlar daima önceden hazırlanmış yapılardır. ABD dünyaya ilk modern anayasayı sunmuştur ve dünyanın ilk ve en etkili federasyonu olarak kabul görmüştür” (Requejo ve Jürgen, 2016:87).

Federasyonlar aynı zamanda konfederasyonlardan ayrı olarak kabul edilmelidirler. Merkezi otorite küçük ortaktan; bir araya gelmiş eyaletlerin çalışmasından daha fazlası değildir. Konfederasyonun klasik örneklerinden birisi 1781’de ABD’de oluşan ve kısa ömürlü olan bir modeldir. ABD konfederasyon olduğu dönemde, vergiler ve ticaretle ilgili kararlar almakta zorlanmaktaydı. Üstelik insanların üzerinde de doğrudan otoritesi bulunmamaktaydı. Birleşik Devletler 1787 Anayasası’na ve federal anayasanın hazırlanmasına neden olan şey konfederasyon maddelerindeki açıklardı. ( <https://constitutioncenter.org/blog/article-i-section-8-federalism-and-the-overall-scope-of-federal-power/>, erişim tarihi: 17.05.2016).

### **2.1.1. Federal Devlet Modelinde Erkin Kullanımı**

Temel olarak federal devlet, gücün siyasi ve idari olarak paylaşılması ile ilgilidir. Federal devlet ve eyaletlere güç, anayasal izinler veya meşru değerlendirmeler yoluyla verilir. Rusya Federasyonu ve Nijerya gibi bazı ülkelerde federal devletler geniş yetkilere sahiptirler. ABD gibi federal devletlerde ise, federe devletlerin yetki ve güçleri sınırlandırılmış ve tanımlanmış bir role sahiptir (Loughlin vd., 2013: 122-123).

Anderson’a göre erken federal sistemin doğuşu 18. y.y.’ın sonları ile 20. y.y.’ın başlarında gerçekleşmiştir. Amerika’nın konfederasyonla olan tecrübesi, 13 eyalet ilk modern federasyonu oluşturup merkezin zayıflığını gözler önüne serene kadar, sadece sekiz sene sürmüştür (1781-1789). İsveç Konfederasyonu beş yüzyıldan fazla bir süre var olmuş ve

kendini geliştirmiştir. Fakat 1848’de kısa süreli sivil kargaşanın ardından Amerikan modelini esas alarak federal anayasa hazırlamıştır (Anderson, 2008: 8).

18. y.y.’ın sonlarında ve 20. y.y.’ın başlarında 13 Amerikan kolonisinin federal bir devlet kurması, Amerikalıların birlikteliğini ve politik istikrarını gösteren büyük bir ilerlemeydi. O dönem ABD ilk ve tek modern devlettir. İsveç Konfederasyonu’nun dahi Amerikan federalizm modelinden etkilendiği bilinmektedir. Federal birliktelik ve merkezi devlet çatısı altında yaşamak için anahtar görevindeydi. Elazar’a göre;

“Kanada ve İsviçre farklı ulusal toplulukları güçlü bir şekilde bir arada tutmak için bu anlayışı geliştirmek zorunda kalmışlardır, Yugoslavya bu işte başarısızlığa uğramıştır. Nispeten daha genç olan Hindistan, Malezya ve Nijerya gibi federasyonlarda, federalizmin geleceği ortak bir ulusal anlayışın eksikliği ile tehlike altındadır” (Elazar, 1995: 29)

### **2.1.2. Federalizm Gereksinmesini Doğuran Nedenler**

Akademisyenler siyasi meseleleri üç temel tema üzerinde incelerler. Siyasal gücün, deneysel gerçekliğin ve işleyişin anlaşılma arayışı sivil toplum yoluyla kabul edilebilir bir kent ortamı yaratmak ve son olarak iyi bir siyasi yaşam ortaya koyabilmek adına ilk iki temayla uyum içinde var olabilecek sivil topluluk tasarlarlar (Elazar, 1995: 1).

Elazar’ın bu konuya ilişkin ayrıntılı ifadesi şu şekildedir:

”Federalizmin kabuk atan siyasi güç olduğunu ve şu prensibe uyduğunu savunur: Basit olarak azınlıklar ya da çoğunluklar yoktur, tüm çoğunluklar grupların bir araya gelmesiyle olmuştur ve sonuç olarak azınlık hakları prensibi sadece azınlıkların kendilerini koruma ihtimalini arttırmakla kalmaz, aynı zamanda çoğunlukları basitçe çoğunluk olmaktan çok bir bütün olmaya zorlar”( Elazar, 1995: 2)

Temel özgürlük hakları ve ulusların birlikteliği fikri her demokratik devlet tarafından savunulur. Bu unsurlar son derece önemli ve yararlıdır. Özellikle de her gün insanların birbirine daha fazla ihtiyaç duyduğu ve iletişime geçtiği günümüz dünyasında bu durum giderek önem kazanmaktadır. Elazar’a (1995: 67) göre: “İnsanlar hoşlarına gitse de gitmese de beraber yaşamak zorundadırlar. Hatta demokratik yollarla buna ikna edilmelidirler. Bu sayede demokratik bir çerçeve içinde dünyanın her yerinden insanlar ve devletler politik bütünlüklerden ortaya çıkan sorunlara federal çözümler ararlar”.

Tüm milletler çeşitli siyasi ve toplumsal sorunlarla yüzleşir ve güvensizliğe sebep olan siyasi istikrarsızlıklara çözüm bulmaya çalışırlar. Barışçıl bir dünyada yaşamak adına hep beraber istikrarsızlığın olduğu bu dünyada sorunlara karşı mücadele etmeliyiz. Bu sorunların

çoğu insanların etnik, dilbilimsel ve ırksal konular üzerinden çatıştığı bir tarih yaratmaktadır (Elazar, 1995: 11).

Federal devlet sistemleri, bireylere yasal güvence ve temsil hakkı tanıyan özgürlükçü bir ortam yaratır. Üstelik yasaların ve düzenlemelerin eyaletlerin ihtiyaçlarına göre yapıldığı ABD’de, federalizm sistemi en özgürlükçü biçimde uygulanmaktadır. Özgürlük anlayışının temel doğasında diktatörlüğün ortaya çıkmasına izin vermemesi yatmaktadır. Siyasi olarak elit kesimin kendi yasalarını dayatmalarına fırsat verse de bu olay bu işlerin çok daha kolay olarak geliştiği üniter devlet sistemine göre çok daha demokratik yolla gelişir (Thomas, 2008: 45).

ABD’de federal iktidar yapısının ötesinde, federalizmin Amerikan kültürü ve sivil toplum içinde yarattığı siyasal ve sosyal prensiplere dikkat etmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Bu ilkelerin bir tezahürü olarak "çeşitliliğin ortasında birlik oluşturulmasına yönelik olan "özgür insanları ortak görevlerde birleştirmek için işbirliği fikri" ve "ortak girişimde kendi entegrasyonlarını ihlal etmeden" bağlantı kurmasını sağlamıştır (Elazar, 1995: 23).

Federalizm, devletlerin federe devletlere ayrılmasını en önemli nokta olarak kaul eder. Böylece ulusal devlet (federal) denetim ve dengelerin birbiriyle uyum içinde olduğuna emin olmaktadır. ABD’de federal devletin sunduğu en önemli güvence, her türlü tiran hükümetine karşı olmasıdır ve tüm bu düzenlemeler ulusların demokrasilerini korumada önemli rol oynamaktadır. Aynı zamanda federal modelde gücün, federe devletlere dağıtılması sağlanarak tek bir merkezde toplanmasına karşı önlem alınmaktadır. Aslında federal devlet sistemi, vatandaşların siyasi kararlara katılımlarını arttırabilir. Federasyonlarda vatandaşları, yasalar ve kurallar adına karar vermekte daha özgürdür. ([http://www.bloomp.net/articles/benefits\\_federalism.htm](http://www.bloomp.net/articles/benefits_federalism.htm), erişim tarihi: 12.10.2016).

İlk başlarda federalizm batı devletleri için basit bir sistemden ibaret olmuştur. Fakat günümüzde ülkelerin daha iyi ekonomik performansa ve demokratik çıktılara sahip olması için devletlerin, federal modeli benimsedikleri gözlemlenebilmektedir. Örneğin; Güney Afrika, Brezilya ve Arjantin gibi ülkeler diktatörlükle yönetilmişlerdir. Bu ülkeler şu anda federal çözüm yöntemlerine başvurumaktadırlar. Çin, İsveç ve Norveç gibi çeşitli ülkeler federal sistemden ilham almaktadırlar ve federal sistemin, ekonomik performanslarını geliştirmeye yardımcı olduğunu düşünmektedirler (Inman, 2008: 1).

Amerikalılar federal devleti yaratmak için kendi özel bakış açılarına sahip olmuşlardır. Birçok siyaset uzmanı, federal devlet sistemini, gücün kötüye kullanımını engellenebileceğine inanmaktadırlar. Örneğin; eğer bir eyalet çeşitli yasaları onaylarsa bu yasalar sadece o eyalette yaşayan insanları etkileyecektir. Her eyalet kendi yasa ve düzenlemelerini eyalet yasasını esas

olarak tasarlayabilir. Bazı eyaletler diğer eyaletlere ilham kaynağı olup, onların da benzer yasalar çıkarmasını sağlayabilirler (Gluck, 2014: 1904).

Federal devletlerde yerel hükümetler, halk ile doğrudan etkileşim içindedirler ve sorunları ulusal devletlerden daha hızlı olarak çözebilirler. Federal devlet, eyaletlerin sorunlarının farkında olmayabilir; zira her eyaletin kendine özgü sorunları vardır. Ayrıca federal devletin başkentinde ikamet eden bürokratların birçoğu bu sorunlarla nasıl baş edileceğini bilmezler veya bilemezler. Bu nedenle federal devlet yönetimi çok daha etkilidir ve sorunları çok daha çabuk olarak çözüme kavuşturabilir (Elazar, 1994: 20).

### **2.1.3. Federalizmin Dezavantajları**

Federalizm hükümet fonksiyonlarında mükerrerliğe (yapılan bir işin gereksiz yere tekrarlanmasına) ve birbirleriyle çelişen, zıt poliçelerin ortaya çıkmasına sebep olabilir. Federalizm karşıtları aynı zamanda bir federasyonu yönetmenin üniter bir devleti yönetmekten çok daha zor olduğunu ve çok daha fazla devlet kurumuna ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedirler. En güçlü iddiaları ise federalizmin üniter sistemden çok daha pahalıya mâl olduğudur. Örneğin bir federasyon içerisinde aynı kurum farklı yerlerde tekrar tekrar kurulmak zorunda kalabilir, devlet işleri çok daha karmaşık olarak işler ve evrak trafiği çok daha kalabalıktır. Sonuç olarak tüm bunları finanse etmek zorunda olması dolayısıyla federal yönetim çok daha fazla külfetli olmaktadır. Federal bir devlette birey hem yerel hem de federasyon seviyesinde temsil edilmek zorundadır, yani bu sistemde demokrasinin iki yüzü vardır. Her ne kadar eyalette bireyin ve belirli birimlerin seçme ve temsiliyet hakları koruma altına alınsa da aynı haklar federasyon seviyesinde de koruma altına alınmak zorundadır. Bu ikilik adalet işlerinde, hukuki makamlarda da kendisini gösterir, birey hem eyalet hem de federasyon makamlarında adalete tâbidir (Blumer, 2015: 10-11).

Anayasalar tarafından devlet makamlarının yetki sınırları belirlenmesine rağmen, çoğu zaman bu merciler yetki sınırlarını aşarak kimi devlet politikalarını istenmedik biçimde etkilerler. Bunun sonucunda devlet makamlarının görev ve sorumluluklarında gecikmeler ve karışıklıklar meydana gelir. Aynı zamanda devlet kurumlarının sayısındaki fazlalık mali masrafları artırır. Kurum sayısının yüksek olması, daha fazla masraf ve para anlamına gelmektedir. Bu mali masraflar, kurumlardaki memur sayısı, tüketim bedelleri, maaşlar, seminerler gibi bedellerinden oluşur. Yeterli ekonomik güce sahip olmayan ülkelerde bu tür masraflar büyük yük yaratmaktadır (Zimmerman, 2009: 3).

Gelir paylaşımı için oluşturulmuş güçlü bir kontrol birimi olmadığı müddetçe, federalizm alt-ulusal birimler arasında artan eşitsizliğe neden olabilir. Bunun sebebi birimlerin

farklı gelir kaynaklarına ve gelişim süreçlerine sahip olmalarıdır. Ortaya çıkan bu beklenmedik sonuçlar arasında devlet işlerinde gecikmeler ve kamu hizmetinde verimsizlik nedeni olabilir (Blumer, 2015: 10).

Sosyal ve ekonomik düzenlemelerin alanı serbest ticaret ve sermaye hareketini karşılayamayacak derecede küçük ise piyasalarda haksız rekabet oluşabilir. Bunun sonucu olarak da yerel yönetim birimleri sermayelerini arttırmak adına çalışan maaşlarında ve giderlerde kısıtlamalar yapabilirler. Bu durum, birimler arası dayanışmanın azalmasına ve ekonomik büyüme projelerinin rafa kaldırılmasına neden olabilir (Ofoeze, 1999: 83).

Federalizm kültürel azınlıklar için özerklik ve resmi olarak tanınma fırsatı sunabileceği gibi, kültürel azınlıkların ayrımcılığa maruz kalması sonucunu da doğurabilir. Dil, din, kültür farklılıklarını içinde barındıran ve bu farklılıkları temel alan devletlerde kültürel azınlıkların ayrımcılığa maruz kalma ihtimalleri daha yüksektir. Üniter devletler ise kültürel azınlıkların haklarını anayasal olarak güvence altına almıştır.

Gücü ve otoriteyi elinde bulunduran bir zümre kendi şahsi çıkarları uğruna toplumun çıkarlarını feda ederek yetkilerini kötüye kullanabilirler. Bu tür yolsuzlukları sona erdirmek ve ortadan tamamen kaldırmak zor bir iştir. Özellikle de eyalet, vilayet veya diğer yerel seviyedeki birimlerde yolsuzluğu tespit edebilmek ve sonlandırmak zor bir iştir.

Seçmenlerin yerel seçkin zümreye ekonomik olarak muhtaç ve bağlı olduğu durumlarda, önemli olan o bölgede ademî merkezîyetçiliğin, demokrasiyi oligarşi veya otokrasiye çevirme fırsatı doğurmadığından emin olmaktır.

Yerel yönetim birimleri yetersiz iş gücü ve ekonomik kaynak sebebiyle temel fonksiyonlarını dahi yerine getiremeyecek derecede yetersiz kalabilirler. Anayasa tasarı süreçlerinde dikkat edilmesi gereken, zayıf ve yeni kurulmuş devlet birimlerine ve kurumlara yerine getirebileceklerinden fazla görev ve sorumluluk yükleyerek onları başarısızlığa, güvensizliğe ve hatta memnuniyetsizliğe sürüklenebileceği riskidir.

Federalizm ile özleştirilen gücün çeşitli merkezlere dağılması prensibi güçlü bir demokrasinin eksikliği durumunda çeşitli sorunlar ortaya çıkartarak, istikrarsızlığa neden olma riski taşımaktadır. Federalizm her ne kadar özerklik isteklerine cevap vererek federasyondan ayrılma ve bölünme ihtimalini azaltma ve halkı tatmin etme olanakları sağlasa da, yapısı gereği ayrılıkçı taleplerin dile getirilmesi için de fırsatlar sağlayabilir ve bu talepler için gerekli ortamın oluşmasına neden olabilir. Daha fazla güce ve yetkiye sahip olmaya dair taleplerinin karşılanmaması halinde ortaya çıkacak şiddetli bölünme ve ayrılma hareketleri veya bu hareketleri bastırmak için yapılacak operasyonlar geniş çaplı istikrarsızlığın ortaya çıkmasına neden olabilir.

## 2.2. Federal Devlet Modeli Oluşturmanın Temelleri

Bir federasyonun başarılı olması için aşağıdaki gerekliliklerin yerine getirilmiş olması gerekmektedir:

1. Nüfusun iyi eğitilmiş olması.
2. Ekonomik eşitlik ve fırsat olanakları.
3. Federasyonun tüm tarihinin ve tarihi figürlerinin tanınmış ve benimsenmiş olması.
4. Kültürel çeşitliliğe ve farklılıklara değer verilmesi.
5. Daha iyi ticari atılımlar yapılabilmesi için yüksek derecede bir teknolojik gelişme, etkili iletişim kaynakları ve taşıma sistemleri.
6. Denize ulaşım imkânları ve daha iyi uluslararası ilişkiler kurabilmek için güvenilir hava alanları (Âlem, 2005: 341).

Gerçek şudur ki, günümüz Afganistan'ı yukarıda belirtilen gerekliliklerden hiçbirini karşılayamamaktadır. Buna ek olarak ülkenin federal sistem kurmak için üniter yapıdan federal devlet yapısı geçmesi ülkenin aniden demokrasiye ulaşacağı anlamına gelmez. Böyle ortamda yönetim kalitesinde büyük değişimler beklemek yersiz olacaktır. Bunun yerine iş zamana bırakılmalıdır, zira zaman içinde yeni gelen kurumlar ve kurallar halkın beklentilerini ve davranışlarını etkilemeye başlayacaktır.

## 2.3. İyi Yönetişim

Yönetişim kararların Devlette nasıl yapıldığını yolu kapsayan, siyasi meseleler formüle ve uygulanmaktadır. İyi yönetim şeffaf, etkili ve sorumludur. Bütün nüfusu kapsar ve azınlıkların ve zayıfların görüşlerini ve ihtiyaçlarını dikkate alır. Bütün vatandaşlara gerekli kamu malları ve sosyal hizmetler sağlanmaktadır (Agere, 2000: 56).

Yönetişim, bir ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarının yönetiminde iktidarın uygulanma şekli olarak tanımlanır. Son zamanlarda yaşanan ekonomik ve sosyal gelişmeler, iyi yönetişimin toplumsal ve ekonomik kalkınmada oynadığı rolü göz önünde bulundurarak artan oranda dikkat çekmektedir. İyi Yönetişim, devlete, bireylerin insan haklarını ve özgürlüklerini koruyan adalet ve barış içinde kurulan bir sistem yaratmayı taahhüt eden bir yaklaşımdır. Birleşmiş Milletlere göre, İyi Yönetişim, Katılımın 8, Kanun Hükmünde Karar, Şeffaflık, Duyarlılık, Konsensüs Odaklılık, Eşitlik ve Kapsayıcılık, Etkinlik ve Verimlilik ve Sorumluluk gibi sekiz faktör tarafından ölçülmektedir

(<http://www.goodgovernance.org.au/about-good-governance/what-is-good-governance/>, erişim tarihi: 05. 03. 2018).

### **2.3.1. Katılım**

Tüm grupların, özellikle de en savunmasız kişilerin, hükümet sistemlerine doğrudan veya temsili erişimi olmasını gerektirir. Bu, güçlü bir sivil toplum ve vatandaşlar olarak örgütlenme ve ifade özgürlüğü ile kendini göstermektedir.

### **2.3.2. Hukukun Üstünlüğü**

Tüm vatandaşların, özellikle de azınlıkların insan haklarını ve sivil özgürlüklerini koruyan tarafsız yasal sistemler tarafından örneklendirilmektedir. Bu, bağımsız yargı mensubu ve yolsuzluklardan uzak bir polis teşkilatı tarafından belirtilir.

### **2.3.3. Şeffaflık**

Vatandaşların, özellikle bu kararlardan doğrudan etkilenmişlerse, kararların verildiği araç ve yöntemleri anlama ve erişme anlamına gelir. Bu bilgi, genellikle medya aracılığıyla çevrilen, anlaşılabilir ve erişilebilir bir biçimde sağlanmalıdır.

### **2.3.4. Duyarlılık**

Kurumların makul bir zaman çerçevesinde paydaşlarına cevap vermelerini gerektirir.

### **2.3.5. Uzlaşma Odaklı**

Çeşitli vatandaşların farklı ihtiyaçları, perspektifleri ve beklentileri arasında aracılık yapmak isteyen bir gündeme getirilmiştir. Kararların, toplumun tarihi, kültürel ve toplumsal bağlamı hakkında derin bir anlayışı yansıtacak bir şekilde yapılması gerekmektedir.

### **2.3.6. Eşitlik ve Kapsayıcılık**

Bir toplumun tüm üyelerinin, özellikle de en savunmasız olan birey ve grupları, varlıklarını iyileştirmek veya korumak için dâhil edilme ve yetkilendirmeyi sağlamaya bağlıdır.

### **2.3.7. Etkileyici ve Verimlilik**

Toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için kaynakların sürdürülebilir kullanımı yoluyla geliştirilir. Sürdürülebilirlik, hem sosyal yatırımların sürdürülmesini hem de gelecek nesiller için doğal kaynakların korunmasını sağlamaktadır.

### 2.3.8. Hesap Verebilirlik

Kurumların sonuçta insanlara ve birbirlerine karşı sorumludur. Buna devlet kurumları, sivil toplum ve özel sektör dâhil olmak üzere her biri aynı şekilde hesap verebilmektedir.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### AFGANİSTAN

#### 3.1. Afganistan'ın Kısa Tarihi

İnsanlığın tarihi, evrimi, insanların kazançları ve kayıpları ile doludur. Hayal kırıklıkları ve kırgınlıklara rağmen asla pes etmemiş ve asil bir yaşam uğruna mücadele etmeye devam etmişlerdir. Aslında tarih birbirleriyle uzlaşmayan Habil ve Kabil'in savaşından ibarettir (Gobar, 1967: 6).

Afganistan, Asya'nın orta kesimlerinde bulunan deniz ya da okyanusa kıyısı olmayan dağlık bir ülkedir. Bu ülke, beş bin yıldan daha uzun tarihe sahiptir. İlk olarak Ariyana, daha sonra Horasan olarak anılmıştır. Afganistan, yeni bir tarihe ve yeni bir isim olmasına rağmen bulunduğu bölge tarihi değer açısından dünyadaki en eski medeniyetlere sahip bölgelerden birisidir. İpek Yolu üzerinde bulunması nedeniyle bu topraklar dönemin en işlek bölgesi olmuştur. Ticari yönden de zamanın en önemli ekonomi merkezlerinden birisidir. İpek Yolu tarih boyunca büyük medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve günümüz Afganistan bölgesinde büyük rol oynamıştır. Bugün Afganistan olarak adlandırılan yerde kimlik, kültür ve inanç katmanları daima kendilerini belli etmişlerdir (Barfield, 2010: 23).

19. y.y. 'da Horasan olan bölge ismi, Afganistan olarak değiştirilmiştir. 10. y.y. 'da Afganlar, (Avganlar) olarak bilinmişler ve ülkenin doğu tarafında ikamet eden Paştun etnik grubu ile beraber anılmışlardır. Fakat 18. y.y. 'in başlarından itibaren bölgedeki tüm Paştunlar, Afganlar olarak anılmaya başlanmıştır. İlk başlarda ülkenin bazı doğu kesimleri Afganistan olarak adlandırılmıştır. Daha sonra 19. y.y. 'da bölgenin ismi resmen Afganistan olarak kabul edilmiştir (Gobar, 1967: 9).

Kral Abdurrahman döneminde (1880-1901) saltanat sürecinde, ilk modern Afgan devleti kurmuştur. Abdurrahman Han, geleneksel otoriteyi ortadan kaldırmış ve merkeziyetçi bir devlet kurulmasında başarılı olmuştur (Arora, 2016: 447).

“1880 yılında Kral Abdurrahman Han iktidara gelmiştir. Gücünü ve zamanını içe dönük bir imparatorluk yönetimiyle ulusal bir devlet kurmaya adanmıştır. Kral Abdurrahman zaman içinde siyasi otoritesini sağlamada başarılı olmuştur. Merkezi bir sistem için verdiği uğraşlar ve bunun sonucunda devletin kontrolünü tavizsiz bir biçimde kendi tekelinde toplamasıyla ün salan bir hükümdar olmuştur (Murtazashvili, 2016: 41).



Afganistan modern devletinin yapısı 18. y.y. kadar takip edilebilir. 1747 yılında Abdali kabilesinin reisi olan Ahmet Şah Dürrani, kabilelerin katıldığı toplantıda Afganistan'ın kralı olarak kabul edilmiştir. Buna rağmen ancak Emir Abdurrahman Han döneminde devletin coğrafi sınırları belirlenebilmiş ve iyi organize edilmiş bir yönetim sistemi oluşturulabilmiştir. Kabil şehri, ülkeyi 1773'ten 1793'e kadar idare etmiş olan Ahmet Şah Abdali'nin oğlu Timur Şah zamanından beri Afganistan'ın merkezi ve başkenti olmuştur (Mirza, 1987: 14). Afganistan beş bölge bölünmüştür. Bu bölgeler sırasıyla Bedaşan, Herat, Kandehar, Kataghan, ve Türkistan'dır. Ancak bu bölgeler aşiret ağaları tarafından yönetilen özerk yönetimlerdir. 1880 ile 1901 arasında Kral Abdurrahman yönetimine geldiğinde güçlü bir merkezi devlet kurmuştur ve vilayetleri tarihte ilk kez Afganistan olarak birbirine bağlamıştır. Kral Abdurrahman Han dönemindeki tüm bu vilayetler ya da bölgeler günümüzde Kabil'de bulunan merkezi hükümete bağlıdır (Clements, 2003: 3). Kral Abdurrahman, 1880'den 1901'e kadar Afganistan devletine aşırı merkeziyetçi politikalar uygulamıştır. Kral Abdurrahman Han aslında ülkede bulunan özerk bölgelerin hepsini, merkezi idarenin kontrolü altına almıştır (Murtazashvili, 2014: 326).

Yöneticiler, devlet otoritelerini genellikle vergi ve asker yoluyla kurmaktadır. Emir Abdurrahman Han, tüm Afganistan bölgesini ele geçirmek, çiftçilerden ve tüccarlardan gelirleri toplamak için askeri güç kullanmıştır. Birleşik Krallık'tan gelen yardım ve toplanan gelirler ordunun daimi olmasını ve tüm coğrafyayı kontrol ederek gelirleri toplamaya devam etmesini sağlamıştır. Emir Abdurrahman Han, yönetimini İslam ile özdeşleştirerek meşru kılmıştır. Bir İslam devletinde adaleti sağlamak merkezi yönetimin elindedir. Genellikle Afganistan'daki İslami devlet geleneğinde yönetimin iyi ya da kötü olduğuna, tüm coğrafyada uygulanan adalete bakarak karar verilmektedir. Emir Abdurrahman Han güçlü ve ayrıntılı bir yasama sistemi ortaya koymuş ve böylece güçlü bir devlet kurmayı amaçlamıştır. Şeriat hukukunu devlet sistemine entegre etmiş, alışlagelmiş gelenekleri ve uygulamaları meşrulaştırmış, tüm Afganistan genelinde kabul gören bir hukuk düzeni için mücadele etmiştir (Arora, 1973: 447-448).

Yasalarını dayatmak adına oldukça karmaşık idareyle bölgeleri ve vilayetleri Kabil'e bağlayan merkeziyetçi uygulamalar getirmiştir. Bunu başardıktan sonra mali sistem oluşturmak için işe koyulmuştur. Kurduğu finans ofisi (müstüfiat) devletin en önemli birimlerinden birisi olmuştur. Bu ofisin başkanı olan ve tüm ülkedeki finans işlerinden sorumlu olan başkan (Müstüfi El-Mamalik) ülkenin dört bölgesinden toplanan vergilerle ilgilenmiştir. Bu bölgelerde görevlendirilen vergi memurları, zirai alanlardan toplanan

vergileri ticaret, üretim ve tanıtımlarda kullanılmış ve elde edilen gelir Mustufi El-Mamalik tarafından devlet hazinesine aktarılmak üzere Kabil'e gönderilmiştir (Bennett, 2005: 30-31).

Ödeneğin bulunmadığı bu sistemde elde edilen gelir, Müstüfi El-Mamalikin önerilerine bağlı kalarak, ihtiyaca göre padişahın onayı ile çeşitli merkezi ve bölgesel hükümet kurumlarına gönderilmiştir. Merkezde bulunan müstüfiat kurumu yalnızca sorunlu olan durumlarda vergilerin toplanması işine müdahale etmiştir. Bu tür durumlarda vergi toplamakla yükümlü memurlar, polis eşliğinde Kabil'den görev alarak, gerektiğinde zor kullanma yetkisi ile yola çıkmışlardır. Finansal ve yasal sistemlerini dayatmak adına Emir Abdurrahman Han ordudan ziyade özenli bir istihbarat ağı ve güvenlik personeline güvenmiştir. Her türlü adam kayırma, yolsuzluk ve yasaların ihlaline karşı oldukça sıkı ve acımasız bir tutum ortaya koymuştur. Atamaları, terfileri ve görevden ihraçları kişilerin akraba ve yakınlarından ziyade devlete, yani bu durumda kendisine olan bağlılıklarına bakarak gerçekleştirmiştir. Hükümdarlığının sonuna geldiğinde oldukça kuvvetli bir merkezi devletin tohumlarını atmış bulunmaktaydı. Tıpkı bugün olduğu gibi Emir Abdurrahman Han da büyük bir savaşın ardından yönetime geçmiştir (Barfield, 2010: 111).

II. İngiliz-Afgan Savaşı'nın yaşandığı dönemde, Afgan ulusu düzensizlik içindeydi. Siyasi boşluk bölgeye hâkimdi ve bu durumun ortaya çıkmasında yabancı emperyalist güçler büyük bir rol oynamıştı. Bu emperyalist güçler zaman içinde Afgan monarşisine mali destek sağlamışlar, en sonunda da monarşinin, ülkedeki düzensiz idari yapıyı ve kurumları ele geçirmesine sebep olmuşlardır. Kabil'de şu an bulunan hükümet de buna benzer bir durumdadır. Günümüzde anayasal demokrasi uygulanmasına rağmen, merkezîyetçi yapının etkileri sürmektedir. Afganlar, devlet otoritesi oluşturmak için Emir Abdurrahman Han tarafından kullanılan zalim yöntemlere bir daha müsaade etmeyeceklerdir (Barfield, 2010: 153).

1929 senesinde yaşanan devrim sonucu küçük bir kesintiye uğramasına rağmen; Emir Abdurrahman Han'ın varisleri 20. y.y. ilk yarısında devlet kurumlarını geliştirmeye devam etmişlerdir. Zayıf olmasına karşın devlet merkezîyetçi olarak kalmıştır. Tüm anayasalar, atamalar, terfiler; bölgeler ile vilayetlerdeki hatta ilçelerdeki idari meseleler sıkı bir biçimde Kabil'in imtiyazına bağlı kalmışlardır. Tüm devlet memurları Kabil'e karşı sorumluluk taşıyorlardı ve emirleri oradan alıyorlardı. 1923 Anayasası hükümetin idaresi için bakanlar kuruluna yeni haklar tanımış; fakat vilayetlerdeki bakanlar kurulunun de facto, yarı özerk, işleyişi devletin günlük işlerinde yerel bir yönetim unsuru ortaya çıkarmıştır. Taşıma, transfer ve iletişimi kolaylaştırmak için; anayasada yerel idarenin temelinde otoritenin desentralize olmasının yansısı, diğer görev ve sorumluluklar açıkça belirtilmiştir. Buna rağmen

vilayetlerde bulunan tüm üst kademe memurlar ve yöneticiler Kabil tarafından atanmaya devam etmiştir. Bu dönemde büyük vilayetler daha küçük vilayetlere ayrılmışlardır ve şu anda Afganistan'da mevcut olan 34 vilayete sebebiyet verecek bir bölünme süreci başlamıştır (Kakar, 1979: 67-68).

Yöneticiler ve bölge liderleri merkez tarafından atanmaya devam etmiştir. Buna ek olarak kral Rais-i Tanzimiya makamını oluşturmuştur ve kendisi general vali olarak tanınmıştır. Her general vali aslında bir askeri general ve aynı zamanda monarşinin çok güvendiği bir yakınıdır. Bu kimseler, bölgeleri yaşlarına, genişliklerine ve benzerliklerine göre gruplandırmakla ve 1980'lerin askeri bölgelerini kontrol etmekle mükelleftiler. Bu kimseler, daimi olarak bölgeleri kontrol etme görevinde değillerdir. Yöneticilerin ve yerel idarelerin yaptıklarını doğrudan krala rapor etmekle yükümlüdürler. En önemli görevleri sorunları önlemektir. Hiçbir diğer makam bu makam hakkında söz sahibi değildi. Zahir Şah'ın yönetiminin ilk evresindeki birbiri ardına gelen üç başbakanın otoriter yönetimine rağmen yargı ve benzeri kurumlar ve askeriye gelişmeye devam etmiştir. Benzer bir gelişme vergi alanında da görülmesine rağmen Kabil, sıkı ve kabul görmüş bir vergi idaresi sağlayamamıştır. Bunun en önemli sebebi güneyli kabilelere verilen politik imtiyazlardır. Dolaylı yoldan vergi toplamak devletin en güvenilir gelir kaynağı durumundaydı. Gelirlerin çoğu dış ticaretten alınan vergilerden, petrol ve tütün gibi devletin tekelinde bulunan bazı unsurlardan, yabancı devletlerin yaptığı yardımlardan ve 1969 yılından sonra SSCB'ye yapılan doğalgaz satışından gelmekteydi. 1964 Anayasası, Afganistan'ın merkeziyetçi ve üniter devlet doğasını tanımlayan bir anayasa olmuştur. 1964 Afganistan Anayasası Bölüm 1, Madde 1'de belirtildiği üzere devletin yapısı üniterdir (Afganistan Anayasası, 1964: Md.1), buna rağmen Madde 109 vilayetlerin, bölgelerin, ya da konsüllerin hukuk ve yasa yoluyla oluşturulması gerektiğini belirtir; fakat bu madde asla yürürlüğe koyulmamıştır. 1977 yılında Davut Han'ın hazırladığı anayasa ile devletin reform politikalarına bağlı olarak yerel olgulara resmi olarak karar verme ve seçim yapma hakkı vererek güç kazanmalarını sağlayacak bir sisteme sahipti. Buna rağmen 28 Nisan 1978'de Afgan komünistlerinden oluşan, Afganistan Demokratik Halk Partisi (ADHP) tarafından yapılan darbe ile bir suikast sonucu Davut Han öldürülerek yönetim ele geçirilmiştir (Newell, 1979: 433-434).

1964 Anayasası döneminde de daha önceden olduğu gibi merkezi devlet yöneticileri, bölge liderlerini (vulüsvaller) ve alt bölge liderlerini (alakadarlar) İçişleri Bakanlığı yoluyla atamaktaydılar. Günlük işlerde alakadarlar, vulüsvallerden ve hükümete karşı sorumlu olan yöneticilerden hiyerarşik olarak daha alt pozisyonda bulunmaktaydılar. Tüm bu yöneticilerin ve memurların hepsi başbakanın ve kralın astı durumundaydılar. Anayasada belirtilmemiş

olmasına karşın bölgelerin yerel bağımsızlık değerlerini garanti altına almak adına bu makamlara, Kabil tarafından o bölgenin yerlisi olmayan kimseler atanmışlardır (Afganistan Anayasası, 1964: Md.108)

Hükümet bakanlıklarının birçoğunun vilayetlerde taşra uzantıları bulunmaktaydı ve bazılarının da bu teşkilatlanma için vülüsvalerde uzantıları kurulmuştu. Vilayet ve bölgeler gibi yerel yönetimlerin idari yapıları da merkezi hükümetin bir kopyası olarak merkezi hükümet esas alınarak oluşturulmuşlardır. Örneğin bir vilayetteki eğitim biriminin başkanı (riyaset-i ma'arif) Eğitim Bakanlığı tarafından atanmaktaydı ve Eğitim Bakanlığı'na karşı sorumluydu. Yönetici ya da vülüsval ile olan ilişkileri sadece danışmanlıkla sınırlıydı (Evans, 2004: 38-39).

1978 senesine kadar birçok devlet kurumunun oluşturulmasının ve birkaç yenilenme ve reform girişiminin ardından otuz yıllık savaş, sonunda devleti dağıtmış ve yerine savaş ağalığını getirmiştir. Devletin bazı kurumlarının ayakta kalmasına karşın bunlar artık birbirine bağlı ulusal bir devletin parçaları olmamışlardır. 1980'lerdeki Sovyet İşgali ve Mücahit Direnişi döneminde birkaç vilayet Kabil hükümetinin kontrolü altında kalmayı başarmıştır. Bölgelerin çoğunda merkezi devlet yönetiminin, yöneticileri atama yetkisi ve yalnızca bazı büyük vilayetlerdeki çıkarlarını gözetmeye yetecek kadar gücü olmuştur. Yöneticilerin ve vülüsvalerin çoğu Kabil'de ikamet etmişlerdir (Tanin, 2005: 169).

Bazı yerel elit kesimler ve topluluklar kendilerini Kabil'in kontrolünden ve idaresinden kurtarma fırsatını ele geçirmişlerdir. Kırsal alanlar genellikle mücahit liderlerin kontrolü altında olmuş ve bu liderlerin birbirleriyle savaş ya da birbirleriyle rekabet hali içinde olmuşlardır. Mücahit liderler ve dolayısıyla rejimin milis kuvvetleri kontrol ettikleri bölgelerin de facto yöneticileri konumuna gelmişler ya da istikrara sahip olmayan bölgelerde birbirleriyle mücadeleye ve savaşa girişmişlerdir. Buna rağmen bu yaşanan olaylar merkezi yönetimi yok edecek derecede etkili olmamıştır (Murtazashvili, 2014: 329-330).

### **3.2. Üniter ya da Federal: Afganistan'ın Seçimi**

Federalizm sistemi, birçok etnik grubu içinde barındıran, çok kültürlü ve çok dilli toplumsal yapıya sahip devletler için, anayasal hukuk prensipleri üzerine çalışmalar yapan akademisyenler tarafından önerilmektedir. Buna karşı tek kültürlü, tek etnisiteli toplumlar devletlerini üniter modele uygun hatlar dâhilinde oluştururlar. Bu süreçte Afganistan Devleti de kritik bir evreden geçmektedir ve temel görevlerinden biri olan anayasa yapımına önem vermektedir. Eğer anayasanın uzun ömürlü olması isteniyorsa toplumla uyum içinde olmak zorundadır. Bu uyumun başarılı bir şekilde sağlanabilmesi için her parti veya topluluk

diğerlerinin ihtiyaçlarını bilmeli ve bunlara karşı duyarlı olmalıdır. Toplum devletten önce gelmelidir; başka türlü bir çözüm alternatifi kabul edilebilir değildir. Toplumun ihtiyaçları bilinmeden, o topluma uygun siyaset yürütülmesi söz konusu değildir. Afganistan'daki geçmiş anayasa denemeleri ve başarısızlıklarının sebepleri daha sonraki bölümlerde detaylı olarak tartışılmış ve topluma uygun nitelikte olmadığı halde kabul ettirilmeye çalışılan siyasi kurumların mevcut durumları da irdelenmiştir (Bromell, 2008: 36).

20. y.y.'da Afganistan birbirinden farklı birçok anayasaya tanıklık etmiştir. Bu anayasa tasarılarından biri dokuz adet evraktan oluşan ve 1923-1992 arasında resmi olarak yayımlanan anayasa tasarısıdır. Bu tasarı resmi anayasanın yerini tutması için Halkın Demokratik Partisi'ne mensup Başkan Nur Muhammed Taraki tarafından kabul edilip yayımlanmış temel yasaları da kapsar. En göze çarpanı, 1923'de Kral Amanullah, 1931'de Kral Nadir Şah ve 1964'de Kral Muhammed Zahir Şah tarafından onaylanıp yayınlanmış olan anayasalardır. İlk üçü kralın neredeyse tüm otoriteye sahip olduğu monarşi taraftarı anayasalardır. Fakat sonuncusu otoriteyi başkana doğru yöneltmiştir. Söz konusu diğer evraklar Afgan coğrafyası üzerinde belirgin bir kontrole sahip olamamış hükümetin çalışmalarının bir sonucu olmuşlardır. 1977 ve 1992 yılları arasında Afganlar zarar veren ve başarısız isyanı bastırmakla meşgul olmuşlardır. Afganistan'daki çeşitli etnisitelere rağmen tüm bu anayasalar aşırı merkezîyetçi bir yönetim düzenine hizmet etmek üzere tasarlanmışlardır (Uluslararası Kriz Grubu, 2003: 4).

Afganistan, çok etnisiteli bir ulus olmasına karşın bir tampon devlet olarak 19. y.y.'da Britanya Hindistanı ve Çarlık Rusyası tarafından oluşturulmuştur. İlk modern yöneticisi olan Emir Abdür Rahman Han (1880-1901), Britanya tarafından muhalif Peştun klanının prensleri arasından seçilmiştir. Ülkesinin dış işlerinin kontrolünü Britanya'ya devrederek karşılığında birbirinden farklı dillere sahip sayısız etnik topluluğu kuşatıp boyun eğdirecek silah ve paraya sahip olmuştur. Zalimliği nedeniyle sömürgeci efendileri tarafından Demir Emir olarak adlandırılmış ve kötü bir nam salmıştır. Ayrıca, bazı Peştun kabilelere ve Peştun olmayan etnik gruplara yöneltilmiş baskıcı ve yolsuzluklarla dolu sıkı merkezîyetçilik, sömürgeciliğin temellerini atmıştır (<http://www.globalsecurity.org/>, erişim tarihi: 23.06.2016).

1965'den 1973'e kadar süren kısa anayasal monarşi denemesi, Sovyetlerden ilham almış komünist rejim tarafından 1973 yılında saray darbesiyle sonlandırılmış ve ülkeyi dipsiz vekâlet çatışmasına sürüklemiştir. Ne yazık ki, merkezi devletin otoriteyi tekilleştirmesi Afgan siyasi kültürünün hep bir parçası olmuştur. Kabil'de 1992 yılında iktidara gelen mücahiddin partileri güçlü merkezi otoriteyi tüm bölge üzerinde tekrar etkili kılmak için ısrarcı olmuşlardır. Molla Muhammed Ömer kontrolündeki Taliban'ın ve kendi kendisini iman

sahiplerinin lideri olarak ilan etmiş olan Emir El Mümin'in dehşet stratejileri, Britanyalılar tarafından iktidara getirilmiş Emir Abdurrahman Han'ın (Demir Emir'in) stratejilerine çok benzerdir. Her iki dönemde de tüm Peştun olmayan özerk bölgeler, askeri işgal ve boyunduruk altına yeniden girmişlerdir. 19. y.y.'in sonlarında ve 20. y.y.'in son 10 yılda ortaya çıkan kanlı olayların çok belirgin ortak bir noktası vardır: Boyun eğmeyen bütün rejimler, aşırı İslamcı anlayış ekseninde baskı altına alınmışlardır (<http://www.globalsecurity.org/>, erişim tarihi: 23.06.2016).

Eski monarşik düzen ve merkezi devletin ortak noktası, ilk olarak Britanya Hindistan'ı tarafından ortaya atılmış olan, Peştunların Afganistan'ı kontrol etme ayrıcalıkları olduğu mitine olan ortak inançtan gelmektedir. Bu durum Afganistan'ı kesin bir yıkımın eşiğine getirmiş ve durdurulmadığı takdirde gelecekteki barışçıl Afganistan hayalini ortadan kaldıracaktır. Bu nedenle Afganistan'ı kimin yöneteceği sorusuna öncelik verilmemelidir. Bunun yerine, Taliban sonrası Afganistan'ın nasıl yönetileceği sorusu sorulmalıdır. İster Peştunlar, isterse diğerleri tarafından ortaya atılmış olsun, bir aile, klan, kavim, ya da etnik grup tarafından kontrol edilen herhangi aşırı merkezîyetçi devlet kurma çabasına karşı muhalefet edilmelidir. Afganistan'da olduğu gibi çok etnisiteli toplumlarda, aşırı merkezîyetçi devletin yöneticisi tarafından gelen akraba kayırmalarına ve nepotist politikalara sebebiyet vereceği düşünülmektedir. Afganistan'da farklı yapıdaki grupların isteklerine cevap verebilen geniş tabanlı bir devlet modeli desteklenmektedir. Yerel özerklik ve siyasi bütünlük, Afganistan'ın kendisine has toplumsal dokusunu yansıtan tüm etnisiteleri yeni bir ulusal anayasa çatısı altında özümlediğinde ve yerinden yönetim organları federal sistem ile garanti altına alındığında sağlanmış olacaktır. Ancak o zaman Afganistan halkının paramparça olmuş toplumunu yeniden inşa etmesi ve demokratik, çok uluslu Afganistan'a olan inançlarının yeniden sağlanması mümkün olacaktır. Afganistan'a uygun devlet sistemini tasarlamak ve hayat geçirmek zaman ve sabrın yanı sıra, dürüst ve kendisini bu işe adanmış bir geçiş hükümetini gerektirecektir (<http://www.cfr.org/afghanistan/>, erişim tarihi: 23.06.2016).

### **3.3. Afganistan'daki Etnik Gruplar**

Lijphart'a göre, (1989: 78) etnik ve siyasi kültür, ülkenin oluşturduğu siyasal sistemlerin temel değişkenleridir. Afganistan tarihsel süreçte her zaman siyasi açıdan belirgin bir iklime sahip değildir. Afganistan'da sık sık farklı etnik gruplar arasında çatışmalar yaşanmaktadır; fakat dış işgalcilere karşı, tüm bu farklı etnik gruplar bir araya gelmek hususunda herhangi bir çekince yaşamamışlardır.

Ancak bu durum ne yazık ki her zaman geçerli olmamıştır. Örneğin, Afganistan iç savaşı patlak verdiğiğinde etnik kimlik siyasi açıdan belirgin olarak ortaya çıkmıştır (Radnitz, 2004: 523).

Afganistan birçok etnisiteye ev sahipliği yapan, karma nüfusun bulunduğu bir coğrafya olmasının yanı sıra, aynı zamanda Orta Asya'dan Güney ve Güneybatı Asya'ya uzanan tarihi ticaret yollarının da kesişim noktasıdır. Peştunlar, nüfusun %38'ini oluşturan en büyük etnik gruptur. Tacikler (%25), Hazaralar (%12), Özbekler (%6), Aymaklar, Türkmenler, Belüçlar ve diğer küçük topluluklar da Afganistan'da yer edinen diğer etnik gruplardır. Farsça ve Peştuca resmi dil olarak kabul edilmiştir. Buna karşın diğer azınlıklar Farsçayı konuşabilmektedirler. Farsça, Afganistan'da neredeyse tüm etnisiteler tarafından konuşulan ve anadil olarak kullanılan dil olmasına karşın, Özbek ve Türkmenler kuzey kısımlarda kendi dillerini konuşmaktadırlar. Ülke çapınca 70'e yakın dil ve birçok lehçe konuşulmaktadır (Blood, 1998: 18).

Afganistan birçok etnisiteye sahip ülkedir ve bazı etnisiteler hakkında hala pek fazla bilgi elde edilmemiştir. Çeşitli şekillerde kültürel asimilasyon ve önemli ölçüde kültürel homojenlik olmasına karşın tarihi ve coğrafi etkenler de bu çeşitliliğe sebep olmuşlardır. Etnisiteler, uzmanlar tarafından yaygın olarak incelenmektedirler. Uzmanlar, genellikle her türlü basit sınıflandırmaya karşı çıkarmaktadırlar. İş, aralarında belirli sınırlar bulunmayan Afganistan toplumlarına gelince bu prensiplerinden bir ölçüde vazgeçmektedirler. Tarih boyunca aynı tablo defalarca yeniden ve yeniden ortaya çıkmıştır (Blood, 1998: 103).

Afganlar, gruplar ve kabileler halinde yaşamaktadırlar. Toplumları Peştunlardan, Taciklerden, Hazaralardan, Özbeklerden, Türkmenlerden, Belüçlardan, Nuristanlılardan, Kızılbaşlardan ve Aymaklardan oluşmaktadır. Bazı belirli etnik gruplar tarihi adaletsizlikleri ve ortaya çıkan gerginlikleri eleştirmektedirler. Örneğin; Peştun olmayanlar, Peştunların hanedan üyelerinin siyasi güç üzerinde olan etkin kontrollerini ve modern Afganistan'ın 1747 yılında kurulduğu günden beri yani 250 senedir devlet yönetiminde olmalarını sıklıkla dile getirmektedirler([http://www.observatori.org/paises/pais\\_87/documentos/ABUBAKAR\\_SIDDIQUE.pdf](http://www.observatori.org/paises/pais_87/documentos/ABUBAKAR_SIDDIQUE.pdf) erişim tarihi: 07.03.2016).

Mosavi'ye göre

“1980 yılının acı dolu olayları Afganistan toplumunun kabile yapısını parçalanmaya sürüklemiştir. Sonuç olarak yüz yıllık tabu olan Afgan milliyetçiliği kırılmıştır. Tarihte ilk defa Afganistan tarihinin gözden geçirilmesi gerektiği üzerine ciddi tartışmalar başlamasına neden olmuştur. Ulusal kimlik sorunlarına rağmen Afgan milliyetçiliği ya da Peştunizm aşırı ölçüde duyarlı kalmaya devam etmiştir. Geçmiş elli sene içinde yaşananlar sorunlardan kaçınmanın çözüm olmadığını ve yeni sorunları da beraberinde getirdiğini gözler önüne

sermiştir. Örneğin; şu anda Afganistan’da birçok kişi yaygın olarak Afganistan’ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesinin nedenini, zamanında birlikteliğe sahip merkezi ve ulusal bir devleti olmamasına bağlamaktadırlar” (Mosavi, 997: 61).

Afganistan devlet siyasetini daha iyi kavramak için Afganistan’da yaşayan toplulukların yanı sıra tarihi arka planını da iyi bilmek gerekir. Kabile yapısının ve kabileler arası ilişkilerin Afganistan bölgesi üzerine yapılan çalışmalara dahil edilmesi uzun süredir ‘ulus devlet’ olarak görülen bu devletin aslında bir ‘kabile devleti’ olduğunu gözler önüne sermiştir (Gobar, 1967: 61).

Afganistan’ın siyasi organizasyonu Afganların kabile çıkarlarını korumak üzerine kurulmuştur. Bunu en iyi şekilde kavrayabilmek için Afganistan nüfusunun faydacı bir kimlik saptamasına ihtiyaç vardır. Tüm Afganistan topluluklarının kimliklerini içinde barındıran ulusal kimlik, hiçbir şekilde herhangi bir kabile üyesinin haklarının kısıtlanmasını gerektirmez. Tam tersine böyle bir ulusal kimlik tüm etnisiteler tarafından kabul görür ve kabileler içindeki bireylerin kendilerini geliştirmeleri için, onlara destek verir ve cesaretlendirir. Ortaya çıkan durum, federal model üzerine kurulu sosyo-politik bir sistem olur (Abraham, 2013: 79-80).

2004 yılında hazırlanan anayasa, kendisinden önceki devletlerden ve monarşilerden pek farklı değildi. Buna ek olarak, yönetime halkın müdahil olması ve katılımı tartışmaları bir köşeye atılmış ve yerel makamlarda bu unsurların hiçbirinin işbirliğine izin verilmemişti. Vilayet yöneticileri, polis memurları hatta okul öğretmenleri dahi bir anayasa tabi olmaksızın Kabil’de bulunan merkezi devlet tarafından atanmaktalardı. Şu anda ülkede yaşanan bazı sorunlar etnik bölünmeye doğru yol almaktadır. Buna rağmen Barfield şunu ifade etmektedir: “2001 sonrası Afganistan’ında meşruluğu sağlamanın yolu hükümetin görevinin, hükümetin şeklienden çok daha önemli olduğunu anlamaktan geçer.” (Barfield, 2010: 8).

Afganistan, Afganların toprağı anlamına gelir. Fakat gerçekte Afganlar bu ülkede bulunan birçok farklı kültürden sadece bir tanesidir. Afganistan ismi ilk olarak 14. y.y.’da kullanılmıştır. Peştuca çoğunlukla Nangarhar-Kuna, Kunduz, Gazani-Paktiya, Paktiya, Kandahar ve Laghman’da konuşulmaktadır. Buna ek olarak, Pakistanlı Peştun kabileleri yavaşça kuzeye doğru yerleşmeye başlamışlardır. Genel olarak şehirdeki Peştuca dilini konuşanlar Farsçayı iş olanakları nedeniyle öğrenmektedirler. (<http://www.khorasanzameen.net/>, erişim tarihi: 26.07.2016).



### 3.3.1. Peştunlar

Afganistan, aşiretler halinde örgütlenen bir ulus-devlet şeklini almıştır. Bu temelinde ise Peştunlar kurucu unsur halini gelmiştir. Bu bağlamda da Afganistan tarihsel olarak Peştun Kabilesi ekseninde merkezileşmiştir. Peştunların güçlenmesinin nedeni ise, Afganistan'a yönelik kolonyal güçlerin Peştunları desteklemesidir. 20.y.y.'da İngilizlerin Peştunları desteklemesiyle, Peştun Kabile Afganistan'da siyasi bir güç konumuna gelmiştir.

Peştunlar, Afganistan'daki en büyük ve geleneksel olarak en güçlü etnik grupturlar. Peştunlar 18. y.y.'da Ahmet Şah Dürrani, Kandahar'da Dürrani İmparatorluğu'nu kurduğundan beri merkezi liderliği ellerinde buldurmüşlardır. Gerçekte Peştun etnisitesi, içinde birçok kabileyi barındırır. Afgan Peştunlarının anavatanları kabaca doğuda Afganistan-Pakistan sınırında bulunan hilal şeklindeki sınır bölgesidir. Nuristan'dan güneye doğru, güney boyunca ve İran sınırından kuzeye doğru bu bölge uzanır. Peştun yerleşim bölgesi, ülkenin diğer etnik gruplarından soyutlanmış bir haldedir. Politik beklentiler ve ekonomik fırsatlar nedeniyle ortaya çıkan kimi zaman gönüllü olarak kimi zamanda zorunluluktan yaşanan nüfus değişimleri, Peştunların farklı farklı bölgelere yerleşmelerine sebep olmuştur (Barfield, 2010: 23). Barfield'a göre;

“Tarihi olarak Afgan kelimesi Peştun kelimesi ile eşanlamlıdır ve Afganistan Afganların ülkesi anlamına geldiği kadar Peştunların ülkesi anlamına da gelmektedir. Bazı Paştun olmayan kimseler Afgan kelimesinin sadece Peştunları temsil ettiğini iddia etmektedirler; bu sebeple kendilerini Afganistanlı olarak tanımlarlar” (Barfield; 2010: 53)

### 3.3.2. Tacikler

Afganistan'ın Tacikleri iki temel gruba ayrılırlar. Yüksek dağlarda, Badahşan vadilerinde ve Çin sınırına yakın olan Vahan Dehlizi'nde Farsça konuşan Dağ Tacikleri ikamet ederler. Diğer grup ise, ülkenin belli başlı ovalarında ikamet ederler. Ceyhun Nehri bölgesini M.Ö. 128 senesinde ziyaret eden Çinli temsilcisi Chanq-Kien, Tacikleri “kasabalarda yaşayan, harika ticari yeteneklere sahip; fakat savaşmayı bilmeyen insanlar” olarak tanımlamıştır (Wilber, 1962: 44).

Tacikler büyük ölçüde topraklarını kaybetmiş olmalarına karşın dağlık bir bölge olan Gur'da varlıklarını sürdürmeyi başarmışlardır. Hatta Delhi'de Gurlular İmparatorluğu'nu kurmuşlardır. Tacikler fiziksel olarak standart boy ortalamasının üstündedirler ve ince yapıdırlar, derileri açık renklidir ve ışık altında kızıl kahverengiye çalar. Saçları düz veya

kıvrıktır ve genellikle siyahtır, fakat kızıl saçlı ya da sarışın da olabilirler. Gözleri kahverengidir, fakat mavi ve yeşil göz renkleri de yaygındır (Wilber, 1962: 44).

Birçok Tacik başta Kabil olmak üzere kimi şehirlere göç etmişlerdir. Ahmet Şah Durrani'nin oğlu Timur makamını 1776 senesinde oraya taşıyıp Peştunların başkenti ilan edene kadar Kabil, Tacik şehriydi. Kabil'de Tacikler hala baskındırlar ve üst-orta sınıf olarak temsil edilirler. Habibullah Kalakani'nin 1928 senesindeki kısa süreli iktidarı dışında, Tacikler siyasi olarak yönetimde kalmamışlardır. 1978'den bu yana bazı Tacik subaylar ve kimseler geniş ün sahibi olmuşlardır. En iyi bilineni Panjšer vilayetinden Ahmed Şah Masud ve Mücahidin rejimi sırasında kısa bir süre için İslam Devleti'nin başkanı Tacik kökenli olarak görev almış olan Burhaneddin Rabbanidir (Tanin, 2005: 385).

### 3.3.3. Hazaralar

Hazaralar, Afganistan'daki en büyük üçüncü etnik grubu oluştururlar. Hazaraların geleneksel yerleşim bölgeleri Afganistan'ın Hazaracat olarak adlandırılan merkezi bölgesidir. Göçebe Peştun kabileleri zaman içinde Hazaraların bölgelerine yerleşmişlerdir ve yaz sezonunda Hazaracat'ın içlerine kadar ilerlerler. Hazaralar, Cengiz Han'dan geldiklerine inanırlar ve Farsça konuşmalarının sebebini asimile edilmiş olmalarına dayandırırılar. 1880 senesinde Emir Abdurrahman Han, Afganistan'ı birleştirmeye çalıştığı sırada birçok Hazara kabilesi her zaman olduğu gibi bağımsız olarak yaşamak istemekteydi. Bu sebeple, evlerini ve vatanlarını merkezi hükümetin baskısı sebebiyle terk edip İran ve Pakistan'a yerleşmişlerdir. 1981 senesinde Peştun hükümeti Hazaralara sert vergi yaptırımları getirmiş ve Hazara topraklarını göçebe Peştunlara tahsis etmiştir (Wilber, 1962: 44).

Hazaraların muhalefet hareketi Hizb-e Wahdat (Birlik Partisi) birleşik bir siyasi partiydi; ancak 1988'de kurulmuş olsa da, muhaliflerine 1970'lerden beri kendilerine yönelik yürütülen açık ayrımcılıkla mücadele politikalarına karşı seslenmişlerdir. Taliban, 1996 yılında iktidara el koyduktan sonra Şii mezhep Hazaralara karşı cihat ilan etmişlerdir. Takip eden yıllarda, Hazaralar binlerce Hazaranın hayatını kaybettiği veya evlerinden kaçmak zorunda kaldıkları Kuzey Afganistan'da bir seri katliam da dahil olmak üzere ciddi baskılar ve zulümle karşı karşıya kaldılar. Sonuç olarak Hazaralar, 2001 yılındaki Taliban'ın yıkılmasından sonra Taliban'a karşı çıkan ve iktidarı ele geçiren Kuzey İttifak Kuvvetlerinin bir bölümünü oluşturdu (<http://archive.is/c8wdz>, erişim tarihi: 10.03.2017).

2001'de Taliban'ın devrilmesinden bu yana Afganistan'daki Hazaraların durumu önemli ölçüde gelişti. Hazaralar, yeni Afgan anayasasında tanınan ulusal etnik azınlıklardan biri olarak kabul edilmiş ve Afganistan vatandaşlığına tam hak kazanmışlardır. Başkan Hamid

Karzai'nin ilk kabinesinde sadece iki Hazara yer aldı ve ana siyasi partisinin tek temsilcisi olan Hizb-e Wahdat, başkan yardımcılığı görevine başladı. Fakat son yapılan parlamento seçimlerinde Hazaralar (nüfusun yüzde 9'unu oluşturuyordu), koltukların yüzde 25'ini elde etti. Bununla birlikte, Hazaralar hala ülkenin birçok bölgesinde sürekli ayrımcılığa maruz kalıyor (Siddique, 2012: 5).

### 3.3.4. Özbekler

Özbekler Afganistan'da azınlık olarak bulunur ve nüfusun %6'lık kısmını meydana getirirler. Yaklaşık 1,3 milyon Özbek, Badahşan vilayetinin merkezi Faryab'dan Fayzabad'a kadar olan Afganistan'ın kuzey açıklıklarında Taciklerle beraber karışık halde yaşarlar. Her biri ayrı yerlerde bulunsalar da birçok Tacik ve Özbek'in beraber yaşadığı yerleşkeler mevcuttur. Özbekler aynı zamanda kuzey Afganistan sınırında, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'da ikamet ederler. 1938 senesinde aralarında 4,000 kadar Türkçe konuşan kişinin de bulunduğu önemli çoğunlukta bir Özbek kitlesi, Afganistan'dan Türkiye'ye yerleştirilmiştir. Afgan Özbekleri, Orta Asya'dan gelmişlerdir ve baskın bir politik güç olarak yükselişlerinin son bulması 1506 yılında Afganistan'ın Herat şehrinde kurulmuş Timur İmparatorluğu'nun sonlanmasıyla olmuştur. (Blood, 1998: 109).

Sovyet çekilmesinden sonra, Afganistan'daki iç savaş sırasında, Özbekler, Hazaralar ve Tacik'lerle birlikte, kendi alanlarında, merkezdeki siyasal iktidarda ve alışkın oldukları özerklik biçiminde aktif temsil arayışında bulundular. General Dostum, Necibullah rejimini terk edinceye kadar Özbekler'in kendi siyasi organizasyonu bulunmamaktaydı. Kuzey eyaletleri kontrolü altındayken Afganistan'daki Özbeklerin hakları için kendinden tayin edilmiş sözcü oldu. Sonuç olarak iç savaşın ve modern devletin yeniden inşası sürecinde ve sonrasında, onları siyasi olarak temsil edecek güçlü bir lider yoktu. Bu yüzden, Afganistan'ın sosyal ve siyasal ana akımlarından ayrı kalmışlardır. Tarihsel olarak karar verme süreçlerinden dışlanmış ve yönetici sınıf tarafından göz ardı edilmişlerdir. Haklarını savunabilecek herhangi bir temsil yetkisine sahip değillerdi ve genel olarak yönetim yapılarında da gerektiği gibi temsil edilmemişlerdi. Özbekler, Taliban rejimine karşı savaşan Kuzey İttifakının bir parçasıydılar. Böylece, rejimin çöküşünden sonra Özbekler, Afganistan'ın askeri ve siyasal hayatında daha da etkileyici bir rol kazanmış oldular (Lansford, 2017: 312).

### 3.3.5. Türkmenler

Türkmenler, dilleri modern Türkiye Türkçesine yakın akrabalığı olan Sünni Türki bir toplulukturlar. Moğollarla da akrabalıkları bulunmaktadır. Afgan Türkmen nüfusu, 1990

yılında yaklaşık 200.000 olarak hesaplanmıştır. Türkmenler aynı zamanda Türkmenistan'daki Ceyhan Nehrinin kuzey bölgelerinde ikamet etmektedirler. Gerçek Türkmen toplulukları Hazar Denizinin doğusundan kuzeybatı Afganistan'ın içlerine doğru çeşitli zamanlarda, fakat özellikle, Herat vilayetine göç ettikleri zaman yerleşmişlerdir. Genellikle Afganistan'daki Türkmenler çiftçilik ve çobanlık ile uğraşırlar ve Afganistan ekonomisinde önemli payları bulunur. Afganistan'a meşhur karakul kuzusunu getiren onlardır ve nam salmış halı ve kilimlerin değerli ustalarıdır (Blood, 2010: 110).

Çoğu Türkmen, Sovyet ve Taliban egemenliğine karşı Özbek ve Taciklerle beraber Kuzey İttifakına katılmışlardır. Afganistan 2001'de Müttefik kuvvetlerince kurtarıldıktan sonra yeni bir hükümet kurulduğunda bu seçimler Türkmenlere büyük bir dezavantaj getirmiştir. Çünkü diğer etnik gruplar gibi siyasi bir kaldıraçtan mahrumdurlar Türkmenler bir cemaat kurmuşlar ve hükümet yetkililerine, Afganistan'ın yeniden inşasına tam olarak katılma istekliliklerini vurgulamışlardır. Resmi seçim bildirimlerinde, yerel konseylerin, basın özgürlüğünün, kadın haklarının ve anadilde eğitim hakkının herkese sunulması yönünde çağrıda bulunmuşlardır. Afganistan'ın resmi dilinde öğrenim görmek zorunda kalan Türkmenler zaman içerisinde kültürel asimilasyona maruz kaldılar (Lansford, 2017: 17).

### **3.4. Afganistan'daki Federalizmi Destekleyen ve Karşı Çıkan Görüşler**

Federalizm, devlet yönetimine ilişkin siyasal egemenliğin çeşitli pozisyonlar ve bölümler arasında paylaşılması gerektiğini öngören siyasi bir fikir ve devlet yapısıdır. Bu devlet modeli genel olarak batı dünyasında, yani Avrupa'da görülmektedir. Günümüzdeki en eski ve büyük örneğini ise Amerika Birleşik Devletleri teşkil etmektedir. Çam; "Amerika Birleşik Devletleri'nin oldukça karmaşık bir yönetim sistemine sahip olduğu ve aynı zamanda taşıdığı "Devletleri" ibaresi ile de federal ve merkeziyetçi olmayan bir devletler portresi oluşturduğunu" belirtmektedir (Çam, 2000: 89).

Federal devletin en önemli özelliklerinden birisi de 20. ve 21. y.y.'da kendisine bulduğu sayısız kullanım alanlarıdır. Bu yüzyıllarda birçok devlet bu bileşik yapıyı benimsemiştir. Bileşik yapının ya da federalist yönetim modelinin diğer bir önemli özelliği ise farklı düşüncelere sahip otoriteler arasındaki dengeyi sağlayabilme kapasitesidir. Bu sistemin amaçlarından birisi, ulus devletlerin birlikte yaşamasına ve işbirliği yapmalarına imkân sağlayacak geniş olanaklar sunarak, güvenli, barışın hakim olduğu ve sürekliliği devamlı kılan bir toplum ve siyasi denge oluşturmaktır. Söz konusu olan bu denge, devletlerin birarada yaşarken dahi kendi kimliklerini ve ideokrasilerini koruma hakları için önemli bir husus teşkil

eder. Federalizmin amacı insanların kültürel kimliklerini kaybetmeden bir arada yaşamalarını sağlamak olduğu için bu konu son derece önemlidir (Loughlin vd., 2013: 48).

Federalizm aynı zamanda sahip olduğu çeşitli siyasal güç paylaşırma yöntemleri ve olanakları ile yönetimin farklı birimleri arasında ortaya çıkan çatışma ve sorunları çözmeye birçok olanak sunmaktadır. Federalizm sahip olduğu bu özellik ile birçok etnik, azınlık ve federe devletler arasındaki anlaşmazlıklara kanlı bir çatışma ortamı ve savaş çıkmadan çözümüyle birçok farklı çalışmanın odak noktası olmuştur. Bu özellikleri ile federalizm bireylerin kültürel farklılıklarını korumakla kalmayıp, (federe) ulus-devletlerinin kendi içlerinde bir siyasi bağımsızlığa sahip olmalarını sağlamaktadır. Bu sayede azınlıkların insan hakları korunmuş ve sorunları için farklı çözüm olanakları sağlanmış olmaktadır (Carroll ve Anderson, 2009: 17).

Federal ve üniter devletler üzerine geniş deneysel çalışmalar yapılmış olmasına, böyle bir etkileşimi destekleyecek çok az kanıt bulunmasına rağmen, federalizmin hem eşitsizliği hem de etnik çeşitliliği üniter sistemlerde bulunmayan bir şekilde siyasetle ilişkilendirilebileceğinin gösteren kanıtlarda mevcuttur. Ekonomik coğrafyada yapılan araştırmalar, nüfusun, üretimin ve yoksulluğun genellikle bölgesel olarak yoğunlaştığını göstermektedir. (Bakke ve Wibbels, 2006: 14).

Federalizm literatürde bir yandan devletlerin iç anlaşmazlıklarının tedaviye ilişkin reçetesi olarak gösterilirken; diğer yandan federe devletler arası barışın ve istikrarın sürekliliği için olarak gösterilmektedir. Federal düzenlemeler, bölgesel gruplara hem kaynakların tahsisi anlamında hem de onların kamusal hizmet sunumunda bulunmaları ve kurumlar arası ağ oluşturmaları anlamında gereklidir. Federalizmin bu özelliği etnik bakımdan ister homojen yapıda olsun isterse heterojen yapıda olsun, tüm toplumlarda gözlemlenebilecek bir dinamiği ortaya çıkarmaktadır (Bakke ve Wibbels, 2006: 7).

Afganistan'daki nüfus dağılımının tam bir tablosunu oluşturmak adına halihazırda güvenilir ve açık veriler bulunmaktadır Fakat bu veriler sağlandıkları kaynaklara göre farklılık göstermektedirler. Örneğin çoğunlukta bulunan Peştunlar nüfusun %38'ini oluştururken, onlara en yakın azınlık olan Tacikler nüfusun %25'ini ya da 38'ini oluşturduğu bilinmektedir. Diğer veriler Hazaraların, nüfusun %8 ila 12'sini oluşturduğunu göstermektedir. Azınlık gruplar arasında olan Özbekler, Türkmenler, Boloçiler, Nuuriler ve diğerleri ise Afganistan nüfusunun diğer etnisitelere nazaran sayıca daha az olan kısmını oluştururlar. Ülkedeki kabilelerin ayrıntılı nüfus değerlerini oluşturmak için elde yeteri kadar veri bulunmamaktadır. Şu kesindir ki, Paştunların çoğunluğu doğu, güney, güneybatı gibi önemli bölgelerde yer edinmişlerdir (Misdag, 2006: 305).

Yukarıda adı geçen etnik grupların yaşadıkları coğrafya kısmen, krallığını bir araya getirme çabasında bulunan Kral Abdurrahman Han tarafından belirlenmiştir. Toplumun, ülkenin çeşitli yerlerine dağılmış olmasındaki diğer etmenler ise; yaşadıkları yerlerin tarıma elverişli ve su kaynaklarına yakın olması gibi arayışlardır. Dahası ülkenin doğu ve güney bölgelerinde bulunan Nangrahar, Kunar, Laghman, Logal, ve Kabil illeri yoğun bir nüfusa sahiptir. Ülkenin güneybatısında bulunan Kandahar, Gazni, ve Helmand gibi iller çok daha fazla bir nüfus yoğunluğuna sahipken, Ferah ve Nimruz illeri ise nüfus bakımından neredeyse terk edilmiş durumdadırlar. Kuzeyde bulunan, tarım açısından bereketli topraklarda kurulmuş olan Bağlan, Kunduz, Samangan ve Mezar-ı Şerif yerleşkeleri nispeten daha fazla bir nüfus yoğunluğuna sahipken, Gore yerleşkesi ise daha sakinidir. Merkezi bir vilayet olan Bamiyan yerleşkesi ise Uruzgan ile beraber Hazaralara ve Peştunlara ev sahipliği yapmaktadır.

Afganistan'ın iç bölgeleri oldukça sert soğuk bir iklime sahiptir. Bölge dağlıktır ve bu sebeple etrafta bulunan taş ve kaya örtüsünden geçim sağlamak bölge halkı için her zaman bir sorun olmuştur. Batıda oldukça bereketli olan ve tarihi bir geçmişe sahip olan Herat yerleşkesi de oldukça fazla nüfus yoğunluğuna sahiptir. Ahmet Şah tarafından kurulan modern Afganistan'ın ilk günlerinden beri farklı şekillerde konfederasyonlar Afganistan'ı idare etmek için oluşturulmuştur. Önceleri Kandahar, Maşriki, Maymana, Katagan, Badahşan, Türkistan ve Herat yönetim bölgeleri olarak oluşturulmuşlardı. Daha sonrasında kral tarafından bu bölgeleri yönetmeleri için "Nayeb-ül Hükümet" olarak adlandırılan vali konumunda bulunan yöneticiler atanmışlardır. Bu valiler, bölgede kralın otoritesini temsil etmişlerdir (Gobar, 1967: 231).

Kral Zahir Şah'ın hükümdarlığı esnasında ve daha sonrasında 1964 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinin ardından Afganistan, her biri İçişleri Bakanı'nı tarafından önerilen ve kabine tarafından kabul edildikten sonra kral tarafından onaylanan yöneticiler tarafından yönetilmek üzere 28 ayrı bölgeye ayrılmıştır. Vali konumunda bulunan bu yerel yöneticiler vilayetlerin harcamalarını düzenleyen, gelir ve giderlerle ilgilenen, güvenlik, eğitim, sağlık, tarım, madenler, endüstriler ve diğer kurumlar ile ilgilenmek üzere hükümetin ilgili bakanlarıyla beraber hareket eden İçişleri Bakanlığı'na karşı doğrudan sorumlu kılınmışlardır. Bu sistem, ortak olarak kabul edilen yasalar, vergi uygulamaları ve gümrük işleri ile yürümüştür. İhraç ve ithal edilen malları ile gelirlerin toplanmasına ilişkin konular merkez tarafından kontrol edilmiştir. Ordu ve diplomasi ile ilgili olan meseleler ise tamamıyla merkezi yönetim tarafından sürdürülen ve kontrol edilen asli ve sürekli görevler olmuşlardır (<http://cic.nyu.edu/sites/default/files/cpreport0107031.pdf>, erişim tarihi: 07.10.2016).

Konuşma ve ifade özgürlüğü zamanın nüfusu için uzak bir hayalden başka bir şey olmamasına karşın, dönemin bazı ulusal temsilcileri ve yetkilileri kaynakların daha adil bir şekilde dağıtılması için kimi zaman halkın sesine kulak vermişlerdir. Kimileri bir diğer kültüre ait olan değerlerin diğer kültürlerle ve bölgelere empoze edilmesi üzerine duydukları kaygılarını da dile getirmişlerdir. Aynı zamanda kaynakların farklı coğrafi bölgelerde bulunan topluluklar için harcanması ve haksız biçimde kullanılması üzerine duydukları endişeler de ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra eğitim, sağlık, tarımsal destek, endüstriyel kalkınma planlamaları gibi konular ise diğer bölgesel sorunlar arasında bulunmuştur. O süreç içerisinde dahi Afganistan'da herhangi bir federal sistemin oluşturulması için yükselen bir ses bulunmamıştır (Tanin, 2005: 356).

Monarşinin yıkılmasından ve Muhammed Davud'un 1973 yılında cumhuriyet sistemini oluşturmasının ardından da merkezîyetçi hükümet sistemi ülkede devam etmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği işgalinde altında 14 yıl kalan Afganistan, verdiği uzun mücadele sonucu, işgali püskürtmüş ve SSCB'nin işgaline karşı zafer kazanmıştır. Afganistan halkı, komünist yönetimin yerini alması için muhafazakâr bir hükümet oluşturulması fikrini benimsemeye başlamıştır. Mücahitler tarafından kurulmasından kısa bir süre sonra Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin hükümeti 1995 yılında başarısızlığa uğramıştır (Tanin, 2005: 404).

1990'lı yılların başlarında iç savaş ve liderler arasındaki ayrılıklar nedeniyle fırsattan istifade edip yönetime gelen Taliban hükümeti, modern bir yönetim sistemine olan her türlü ihtiyaca karşı bihaber kalmıştır. Taliban'dan sonra geçici olarak yönetime geçen yeni hükümet, 30 tane bakandan oluşmaktaydı. Bu 30 bakan, Afganistan'daki çeşitli etnik grupları temsil etmekteydi ve savaştan yıkılan ülkeye barış getirmesi umut ediliyordu. Bu bağlamda Taliban'ın yerine 2001 yılında gelen geçici hükümet, günün koşul ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir hükümet sistemi düşüncesine hız kazandırmıştır. 2001 yılında eski kral Zahir Şah'a ant içerek göreve gelmiş dokuz komite üyesi, Afganistan için bir anayasa taslağı hazırlamak üzere işe koyulmuşlardır. Söz konusu olan bu taslak daha sonrasında otuz komite üyesi tarafından detaylı olarak yapılandırılmış ve onaylanması için Anayasa Büyük Şurası'na (Loya Jirga) sunulmuştur. Bu taslakta birçok önemli soruna değinilmiştir. Komite üyeleri arasındaki en önemli soru ise ne tür bir hükümet sisteminin belirleneceğidir (Thier, 2003: 10)

Çoğu Kuzey İttifakı üyelerinden oluşan hükümetin bazı önemli üyeleri Afganistan için federal bir sistem oluşturulmasının faydalı olabileceğini belirten görüşlerini ifade etmişlerdir. Bazı aydınlar tarafından da federal sistem bir seçenek olarak önerilmiştir. Diğerleri ise federal bir devlet sistemini, düzensizliğe sebebiyet verebileceği sebebiyle kuşku ile reddetmiş ve dahası ülkenin bağımsızlığına karşı önemli bir tehdit olarak görmüşlerdir (

[ipsc.org/articles/ethnic-gap-and-political-stability-in-afghanistan-2001-to-the-present](http://ipsc.org/articles/ethnic-gap-and-political-stability-in-afghanistan-2001-to-the-present), erişim tarihi: 09.11.2016).

Savaşın sonra Afganistan'a ilişkin yaşanan siyasi tartışmaların da gösterdiği gibi, federalizm sistemi, bölünmüş toplumlarda çatışmayı yönetmek için bir seçenek oluşturabilmektedir. Öte yandan federalizm Afganistan için bazı riskler de taşımaktadır. Bölgeler arasındaki çatışmalara çözüm olarak gösterilen federalizmin, bu bölgeleri birleştirebileceği gibi Afganistan'ın parçalanmasına yönelik riski de artırabilir.

### **3.4.1. Tarihten Federal Devlet Uygulamaları**

Yukarıda verilen örneklerde birçok farklı görüşe yer verilmiş ve bununla Afganistan'da olası federal bir devlet sistemine yönelik oluşan fikirlerin genel portresinin çizilmesi amaçlanmıştır. Bunu başarmak adına Afganistan'da federalizmi destek veren ve karşı olan görüşlere de yer verilerek, her iki tarafın değerlendirmeleri sentezlenerek olası kurgu ele alınmak istenmiştir. Bu bölümde ise amaç, başarılı ve başarısız federalizm örneklerine yer vererek ortaya federalizm üzerine tarafsız bir bakış açısı koyabilmektir.

#### **3.4.1.1. Amerika Birleşik Devletleri**

ABD'ye, Çam (2000: 94) tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır: “Konfederasyonu kuran devletlerin bazıları, merkezi otoritenin aşırı zayıflığı karşısında ortaya çıkan sorunlar nedeniyle hürriyetlerini ve bağımsızlıklarını tam olarak kaybetmeden daha iyi ve etkili bir işbirliği yönteminin bulunması için çalıştılar”. Federalizm için verilebilecek en başarılı örnek, tüm makamlarını ve birimlerini başarı ile yürütmeyi başarmış olan ABD'dir. ABD'de yürürlükte olan anayasa şaşırtıcı bir şekilde federal yahut federalizm sözcüklerine yer vermemiştir, fakat birbirine bağlı olduğu halde kendi içlerinde bağımsız olan ve egemenliklerini koruyan 13 devletin olduğu ifade edilmiştir. Federalizm düşüncesi bu devletlerin kuruluş ilkelerinde kendisine yer edinmiştir, bu nedenle anayasalarındaki birçok düzenlemenin ve noktanın çıkış kaynağı bu düşünceleri olmuştur (Eroğul, 2012: 86). Buna rağmen aşağıda belirtilen sebeplerden ötürü Afganistan'ı ABD'ye kıyaslamak ve benzetmek mümkün değildir.

Genel olarak federalizmin, üniter bir sistemden daha iyi yahut kötü olduğunu kanıtlamak mümkün gözükmemektedir, ancak kimi ülkeler için bu sistem diğerlerine göre daha iyi sonuçlar doğurabilir. Dünyadaki en büyük toprağa ve nüfusa sahip ülkelerden birisi olan ABD'de eyaletlere önemli derecede bağımsızlık hakkı tanımak iyi sonuçlar doğurmuştur, buna rağmen geçen yüzyılda zaman içinde eyaletlerden federal hükümetlere doğru güç bir ölçüde yer değiştirmiştir (Bahiriye, 2003: 31).



Aslında ABD'nin anayasasını hazırlayan kimseler federal bir devlet sistemini seçmemişlerdi. Bunun sebebi federalizmin getireceği iyi sonuçlara inanmamaları değil, aksine tüm eyaletlerin ikna edilerek gönüllü olarak tek bir anayasayı kabul etmelerini sağlamaktı. Eğer onlara önemli ölçüde özerklik ve otorite hakkı tanınmış olsaydı bunu kabul etmeleri pek de mümkün görünmemektedir. Bunun anlamı Amerikan federalizminin siyasi bir ödün verme yoluyla ortaya çıktığıdır. Bu sistem teorilere dayanan görüşlerden değil, zamanın getirdiği şartların bir ihtiyacı olarak şekillenmiştir. ABD Afganistan'dan elli kat daha büyük bir coğrafyaya hâkimdir ve Afganistan nüfusu, ABD'nin yaklaşık onda biri kadardır (Hanley, 2014: 8).

ABD Afganistan'dan binlerce yıl daha genç bir ülkedir ve başkenti de dahil olmak üzere tüm hükümet planlama yoluyla oluşturulmuştur. ABD'nin kurucu üyeleri 13 eyaletin ayrı devletler olarak kabul edildiğini öngören anayasalarını hazırladıklarında aslında yaptıkları şey gerçek demokrasinin prensiplerine olabildiğince bağlı kalarak farklı toplulukların ihtiyaçlarını zamanın gerekliliklerine de uyarak eşleştirmektir. İnsanlara tanınan özgürlükler aslında Avrupa'da yankılanmaya başlayan özgürlük prensiplerine dayanmaktaydı. Yeni kurulan bu devlet işlevselliği ve yapısı yönünden Avrupa'nın birçok monarşisinden çok farklı olmasına rağmen Washington, D.C. ihtilal öncesi Fransız kraliyetine ev sahipliği yapan güzel Vesaitle şehri esas alınarak oluşturulmuştur. (Pedram, 2014: 67).

Afganistan'da modern prensipler üzerine kurulu en eski anayasa Kral Amanullah Han zamanında hazırlanmıştır. ABD dünyadaki en yüksek okur-yazar oranlarından birine sahip olmasıyla övünürken Afganistan bu yarışta en sonlardadır. İki ülke arasındaki kişi başına düşen milli gelirin kıyaslanması ise oldukça yersiz olur. ABD'de oldukça gelişmiş ve teknoloji ile desteklenmekte olan tarım Afganistan'da oldukça ilkel bir biçimde kalmıştır. ABD'nin kurak bölgelerindeki insanlar yağmur ve yağışlara çok ihtiyaç duymadan bu gereksinimlerini teknolojileri ile halletmeyi başarmışlarken kuraklık dönemlerinde Afganistan çok büyük zorluklarla karşı karşıya kalır. İletişimin yetersizliği Afganistan'ı hem içerde hem de dışarda olmak üzere ihracat ve ithalat işlerinde kötü etkilemektedir. ABD'nin sahip olduğu harika taşıma yolları ve ekipmanları ile ürünler oldukça büyük olan eyaletlerden güvenli bir şekilde yüksek derecede iyi organize edilmiş ticaret noktalarına ihraç edilmek üzere ulaştırılır (Âlem, 2005: 90).

ABD'nin endüstrisi yüksek derecede gelişmiş olmasına rağmen Afganistan'da yıllar süren savaşlar sonucu elde olan az miktarda endüstriyel varlık da yitirilmiştir. İki ülke arasındaki eğitim arasında ise büyüklük, kalite ve işlevsellik açılarından büyük bir uçurum gözlenmektedir. Demokrasinin en doğal iki düşmanı olan yoksulluk ve cehalet Afganistan'da

hala çok güçlü bir şekilde hissedilmektedir. Bu şartlar altında bir ülkenin yönetim sistemini eğitim, servet, ve teknoloji yönünden tam bir yoksulluk içinde olan bir diğer ülkeye entegre etmeye çalışmak kanlı bir savaş ortamında bir ütopya aramaya benzemektedir (Tanin, 2005:130-131).

### 3.4.1.2. Yugoslavya

Federalizme verilebilecek diğer bir örnek ise eski Yugoslavya devletidir. Yugoslavya Sırlar, Hırvatlar, Boşnaklar ve Arnavutlar gibi birçok ulusu içinde barındıran oldukça yaşanabilir bir federal devlet olarak var olmuştur. Yugoslavya Devleti'nde en yaygın iki din Hristiyanlık ve İslamiyet idi (Guzina, 2004: 3). Çekoslovakya'ya karşı aniden tüm öfkesini göstererek orayı bir gecede işgal eden ve ağabeyi konumunda bulunan Sovyetler Birliği'nin gölgesi altında Mareşal Tito'nun sosyalist yönetimi ile yönetilen Yugoslavya etrafındaki cehennem ortamında bulunan diğer ülkelerin arasında bir cennet gibiydi. Diğer Sovyetler Birliği üye ülkelerinde olmayan kendilerine tanınmış küçük özgürlükleri ile komünizmin sert ve sıkıyönetiminden uzak bir halde Boşnaklar, Sırp komşuları ile caddelerde çaylarını yudumlayıp muhabbet ederlerdi. Bir diğer yandan ise komünist sistem ve iktidar partisi tarafından yapılan kontroller, Tito'nun iktidarının federal bir Yugoslavya'da devam edeceğinden emin olmak için çalışıyorlardı. Tito'nun gitmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmaya başlaması sıkı bağların gevşemesine federasyon dağılmasına ve binlerce masum insanın canına yakarak nesilleri etkileyecek kanlı savaşların başlamasına neden oldu (Turton, 1997: 78-89).

Afganistan'da kurulabileceği düşünülen federal sistem, bu yönden Yugoslavya'dakine daha çok benzeyecektir. Afganistan'daki inanç ayrılıkları farklı dinler arasında değil de tek bir din içindeki farklı görüşler olmasına rağmen etnik gruplaşmalar çok derindir. Fakat Afgan tarihi boyunca toplumun etnik olarak kaynaşması ve oluşması, Afganların tek bir etnisite yerine sadece Afganlar olarak kendilerini benimsemelerini sağlamıştır. Afgan kelimesi yabancı güçlerin yönetimini asla kabul etmemiş ve etmeyecek olan özgürlük aşığı bir ulus anlamını kazanmıştır. Günümüzde bu durum Afganistan'ın komşularında, her zaman Afganistan'ın iç siyasetine karışabilmesi yönünde oluşturmıştır. Bir diğer yandan Şii, bir çoğunluğa sahip olan İran, Afganistan'da azınlık konumunda bulunan Şii'leri etkilemek istemektedir. Federal bir sistem, Afganistan'ın komşularının Afganistan'ın iç işlerine karışmalarını çok daha kolay bir hale getirebilir, bunu yapmak için etnik, dini ve dilsel yönden farklılıklar içinde bulunan azınlıkları desteklemek ve dost olmak gibi sebepler ileri sürülebilir. Bu, kendi içinde tehlikeli bir biçimde ülkenin dağılma tehlikesini doğurabilir.

Adaletli fakat güçlü bir merkezi hükümet, ulusun birlikteliğinin yanı sıra bağımsızlığının korunmasını ve toprak bütünlüğünü de garanti altına alacaktır (Rubin, 2013: 231).

### 3.4.2. Federal Sistem İçin Öngörülen Unsurlar

Afganistan’da federalizmi savunanlar ülkenin etnik, dilsel ve ekonomik temelinde bölünmesi gerektiğini iddia etmektedirler. Bu sayede etnik gruplara, hiçbir ulusal işbirliğine gerek duymadan kendi kültürel ve sosyal sorunlarını değerlendirme fırsatı tanınabilir. Bu fikir, aynı zamanda ülkenin kuzey ve güneye, ya da doğu, güney ve batı ile kuzey olmak üzere coğrafi bölgelere bölünebileceği de savunmaktadır. Kimileri de sınırların nehirler temel alınarak, Helmand ve Harirodi, Kabil ve Pençşir örneğinde olduğu gibi belirlenebileceğini iddia etmektedirler. Daha gerçekçi bir yaklaşım ise, ülkenin daha geniş coğrafi bölgelere bölünmesi gerektiğini savunmaktadır. Bazıları ise federal bölgeleri şu anda bu bölgeleri kontrol etmekte olan savaş beyleri üzerinden tanımlamak istemektedirler. Bazıları ise büyük insan topluluklarının yeni federal bölgelere hareket ettirilmesi fikrini savunmakta; fakat bu fikirler üzerine yapılmış herhangi büyük bir plan hâlihazırda bulunmaktadır. Bu fikirlere sahip olan bireyler dahi bu fikirlerin işlevselliği konusunda şüphecidirler. Afganistan’da kurulacak federal bir sistem üzerine endişeleri olan grupların kaygıları, bu konuda son kararın Büyük Şura’ya bırakılması giderilebilir (Shariq, 2011: 78-79).

#### 3.4.2.1. Taliban Sonrası Afganistan’da Federalizm Tartışmaları

2001 yılından itibaren Taliban sonrası Afganistan’da kurulabilecek federal bir devlet modeline ilişkin tartışmalar önemli birçok akademisyen tarafından araştırma konusu olmuş ve çeşitli forum ve kuruluşların gündemine girmiştir. Afganistan’da federal devlet modeli üzerine çeşitli akademisyenler tarafından ortaya atılan önemli fikirler sürülmüştür. Bunlardan bazılarını gün ışığına çıkarmak adına bu fikre karşı olan ve bu fikri savunan birtakım yazılardan alınmış metinler aşağıda sunulmuştur.

2004 tarihli yeni Afgan Anayasası’na göre güçlü merkeziyetçilik prensibi ile açıklanan ilke şudur: Güç ve otorite vilayetler olarak adlandırılan idari birimlere intikal ettirilecek ve tek merkezden devlet meselelerinde son söze sahip olacaktır. Anayasa komisyonu üyeleri ise birçoğunun federal modeli desteklemeleri gerçeğine karşın, federal devlet önerisini kesinlikle reddetmişlerdir. Ancak; Afganistan’ın çok kültürlü yapısına federal model daha uygun olacağı düşünülmektedir. Pedram’a göre

”Federalizm Afganistan’ı gerçek demokrasiye götürecek sosyal adaleti ve özgürlüğü sağlamanın yolu olarak görmektedir. Özgürlük ve adalet olmadan hayatın anlamı olmayacağını ve siyasi gücün paylaşılmasının

ideal federal modele ulaşmadaki birçok yoldan birisi olduğunu da ifade etmiştir. Afganistan’da merkezi hükümet, adaleti ve özgürlüğü sağlayamamıştır; siyasi ve idari gücün paylaşılması gerektiğine inanmazlar; bu tip devletler iktidarda silahlı kuvvetleri kullanarak ve kendi vatandaşlarına işkence ederek hayatta kalabilirler. Fakat doğal olarak eninde sonunda yıkılmaya mahkûmdurlar” (Pedram, 2014: 63).

Afganistan’da federalizme karşı olanlar, federalizmi savunan herkesi suçlamaktadırlar. Onlara göre; federal devleti birçok özerk ulus ortaya çıkacaktır. Fakat Afganistan Ulusal Kongresi Partisi tüm Afganistan’ın bir arada uyum ve barış içinde var olabilmeleri için başka bir yol kalmadıkça ulusal özerklik veya ülkeyi bölme fikrine tamamen karşıdır. Gücü elinde bulunduran hegemonik ve baskın çevreler sadece kendi kabilelerinin ideolojilerini benimsemekte ve yıkıma neden olan bu baskınlıklarına taraftar toplama çabası içindedirler. Bu sosyal adaletsizlik ve baskıcılık Afganistan’ı daha da kötü hale sürükleyecek ve sonrası Afganistan için hiç de iyi olmayacaktır (Pedram, 2014: 9).

Afganistan’a federal sistemin getirilmesi durumunda, bazı gruplar, eyaletler ve bazı topluluklar arasında ekonomik eşitsizliğe sebebiyet verecek bir federal yapıdan korkmaktadırlar. Aynı şekilde bazı gruplar ise, Afganistan’ın federal sistemi kabul etmek için yeteri kadar güçlü ekonomiye ve sosyal yapıya henüz sahip olmadığını iddia etmektedirler. Her şeyden önce, federal model siyasi despotizmden muzdarip olan ve bu yüzden merkezi hükümetin, vatandaşların isteklerine iyi cevap veremediği çok uluslu devletlerde, merkeziyetçiliğin alternatifi olarak sunulmaktadır. Tüm bunların yanı sıra bütün bu uluslararası topluluklar anlamalıdır ki, Afganistan’ın siyasi istikrarsızlığında yer yer onların da sorumlulukları vardır. Afganistan’ın iç siyasetinde ve devlet meselelerinde onların yardımına ihtiyaç duyulacaktır (Greene, 2009: 71).

Federalizm fikrine bilerek saldıranlar farkındadırlar ki, federal devlet modeli onların üstünlüklerini, kabilesel ve bölgesel çıkarlarını tehlikeye düşürecektir. Elbette aralarında iyi eğitim almamış ve federalizmin sadece batı ürünü ya da sadece batılı ve gelişmiş devletlerde uygulanabilecek model olarak görüp karşı çıkanlar da vardır. Federalizmin ne olduğunu bilmeden, onu sadece devletlerin bölünmesine neden olan bir model olarak gören ve bu sebeplerle hiç sıcak bakmayan vatandaşların da olduğu unutulmamalıdır. Fakat gerçekten de baskı ve acıları tecrübe etmiş ve merkeziyetçi devletin tehlikelerinin farkında olan, bu yüzden federalizmin yıllar süren bu baskılara son verecek bir sistem olduğunu düşünen vatandaşlar da vardır (Shariq, 2011: 98).

Daha da ciddi olan, bazı kimselerin Afganistan’ın önemli ölçüdeki kritik siyasi sorunlarının ve çıkmazlarının başka sorunlara yol açtığını ve bu sorunların sadece federalizm

ile çözülebileceğini düşünen insanların olmasıdır. Bu nedenle, bu kimseler Afganistan'ın siyasi krizlerini sonlandırmak için federalizmin iyi bir seçenek olduğuna ve devletin geleceği için önemli rol oynayacağına inanmaktadırlar. Afganistan'da eğer bir kimse federal sistemle ilgili bir çalışma yapmak istese dahi bunu yapabilmesi için gerekli akademik kaynaklar kısıtlıdır. Federalizm, bilimsel anlamda çalışmak isteyenler için Afganistan'da büyük bir sorundur (<http://hawadaran.blogfa.com/>, erişim tarihi: 23.06.2016).

Bosna Hersek, Etiyopya ve Sudan gibi bazı çatışma sonrası ülkeler bu konu kapsamında ele alınabilirler. Bu ülkeler, hiç demokratik bir devleti tecrübe etmemiş olmalarına karşın sonunda federal devlet modelini benimsemişler ve böylece uzun süren iç savaşlar ve demokrasi mücadeleleri ardından yurt çapında barış ve refaha kavuşmuşlardır. Irak vatandaşları dahi 2005 Anayasası oylamasında ülkelerindeki sonu gelmez savaşı sonlandırmak adına federal devletten yana oy çoğunluğunu sağlamışlardır. Sri Lanka ve Kıbrıs gibi ülkelerdeki sonu gelmez karışıklıkları sonlandırmak adına federalizmi çözüm olarak gören ülkeler de vardır (Anderson, 2008:10).

Sosyal adaletin sağlanması açısından federalizm değerlendirilecek olduğunda sadece federal devlet modeli ile bunun mümkün olabileceğine inanan kişilerin pek de haklı oldukları varsayılmaz. Amerika Birleşik Devletleri gibi federal devlet ve güçlü demokrasiye sahip bir ülkede şu anda azınlık olarak bulunan kitlelerle uzun yıllar süren sıkıntılar yaşanmıştır. Dahası 1980 yılına kadar ABD'de Siyahiler ırkçılık sorunundan mustarıptiler. Almanya bir diğer federalizm örneğidir; hala merkezi hükümetle sorun yaşayan Slovenlere ev sahipliği yapmaktadır. Tüm yaşanan bu gerçeklikler toplanarak bir değerlendirme yapıldığında Afganistan gibi çok uluslu bir ülke için federalizmin tek çıkış yolu olmadığı sonucuna ulaşabilecektir (Cross, 1999:132).

Federal devlet modeli, Afgan halkının barış, istikrar ve gerçek demokrasi yolunda ilerlediğini göstermek adına büyük fırsat olduğuna inanmaktadır. Dünya çapında ki örnekler bize federalizmin sadece siyasi öğreti olmadığını, aynı zamanda gücü eşit biçimde dağıtarak devletin tekelleştirilmesi ve merkezileştirilmesi sorununu çözmek için akılcı bir yol olduğunu da gösterir. Bu nedenlerden dolayı federalizm Afganistan için önemli bir seçenektir (Pedram, 2014: 45).

### **3.4.2.2. Afganistan'da Olası Bir Federalizm Denemesi Yaşanmadan Önce**

Afganistan'da bir ulus oluşturmaya çalışan kişilerin karşılaştığı sorunlar üzerine olan bir konuya göz atan forum basımında şöyle yazmaktadır:

“Eğer acılar ve mutsuzluklarla dolu olan bir geçmiş ile tüm bağlar koparılmak ve unutulmak isteniyorsa yeni anayasanın oluşturulmasında güçlü ve duyarlı bir tutum son derece önemlidir. Harvard hukukçuları

Japonya'nın demokratik anayasasını altı gün içerisinde, 1946 senesinde yazmış olabilirler fakat bu burada Afganistan'da sökmeyecektir.”

([http://www.forumfed.org/results/?search\\_query=afghanistan&wpas\\_id=header-search-form&wpas\\_submit=1](http://www.forumfed.org/results/?search_query=afghanistan&wpas_id=header-search-form&wpas_submit=1),

erişim tarihi: 10.04.2017).

Aynı basımda David Cameron tarafından yazılmış “Taliban Sonrasındaki Afganistan'da Federalizm İçin Bir Rol” adlı bir makale bulunmaktadır. Bu makalede federalizm gibi bir sistemin gözden geçirilmesinin nasıl bir şey olduğuna dair bir tanım ortaya konulması amaçlanmıştır. Seddiq Weera ve Alison Roberts tarafından hazırlanan bir diğer yazı olan “Afganistan'da Tarih, Kültür ve Etnisite” adlı çalışma ise mevcut durumu tarihi bir perspektiften etnik yapıyı açıklayarak izah etmektedir (Cameron, 2001: 1-2).

Nazif Shahrani durumu muhtemelen etnik azınlıkların bakış açısı ile “‘Kim?’ Değil, ‘Nasıl?’ Çatışmalar Sonrasında Afganistan'ı İdare Etmek” adlı çalışmasında detaylı olarak incelemiştir. Federalizm ve eyaletler lehine olan fikirlerini şöyle açıklamıştır:

“Tarihin bu kritik noktasında Afganistan'ın ihtiyacı olan şey ABD'nin uzun zamandır sahip olduğu şeydir, yani güçlü bir ulusal anayasaya sahip, merkezi olmayan federal bir hükümet modeli.” Şöyle devam etmektedir: “Afganistan tarihinden alınan acı ders güçlü bir merkezi hükümetin hangi biçimde bulunursa bulunsun etnik, dilsel, ya da dini olarak bir zümrenin hegemonyasına ve tüm Afganistan vatandaşlarının yönetici zümre tarafından adaletlerinin gasp edilerek baskı altında kalmalarına sebebiyet vereceğidir” (Shahrani, 2001:1-2).

Federalizmin Afganistan'ı daha da kötü bir kargaşa ortamına sürükleyebileceğini ortaya koymaktadır. Güçlü ve merkezi bir hükümet ile benzerlikler üzerine kurulmuş tek bir Afganistan ulusu yaratmanın ve eşit vatandaşlık hakları sağlamanın Afganistan için çok daha faydalı bir seçim olduğuna değinmektedir (Noel, 2005: 204).

Chowdhari Trembley Federalizm Afganistan'ın Geleceği midir?” adlı makalesinde ise konuyla ilgili olarak:

“Böylesine çok-uluslu ve etnik, dilsel ve kabileler olarak derin bir biçimde ayrılmış olan bir toplulukta merkezi bir hükümet modeli oluşturmak hoş olmayan durumları ve özerklik ile ortaya çıkacak sürekli artan talepleri durdurmak adına güvenli bir reçete olacaktır. Bu sayede vatandaşların kültürel miraslarının sınırları çerçevesinde ülkenin bütünlüğü sağlanmış olacaktır. Bunun anlamı Loya Jirga tarafından oluşturulan Anayasal Komisyonun hem bölünemez tek bir ulus oluşturmak hem de görevi Afganistan halklarının çeşitliliğini ve nüfusları içinde bulunan farklı kültürel kimlikleri korumak olacak yerel anayasal yönetimler oluşturmak için çok dikkat sarf etmesi gerektirir.” Trembley, federalizmin, güçlü merkezi bir yönetimin güçlü bölgesel unsurlar ile kombine edilebileceği tek seçenek olduğunu da ifade eder” (Trembley,2002-1-2).

Şeklinde örüşlerini özetlenebilir.

Afgan Çalışmaları Enstitüsü üyelerinden Omar Zakhilwal “Afganistan’da federalizm” adlı makalesinde.

“Afganistan’daki meselenin iç yüzünü gerçekten bilenler federalizmin mevcut koşullar altında sadece gereksiz olmakla kalmayıp, bunu yansırı çeşitli etnik gruplar arasındaki ayrılıkları daha da derinleştirerek ülkenin kesin bir biçimde parçalara ayrılmasına sebebiyet vereceğini bilirler” (Zakhilwal, 2001: 2).

Etnik açıdan farklı olmalarına rağmen Afganlar, Afgan kimliği altında tek bir unsur olarak kaynaşmışlardır. Sahip oldukları bu Afganlığın sayesinde tek bir ülke olarak bir arada yaşamaya devam edebilmişlerdir. Abdül Latif Pedram, Afganistan parlamentosunun üyesidir ve kendisi aynı zamanda Tacik kökenlidir. Pedram’a göre (2014: 28) federalizm modern ve küresel bir akım halini almıştır ve bu sistem Afgan ulusunun barış altında ve demokratik bir ortamda yaşamalarına imkân tanıyabilecek bir sistemdir.

Afganistan’ın başkenti, Kabil’de bulunan merkezi devlet otoritesi içinde önemli bir rol oynayan Peştun siyasiler ise federal bir Afganistan modelini hiçbir zaman desteklememişlerdir. Bu sisteme karşı olmalarının sebebi Afganistan’ın federal bir sistemi benimsemesi ile birlikte kendilerinin siyasi güçlerini kaybedebilecek olmalarıdır. Birçok Peştun siyasi, Afganistan için federal sistemi daima eleştirmekte ve reddetmektedirler. Bunun yanı sıra Afganistan’ın bu sistemi kabul etmesiyle beraber bölüneceğini ve yabancı devletlerin işlerine burunlarını sokacaklarını iddia etmektedirler. Birçok Peştun, Afganistan’a federalizmi getirmeyi ateş ve barutu bir araya getirmek ile kıyaslamaktadırlar (Afganistan Ulusal Kongresi, 2014: 5).

Amir Hassanpour tarafından hazırlanmış “Bölgesel ve Uluslararası Şartlar: Barış ve İşbirliği Mümkün Mü?” adlı yazıda Hassanpour şöyle yazmıştır: “Bölgenin halkı ister İslami olsun ister laik, her türlü despotluktan bıkmış durumdadırlar. Savaşlar ve katliamlar kaçınılmaz olarak çeşitli despotlukları beraberinde getirmektedirler.” Şunları da eklemiştir:

“Batılı kuvvetler ve Afganistan’daki bulunan bölgesel kuvvetler arasındaki birbirine zıt çıkarları ortak bir anlaşmaya bağlamak oldukça zordur. Fakat bunun yerine daha akılcı bir yöntemle sorunlar çözülebilir, bunun yolu Afganistan’daki demokrasiyi güvence altına almaktır, böylece ulusun çatışma, terör ve komplolar içine çekilmesi de önlenmiş olur.” Yaklaşık yirmi senedir savaşlar ve katliamlarla mücadele eden Afganistan’ın ve halklarının geleceği değerlendirmeye başlamak için basit bir soruya ihtiyaçları vardır “Birleşik Devletler, Britanya, Rusya, Hindistan, Çin, Pakistan, İran, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve orta Asya’da bulunan devletler Afganistan halkını rahat bırakacaklar mı?” (Hassanpour, 2001: 1-2)

Gelecek Küresel Komite İçin Uygun Bir Pozisyon” adlı yazılarında, Ralph Lysvshyn ve Paul Mortan (2001: 7) geleceğe bakışı atmış ve şöyle değerlendirmişlerdir: “İnceleme süreci boyunca farklı federalist çevrelerden gelen uygulamacılar ve akademisyenler kendilerinin federalizm ile olan tecrübelerini Afganların karşılaşacağı seçeneklerle ilişkilendirme görevine özen göstermişlerdir. Bu sayede Afganistan’da devleti şekillendiren kişiler için işe yarar bir şeyler ortaya çıkacaktır.”

Afganistan’ın yıllar süren savaşlar sonucunda yaşadığı zorlukları ve sıkıntılarını iyileştirmeden nasıl olur da Afganistan’ı kendi içinde özerk bölgelere bölebilirsiniz? Dahası gerçek şudur ki Afganistan’da federalizm yanlısı kişiler Afganistan’ı özerk bölgelere ayırmanın tüm etnik unsurlara kendi geleceklerini şekillendirme yetkisi vereceğine inanmaktadırlar ve bu sebeple Afganistan’ın dilsel ve etnik temeller üzerinden bölünmesi gerektiğini savunurlar. Fakat gerçek şudur ki Afganistan’ı dilsel ve etnik temellere dayanarak bölmek mümkün değildir. Taciklerin büyük çoğunluğu, Kapisa vilayetinden Batı Afganistan’da bulunan Herat vilayetine kadar her yere dağılmış vaziyettedirler.

Bazı Tacikler, Abdüllah Abdüllah ve Ahmet Ziya Mesut (Ahmet Şah Mesut’un erkek kardeşi) ile aynı fikirde olmadıklarından Afganistan Ulusal Cephesi (AUC) olarak adlandırılan karşıt bir topluluğa destek vermektedirler. Afganistan’ın parlamenter sisteme geçmesine dahi tamamen karşıdırlar. Federalizmi ve Afganistan vilayetlerine verilebilecek çok kapsamlı özerkliği güçlü bir biçimde savunurlar. Söz konusu (Afganistan Ulusal Cephesi) aynı zamanda vilayet yöneticilerinin seçilmişlerden oluşan vilayet konsülleri tarafından atanmaları gerektiğini de savunmaktadır. Hazaralar Vardak, Uruzgan ve Gazni’de Peştunlarla yan yana yaşamaktadırlar; Özbekler ise Tacikler, Hazaralar, Türkmenler ve Peştunlar ile kuzey Afganistan’da yan yana yaşamaktadırlar. Gerçekçi olmak gerekirse Afganistan’ın etnik ve dilsel unsurlar temel alınarak bölünmesinin imkânsız olduğu fark edilecektir.” Daha da büyük bir mesele çok daha büyük bir kargaşa ve çatışma ortamına sebebiyet vermeden kime hangi bölgenin bırakılacağına karar verilmesidir (<http://institute-for-afghan-studies.roashan.com/>, erişim tarihi: 09. 12. 2016).

Bahsi geçen tüm akademisyenler ve diğerleri, özgür ve bağımsız bir Afganistan’da sorunsuz olarak işleyecek yapısal devlet sistemi hazırlamak üzere ve bunun yanı sıra Afganistan’ın bugünü ve yarını için, ulusal ve uluslararası camiada etkili ve sorumlu olacak şeffaf yönetim modeli oluşturma çabası adına çalışmalar yapmışlardır.



## SONUÇ

Dünyanın bir diğer köşesinde, Afganistan'dan çok uzaklarda bulunan birçok yüksek makama sahip siyasetçi Afganistan'ın iç siyaseti ile yakından ilgilenmektedirler. 2001 yılında Taliban rejiminin çöküşünün ardından o dönemde Almanya, Yeşiller Partisi'nin lideri olarak görev yapan ve geçmişte dışişleri bakanı olarak görev yapmış Joshkaa Fisher, Afganistan'a federalizmin gelmesi ile Afganistan'daki tüm halkların seçimlerde kendileri temsil edebileceği ve seçimlere katılabileceği konusunda ısrarcı bir tavır takınmıştır. Taliban-sonrası bir Afganistan'da bu şekilde tüm kültürel değerleri koruma altına alacak bir istikrarın da geleceğini iddia etmiştir. ABD'de de federalizm konusunda ısrarcı birtakım etkili siyasetçiler olmuştur. Bunlar, eski savunma bakanı Donald Rumsfeld ve eski dışişleri bakanı Colin Powell'dır. Bush'un iktidarda olduğu dönemde bu siyasetçi Afganistan'daki karışıklıklar göz önünde bulundurulduğunda, siyasi arenaya istikrar ve barışın gelmesi için en iyi yolun Afganistan'ın federalizmi benimsemesi olduğunu iddia etmişlerdir.

Yıllar süren savaşların ardından Batılı siyasetçilerin haklı olduğu noktalar olduğu kabul edilebilir fakat modern Afganistan'ın tarihinde merkezi devletin her zaman önemli bir rolü olmuş ve bir anahtar görevi görmüştür. Federalizm, merkezi hükümetin sahip olduğu yetkileri kısıtlayabileceğinden pek sıcak karşılanmamıştır. Federal bir Afganistan devlet modeli ise etnik sorunları güvence altına alabilir ve Peştunların, yönetimi tekellerine geçirmesine engel olabilir. Diğer etnisiteler siyasi arenada seslerini duyurabilir ve toplum tarafından reddedilmeden hareket edebilirler. ABD, federalizm ve eyaletleri arasında ayakta kalabilecek bir denge kurmayı başarmıştır. Almanya ise II. Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılana dek federalizmi benimsememiştir. İsviçre ise federalizme geçiş yapmadan önce yüzlerce yıl boyunca ayakta kalmayı başarmıştır. Tüm bu Batılı örneklerin Afganistan'ın içtimai yapısı, toplumu ve sosyo-politik yapısı iyice anlaşılmadan Afganistan için iyi bir örnek olarak kabul edilmesi tehlikeli ve sorumsuz bir davranış olacaktır.

Afganistan yerel yönetimlere daha fazla yetki sağlayacak, ülkenin tüm kesimlerinin siyasi kararlarda temsil edilmesi için yöneticiler ve merkez arasında çok daha yakın ilişkilere imkân sağlayacak üniter bir devlet sistemine gereksinim duymaktadır. Bir siyasetçi ve Afganistan Millet Partisi'nin lideri olan Anwar-ül Hak Ahadi, Batıdan Afganistan için uygun gibi görülen federalizm fikrine kesinlikle karşı çıkmaktadır. (Ahadi, 2005:23). Afganistan'ın sorunlarının yönetim biçimi ile ilgili olmadığını, Afganistan'ın iyi yöneticileri ve iyi bir idareye ihtiyacı olduğunu ve dünyadaki federal hükümetlerin etnisiteler ve onların hakları için değil, sadece demokratik hedef ve idealler için kurulduğunu iddia etmektedir. Afganistan'ın

günümüzdeki başlıca sorunları terör, işsizlik ve zayıf yönetimdir. Tüm bu sorunları çözmek Afganistan'ın siyasetçilerinin ellerindedir ve yönetim sistemini değiştirmekten ziyade bu sorunlarla ilgilenmelidirler.

Jusdanis'in (2001: 215-216) oldukça ilgi çekici olan Gerekli Ulus (İngilizce: The Necessary Nation) adlı kitabında şunu ifade etmektedir: "1786 yılından sonra ABD, en temel biçimi ile federalizmi benimsemiştir, bu sistem her biri kendi kültürel kimliklerinin farkında olan ve kendi kültürel değerlerini kaybetmeden savunma ve dışişleri meseleleri gibi toplumun her kesimini ilgilendiren konularda beraber çalışmak isteyen daha küçük toplulukların isteklerine cevap vermektedir. Günümüzde etnik milliyetçiliğin yeniden canlanması, üniter sistemlerin güçlerini devalüasyon ile yitirmeleri, büyük çapta göçler, yeni diasporaların meydana gelmesi gibi durumlar federal sistemlere olan ihtiyacı arttırmaktadır. Federalizm özellikle de içinde birçok farklı kültürel kimliği barındıran uluslar içi gereklidir, çünkü tüm bu farklı kültürleri koruyacak ve önemseyecek bir anlayış olmadığı zaman bu kültürler yok olma tehlikesi ile karşılaşacaklardır. Unutulmamalıdır ki, Osmanlı Devleti'nin millet sistemi bölgelere göre değil, kültürel kimlikler üzerinden işlemekteydi. Bu milletler Ortodokslar, Müslümanlar ve Yahudilerdi. Bu milletlerin kendi aralarındaki yargı işleri bağlı oldukları milletin kendi değerleri ve yöntemleri ile yürütülürdü. Ayrıca, federalizmin eşitlik anlamına gelmediği unutulmamalıdır. Yugoslavya, federalizmin her zaman eşitlik ve özgürlük anlamına gelmediği, pekâlâ bir şekilde bir diktatörlük ile yürütülebileceği ve vatandaşların özgürlük, demokrasi ve sivil haklarının bu sistemde ihlal edilebileceğini anlamak üzere iyi bir örnektir. Afganistan zaman kaybetmeden bu tartışmaların sona ermediği siyasi kısır döngüden kurtulmalı ve özellikle geleceğe her zaman bir umut penceresinden bakan sabırsız gençler için doğru kararlar almalıdır. Afganistan halkı daha fazla acı çekmek zorunda bırakılmamalıdır. Günümüzde Afganistan hükümetinin görevi, 2001 senesinden bu yana Afganistan'a yerleşmiş olan tüm yabancı kuvvetler ile Afganistan'a barış ve istikrar getirmek ve Afganistan'ı yeniden inşa etmek adına anlaşmak ve onlarla beraber çalışmaktır. Afganistan'ın siyasi bir çözüme ihtiyacı vardır, etnik değil (Pedram, 2014: 73).

Şüphe götürmez bir şekilde Afganistan'ın merkezîyetçi sistemi on yıllar boyunca etkili bir gelişme gösterememiş, yönetimde şeffaflık ve iyi yönetim sağlayamamıştır. Yönetişimin kamu yönetim sistemi de artık eskimiştir ve hükümetin gelişme sürecine bir fayda sağlayamamaktadır.

Merkezi sistem düşük makamlardan yüksek makamlara doğru yükselişini ve aynı zamanda bireylerin yönetime katılımını desteklemiştir. Buna rağmen sadece ülkedeki yoksulluk düzeyini daha da arttırmış ve yerel kurumların merkezi hükümete daha da

bağlanmalarına sebep olmuştur. Gerçekte alt-ulusal birimlerin ve vilayet yöneticilerinin (valiler) görevleri açıkça belirlenmemiştir. Bu sayede hükümetin merkezi yapısı ve merkezi yönetim kurumları zaman içinde daha da güçlenmiştir.

Merkezi hükümetin birimleri işlevsel bir halka hizmet sisteminin gerekliliklerini ve sorumluluklarını yerine getirememektedir, ayrıca halkın beklentileri ve seçim vaatleri de gerçekleştirilememektedir. Yerelleşme günümüzde Afganistan için en uygun sistem olarak beyan edilmektedir.

Bu sistem yoksulluğun azaltılması, sürdürülebilir kalkınma ve bireylerin katılımının yüksek olduğu bir yönetimi vaat etmektedir. Afganistan iyi bir yerel yönetim sistemi üzerinde yoğunlaşmalıdır, özellikle de sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, yoksulluğu azaltmak ve halka egemenlik vermek için yerel yöntemlere özen göstermelidir.

Günümüz koşullarını göz önünde bulundurarak şunu söyleyebiliriz ki; yönetim sisteminin bir gereği olarak hükümet, yönetim komisyonlarını genişletmeli ve İçişleri Bakanlığı ile beraber çalışmalarını sağlamalıdır. Planlama Bakanlığı, Ekonomik İlişkiler Kurulu ve diğer kurumlar herkesin iyiliği için gerçek bir değişim ve gelişme sağlayacak tutarlı bir iyi yönetim politikası belirlemek zorundadırlar. Böyle bir ortamda halk, ülkeyi yeniden inşa etmek için gerekli sorumluluğu hissedecektir.

Tüm bu gerçekler göz önüne alındığında ifade edebilecek bir diğer çıkarım halk, siyasi karar mekanizmasının bir parçası olduktan sonra artık ülkenin gelişim sürecini sahiplenmek isteyecektir. Yerelleşme, bu doğrultuda bir yönetim sisteminin en büyük hedefi olmalıdır.

Tüm bunların ötesinde, gücün dengeli olarak paylaştırıldığı bu sistem yönetim sistemini güçlendirmekte ve hükümet kurumlarının meşruluğunu kuvvetlendirmektedir. Yoksulluğu yok ederek ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlayarak tesis edilecek olan istikrar süreci, Afganistan'ın yönetimi gerçekleştirilmesi ve kamu yönetim sistemi için en iyi seçenektir.

İyi yönetim, yönetsel ve hukuksal temelleri tutarlı devlet kurmak adına atılacak bir diğer adımdır. Özellikle de siyasi kararlar almak adına yerel otoriteler ile beraber çalışacak ulus-altı otoriter ile ulusal hükümetler arasında işletilebilecek bir sistemdir. Sorumluluk ve yükümlülük iyi yönetimin temelini oluşturur. Bunun yanı sıra, yerel yönetimler halk ile birlikte karar almak ve onlara karşı şeffaf bir yönetim dahilinde hesap vermek zorunda olmalıdırlar. İyi yönetim, çok güçlü bir biçimde ulusun demokratik değerleri ile bağlantılıdır ve halkın temsilciler yoluyla, alınacak siyasi kararlarda rol almasını sağlar. Bu sayede hükümet, yerel otoriteler ile beraber çalışmak için daha çok özgürlüğe sahip olacaktır ve halk, atılacak tüm siyasi adımların merkezinde bulunacaktır.

Günümüzde Afganistan halkı, hangi yönetim sistemine sahip olmaları gerektiği konusuna çok önem vermemektedir ve federalizm tartışmaları genellikle başkentte bulunan siyasi elit kesim tarafından yürütülmektedir. Yönetilen sınıfında bulunan vatandaşlar ise işsizlik, ekonomi, hukuk, eşitlik gibi konuları tartışmaktadır. Bunun anlamı, meselenin sadece devlet sistemi ile alakalı olmadığıdır dahası federal sistem, üniter bir sistemden çok daha karışık bir yönetim sistemidir. Teoride Afganistan için federalizm hakkında konuşmak çok kolay olabilir fakat elimizdeki veriler Afganistan'ın çok uzun bir süredir üniter bir yapıya ve buna ilişkin yönetim tarihine sahip olduğunu göstermektedir. Birtakım anayasal düzenlemeler yaparak ve Afganistan'ın devlet sistemini üniter devlet sisteminden federal devlet sistemine dönüştürerek sorunların halledilebileceğini düşünmek yersiz olur. Federalizm konusunda elimizde sadece teorik fikirler ve yaklaşımlar bulunmaktadır, böyle bir sistem için önce Afganistan halkının bu sistem hakkında bilgilendirilmesi ve bu sistemin denenmek üzere yürürlüğe konulması gerekmektedir. Federal sistem üniter sistemden çok daha karmaşık bir sistem olması sebebi ile devlet için birçok yeni soruna sebebiyet verebilir hatta pratikte beklentileri karşılayamayıp bir irrasyonel ile de sonuçlanabilir.

Siyasi istikrar, Afganistan'ın ekonomik yönden kalkınması ve güvenliği açısından en önemli gereklilik olmaya devam etmektedir. İstikrarlı bir siyasi sistemin eksikliği nedeniyle ülke her zaman hayal ettiği barış ve başarıyı halka sağlayamamaktadır.

Sonuç olarak, siyasi olarak güvence altına alınmış ve ekonomik istikrara sahip bir Afganistan için gerekli olan şey iyi yönetişimdir. Bu sayede Afganistan'ın ve bölgenin güvenliği ve refahı için daha uygun bir ortam sağlanmış olacaktır. Daha önce de belirtildiği üzere, merkezîyetçilik Afganistan halkı tarafından pek de hoş karşılanmamaktadır. Afganistan'ın sosyal, siyasi ve ekonomik gerçeklikleri ile hiçbir zaman uyuşmamıştır ve zarar vermiştir. Bu nedenle yerelleşme tarzındaki bir yönetsel dönüşüm vilayet yönetimlerinin ve belediyelerin baskı altında kalmadan bağımsız olarak özgürce çalışabilmelerini, yerel yönetimlerin meşrutiyetini ve yerel yöneticilerin yerel halk tarafından seçilebilmesini güvence altına alacaktır. Bu sayede iyi yönetişim için önemli bir yol açılmış olacaktır ve ülkenin 34 vilayetinde, yerel ve kabile liderleri ile yakın işbirliği yapılarak, siyasi gücün Afganistan'ın yararına kullanılması sağlanacaktır.

Federal sistemin birtakım zayıf yönleri vardır ve bu etkenler oldukça kafa karıştırıcı olabilmektedirler. Vatandaşların, hangi makamların ve kurumların nelerden sorumlu olduklarını ve nerelere müracaat etmeleri gerektiğini anlaması, diğer bir deyişle sistemin işleyişini kavramalarını biraz zaman alabilir. Unutulmamalıdır ki, Afganistan dünyadaki en az okur-yazar oranına sahip ülkedir ve oldukça karmaşık bir seçim prosedürü birçok sorun yol

açabilir. Örneğin ABD dünyadaki en uzun oy pusulalarıyla seçime gitmesiyle bilinir. Böyle bir sistemde seçimlerin sonuçlanması uzun zaman alır ve sorunlara gebe olması sebebiyle Afganistan gibi bir ülke için uygun olmayabilir. Üniter sistemde seçimlerin sonuçlanması çok daha kısa sürmektedir ve bunun yanı sıra kolay ve anlaşılırdır. Dolayısıyla vatandaşlar bu sistemde pek fazla sorun yaşamazlar. Federal devlet sisteminde, siyasi egemenliğe ilişkin gücün birden çok merkeze paylaştırılması sebebiyle bürokratik işleyiş oldukça karmaşık ve yavaş bir hal alabilmektedir.

Federal sistem sahip olduğu özellikleri ile daha demokratik bir devlet sistemi sağlayabilir. Fakat Afganistan gibi bir devlette bu sistemin uygulanabilmesi için biraz daha zamana ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Çünkü Afganistan hükümeti siyasi egemenliğe ilişkin gücün, yerel yönetimler yolu ile aktarıldığı üniter bir devlet sisteminde, vatandaşlarına daha iyi bir “*iyi yönetim*” örneği sunabilir. İyi yönetim, yerel yönetimlerin rolünü etkin kılabilir ve vatandaşları yönetime daha yakın bir konuma getirebilir. Bir diğer sorun ise federalizmin Afganistan’ın iç işlerine karışmak için oldukça istekli olan komşularına fırsat verebilecek olmasıdır.

Sonuç olarak yapılması gereken, Afganistan’ın devlet sistemi üzerine geliştirilen tartışmalara bir son vermek ve öncelikli olarak Afganistan’ın üniter bir sistem altında refah ve siyasi istikrara kavuşması için çalışmaya başlamaktır. Ancak bunlar sağlandıktan sonra federalizm üzerine ülke çapında ciddi olarak tartışmalar yürütülebilir ve gerekirse halkın karar vermesi adına referanduma gidilebilir.

## KAYNAKÇA

- Abraham, R. (2013) "Politics of Ethnicity in Afghanistan: Understanding the Pashtuns and the Minor Ethnic Groups". *Defence and Diplomacy Journal*, 2(2): 69-81.
- Acar, M ve Özgür, H. (2014). *Çağdaş Kamu Yönetimi I*. Nobel Yayınevi, Ankara.
- Ackermann, A. (1999). *Making Peace Prevail: Preventing Violent Conflict In Macedonia*. Syracuse University Press. Syracuse, New York.
- Afganistan Ulusal Kongresi (2014) *Afghanistan ve Federalism*. Karvan Yayın Evi, Kabul, Afghanistan.
- Agarwal, R. C. (1994). *Political Theory: Principles of Political Science*. S. Chand. New Delhi.
- Agere, S. (2000) "Promoting Good Governance: Principles, Practices and Perspectives" Commonwealth Secretariat.
- Ahadi, A. (2005). *Afghanistan Politics and Government*: Kabul, Afghanistan.
- Âlem. M. (2005). *Political Science and Political Systems*: Nasher Nai. Tehran.
- Anderson, G. (2008). *Federalism an Introduction*. Oxford University Press. Toronto.
- Arora, B. (2016). "Louis Dupree. Afghanistan". *International Studies*, 16(3): 446-449.
- Bahiriye, K. (2003). *Understanding Governmet Structure*: Nasher-e- Nae. Tehran.
- Bakke, K. M. ve Wibbels, E. (2006). "Diversity, Disparity, and Civil Conflict in Federal States" *World Politics*, 59: 1-50.
- Barany, Z. D. ve Moser, R. G. (2001). *Russian Politics: Challenges of Democratization*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Barfield, T. J. (2010). *Afghanistan: A Cultural and Political History*. Princeton University Press. Princeton.
- Bashiriye, H. (2005). *Political Science: An İntroduction*. Negahi Moaser. Tehran.
- Bataveljić, D. (2012) "Federalism: The Concept, Development and Future" *International Journal of Humanities and Social Science*, 2(24): 22-31.
- Bennett, A. (2005). *Reconstructing Afghanistan*. International Monetary Fund. Washington, D.C.
- Biddle, S., Christia, F. ve Their, J. A. (2010). "Defining Success in Afghanistan: *What Can the United States Accept?*" *Foreign Affairs*, 89(4): 48-60.
- Blood, P. R. (1998). *Afghanistan a Country Study*. Library of Congress, Federal Research Division. Washington, D.C.

- Blumer, E. (2015). *Federalism: ‘International IDEA Constitution-Building Primer’*  
Stockholm, Sweden.
- Bromell, D. (2008). *Ethnicity, Identity and Public Policy: Critical Perspectives on Multiculturalism*. Institute Of Policy Studies. Wellington.
- Caenegem, R. C. (1995). *An Historical Introduction To Western Constitutional Law*. Cambridge University Press. Cambridge
- Canfield, R. ve Rasuly-Paleczek, G. (2010). *Ethnicity, Authority and Power in Central Asia: New Games Great And Small*. Routledge. Abingdon, Oxon, England.
- Carrier, M. (2015). *Executive Politics in Semi-Presidential Regimes: Power Distribution and Conflicts between Presidents and Prime Ministers*. Lexington Books. Lanham, MD.
- Carroll, C. ve Anderson, R. (2009). *Afghanistan Governed by a Federal System with Autonomous Regions: A Path to Success?* Journal of War.
- Cheibub, J. (2006). *Presidential, Parliamentary, and Mixed Democracies*. In *Presidentialism, Parliamentarism, and Democracy (Cambridge Studies in Comparative Politics, S. 26-48)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clements, F. (2003). *Conflict in Afghanistan: A Historical Encyclopedia*. Santa Barbara, ABC-CLIO. CA.
- Cross, J. (1999). *Usa and Federalism*: Newyork. Usa.
- Çam, E. (2000). *Çağdaş Devlet Sistemleri*. Der Yayınları, İstanbul.
- Dupree, L. (1973). *Afghanistan*. Princeton University Press. Princeton, NJ.
- Elazar, D. (1987). *Expeloring Federalism*: HSRC Press.
- Elazar, D. (1994) “Federalism and the Way to Peace, Reflections” *Institute of Intergovernmental Relations, Queens University*, 13: 23-51.
- Elazar, D. (1995) *Federalism Theory and Application*. HSRC Press. Cape Twon.
- Elgie, R. ve Moestrup, S. (2010). *Semi-Presidentialism Outside Europe: A Comparative Study*. Routledge. London.
- Eroğul, C. (2012). *Çağdaş Devlet Düzenleri: (İngiltere, Fransa, Amerika, Almanya)*. X: Kırlangıç Yayınevi. Bursa.
- Evans, A. (2004). *A Guide to Government in Afghanistan*. World Bank. Washington, DC.
- Filippov, M. ve Shevetosva. O (2004). *Designing Federalism: A Theory of Self-Sustainable Federal Institutions, 1-75*: Cambridge University Press.
- Forsey, A. (2013). *How Canadians ow Canadians Govern Themselves*. Canada. Library of Parliament. Onatrio, Canada.
- Gluck, A. R. (2014). “Federalism as the New Nationalism”. *The Yale Law Journal*. 123-1918.

- Gobār, M. (1967). *Afganistan Dar Masir-e Tarik*. Kabul.
- Goodin, R. E. ve Klingemann, H. (1998). *A New Handbook of Political Science*. Oxford University Press, Oxford.
- Gözler, K. (2012). *Anayasa Hukukuna Giriş*. Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.
- Greene, J. H. (2009). *Afghanistan War: USA*.
- Guzina, D. (2004). *Why Yugoslavia failed: Forum of Federations*, Vol. 5, No. A-1). 1-4. Available at: <http://www.forumfed.org/libdocs/Federations/V5N1SEen-yu-Guzina.pdf>
- Hadi, H. M. D. (2016). *Afghanistans Experiences. The History of the Most Horrifying Events Involving Politics, Religion, and Terrorism*. AuthorHouse, Bloomington.
- Hague, R., Harrop, M. ve McCormick, J. (2016). *Comparative Government and Politics: An Introduction*. Palgrave Macmillan. Basingstoke, Hampshire.
- Hassanpour, A. (2001). “*The Regional and International Context: Are Peace and Cooperation Possible?*” Especial Issue on Afghanistan Federations, <http://institute-for-afghan-studies.roashan.com/AFGHAN%20CONFLICT/Federalism/Federations%20Magazine%202010-26-01.pdf>.
- Henderson, P. G. (2000). *The Presidency Then and Now*. Rowman & Littlefield. Lanham, MD.
- Heywood, A. (2007). *Political Ideologies: An Introduction*. Palgrave Macmillan.
- Horowitz, D. L. (1985). *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley: Univ. Of Calif. Press, California.
- Horowitz, D. L. (1989). “Ethnic Groups in Conflict”. *The International Journal of African Historical Studies, Boston University African Studies Center*, 22: 295-297.
- Inman, R. P. (2008). *Federalism's Values and The Value of Federalism: Paper No. 13735*, NBER publications.
- International Crisis Group. (2003). “*Afghanistan: The Problem of Pashtun Alienation*” ICG Asia Report No (62). Kabul/Brussels.
- Jusdains, G. (2001). *The Necessary Nation*: Princeton University Press.
- Kabul: International Crisis Group. (2003). *Afghanistan's Flawed Constitutional Process*. ICG Asia Report No, (56). Kabul/Brussels.
- Kakar, H. K. (1979). *Government and Society in Afghanistan: The Reign of Amir 'Abd al-Rahman Khan*. University of Texas Press. Austin, TX.
- Khalilzad, Z. (1995) “Afghanistan in 1994: Civil War and Disintegration”. *Asian Survey*, 35(2): 147-152.



- Lane, J. E. (2010) "Federal Language and Federal Realities". *Journal for Comparative Government and European Policy*, 8(2): 251-265.
- Lansford, T. (2017). *Afghanistan at War: From the 18th-century Durrani Dynasty to the 21st Century*. CA: ABC-CLIO. Santa Barbara.
- Lijphart, A. (1989). *Democracy in Plural Societies: a Comparative Exploration*. Popular Prakashan. Bombay.
- Linder, W. (2010). *Swiss Democracy: Possible Solutions to Conflict in Multicultural Societies* (Third ed.). Palgrave Macmillan. New York.
- London School of Economics and Political Science and University of Bonn (2003) *The Making of a Constitution in Afghanistan*, London School of Economics and Political Science and University of Bonn Bonn, Germany.
- Loughlin, J., Kincaid, J. ve Swenden, W. (2013). *Routledge Handbook of Regionalism & Federalism*. Routledge. UK.
- Lowi, T. J., Ginsberg, B. L., Shepsle, K. A., ve Ansolabehere, S. (2002). *American Government: Power and Purpose*. W.W. Norton. New York.
- Lysyshyn, R. ve Paul, M, (2001). "The Future: A Responsible Role for the Internationalcommunity", Especial Issue on Afghanistan, Federations, <http://institute-for-afghan-studies.roashan.com/AFGHAN%20CONFLICT/Federalism/Federations%20Magazine%2010-26-01.pdf>
- Mirza, K. (1987). *Afghanistan Politics*: Afghan Publication. Kabul
- Misdaq, N. (2006). *Afghanistan: Political Frailty and External Interference*. Routledge. London.
- Mousavi, S. A. (1997). *The Hazaras of Afghanistan: An Historical, Cultural, Economic and Political Study*. St. Martin's Press. New York.
- Mueller, D. C. ve Blankart, C.B. (2004). *A Constitution For European Union*: MIT Press.
- Murtazashvili, J. B. (2014). "Informal Federalism: Self-Governance and Power Sharing in Afghanistan" *The Journal of Federalism* (44): 324-343.
- Murtazashvili, J. B. (2016). *Informal Order and the State in Afghanistan*. Cambridge University Press. New York.
- Nagel, R. F. (2002). *The Implosion of American Federalism*. Oxford University Press, Oxford
- Nathan, T. (2011). *Canada's Constitutional Monarchy*. Dundurn Press. Toronto.
- Newell, R. S. (1979). "Revolution and Revolt in Afghanistan". *Royal Institute of International Affairs*, 35(11): 432-442.

- Newton, K. ve Deth, V. (2005). *Foundations of Comparative Politics: Cambridge Textbooks in Comparative Politics: Cambridge University Press.*
- Noel, S. J. (2005). *From Power Sharing to Democracy: Post-Conflict Institutions in Ethnically Divided Societies.* McGill-Queen's University Press. Montreal.
- Nuruzzaman, M. (2010) Federalism and State Disintegration - United Pakistan, 1947-1971: Some Historical Lessons for Afghanistan and Iraq: *Journal of Asian and African Studies* (Vol 45,) Issue 5, S.504 – 521
- Ofoeze, H. G. A. (1999) *Federalism: A Comparative Perspective.* J. Jacob's Classic Publishers, USA.
- Oppenheim, L. ve Roxburgh, R. (1920). *International Law, a Treatise.* Longmans, Green and co. London.
- Öztekin, A. (2011) *Yönetim Bilimi: Siyasal Kitabevi.* Ankara
- Parlak, B. ve Caner, C. (2009). *Karşılaştırmalı Siyasal ve Yönetimsel Yapılar.* Alfa Aktüel Yayınları. Bursa.
- Parsons, T. (2013). *Social System:* Routledge
- Pedram, L. (2014). *Afghanistan And Federalism:* Afghanistan National Congress Publication.
- Radnitz, S (2004). “Working With The Wroldrds: Designin an ethnofederal system for Afghanistan” *Regional & Federal Studies*, 14: 513-537.
- Rasanayagam, A. (2003). *Afghanistan A Modern History.* I. B. Tauris. London.
- Requejo, F. ve Klaus-Jürgen, N. (2016). *Federalism Beyond Federations: Asymmetry and Processes of Resymmetrisation in Europe.* Federalism Studies. Routledge. New York.
- Rubin, B. R. (2013). *Afghanistan in the Post-Cold War Era:* OUP USA, 2013.
- Saikal, A., Farhadi, R. ve Nourzhanov, K. (2006). *Modern Afghanistan: A History of Struggle and Survival.* I. B. Tauris & Co. Ltd. UK.
- Shahrani, N. M. (2001). “Not ‘Who?’ but ‘How?’”. *Governing Afghanistan After the Conflict, Especial Issue On Afghanistan. Federations,*  
<http://www.forumfed.org/libdocs/Federations/V1afgh-af-Shahrani.pdf>
- Shahrani, N. M. (2002). “In Focus: September 11, 2001 War, Factionalism, and the State in Afghanistan”. *American Anthropologist, American Anthropological Association.* 104: 715-722.
- Shahrani, N. M. (2009) “Afghanistan’s Alternatives for Peace, Governance and Development: Transforming Subjects to Citizens & Rulers to Civil Servants”. *The Centre for International Governance Innovation*, 2: 1-18.
- Shariq, B. (2011). *Afghanistan and Federalism.* Andisheh Nou. Tehran

- Tanin, Z. (2005). *Afghanistan in 21th Century: Kabul. Afghanistan.*
- Thier, J.A. (2003) *The Making of a Constitution in Afghanistan*: New York. School of Law Press
- Thomas, K.R. (2008). *Federalism, State Sovereignty, and the Constitution: Limits of Congressional Power*: DIANE Publishing.
- Turton, D. (1997) “War and Ethnicity: Global Connections and Local Violence in North East Africa and Former Yugoslavia” *Oxford Development Studies*, 25: 77-94.
- Weisband, E. ve Thomas, C. I. (2015). *Political Culture and the Making of Modern Nation-States*. Paradigm. Boulder, USA.
- Westin, C. (2010). *Identity Processes and Dynamics in Multi-Ethnic Europe*. Amsterdam University Press. Amsterdam.
- Wiget, J. (1990). *The Archives of the Swiss Charters of Confederation in Schwyz*. Society for the History of Swiss Art, Berne.
- Wilber, D. N. ve Bacon, E. E. (1962). *Afghanistan, its People, its Society, its Culture*. HRAF Press. New Haven, CT.
- Wilson, W. (2014). “The States and the Federal Government”. *The North American Review*, 187: 648-701.
- Woodward, D. (2006). *Government, Politics, Power and Policy in Australia*: Pearson Education Australia.
- Zimmerman, J. F (2009) *Contemporary American Federalism: The Growth of National Power*, Second Edition. Sunny Express. New York.

### **İnternet Kaynakları**

- (<http://hawadaran.blogfa.com/>, erişim tarihi: 23.06.2016).
- (<https://plato.stanford.edu/entries/federalism/>, erişim tarihi: 17.10.2017).
- ‘Meclisi Mebusan İ: 18 9 Haziran 1328 (1912)’,  
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MECMEB/mmbd02ic01c001/ink018/mmbd02ic01c001ink0180458.pdf> (erişim tarihi: 09. 06. 2016).
- ‘The Canadian Parliamentary System’  
<http://www.thecanadaguide.com/government/parliament/> (erişim tarihi: 17. 06. 2016).
- ‘The USA Constitution Preamble’ <http://www.let.rug.nl/usa/documents/1786-1800/the-usa-constitution.php> (14. 01.2017).
- “Khorasan Zameen”  
<http://www.khorasanzameen.net/index.php> (erişim tarihi:26.07.2016).

- Adili, A. Y. ve Bijlert, M. When The Political Agreement Runs Out: On the Future of Afghanistan's National Unity Government. <https://www.afghanistan-analysts.org/when-the-political-agreement-runs-out-on-the-future-of-afghanistans-national-unity-government/> (erişim tarihi: 24.07.2016).
- Afghanistan's Tajiks Plea for Federalism. <http://www.aljazeera.com/news/2016/02/qa-afghanistan-tajiks-plea-federalism-160206152351532.html>, (erişim tarihi: 09.10.2016).
- Bulmer, E. (2015) "Federalism" *International Institute for Democracy and Electoral Assistance* vol. 12, <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/federalism-primer.pdf>, (15.07.2016).
- Cameron, D. (2001). "Overview: A Role for Federalism in Afghanistan After the Taliban," Federations, Especial Issue on Afghanistan, <http://www.forumfed.org/libdocs/Federations/V1afgh-af-Cameron.pdf>, (10.07.2016).
- Chowdhari, T. R. (2001). "A Federal Arrangement for Afghanistan". Especial Issue on Afghanistan, Federations, <http://www.forumfed.org/libdocs/Federations/V2N2-af-Tremblay.pdf>, (21.08.2016).
- Constitutional History of Afghanistan, <http://www.iranicaonline.org/articles/constitutional-history-of-afghanistan>, (erişim tarihi: 25.09.2016).
- Darvazian, A. <http://hawadaran.blogfa.com/>, (erişim tarihi: 23.06.2016).
- Filippov, M. ve Shvetsova, O. (2011) Federalism, Democracy and Decentralisation' *Binghamton University*, [http://government.arts.cornell.edu/assets/psac/sp11/Shvetsova\\_PSAC\\_Feb11.pdf](http://government.arts.cornell.edu/assets/psac/sp11/Shvetsova_PSAC_Feb11.pdf), (18.07.2016).
- Hanley, J. E. "American Federalism in Practice" <http://collegeamericangovernment.org/American%20Federalism%20in%20Practice.pdf>, (erişim tarihi: 23.09.2016).
- <http://peace-ipsc.org/articles/ethnic-gap-and-political-stability-in-afghanistan-2001-to-the-present>, (erişim tarihi: 09.07.2016).
- [http://www.bloomp.net/articles/benefits\\_federalism.htm](http://www.bloomp.net/articles/benefits_federalism.htm), erişim tarihi: 12.10.2016).
- <http://www.institute-for-afghan-studies.org/Contributions/Commentaries/DRRoashan/The-Loya-Jirga-Report.htm> (erişim tarihi: 10.09.2017).
- <http://www.nyulawglobal.org/globalex/Afghanistan1.html>, erişim tarihi: 15.03. 2017).
- <https://constitutioncenter.org/blog/article-i-section-8-federalism-and-the-overall-scope-of-federal-power/>, (erişim tarihi: 17.05.2016)

- I. S. W. “Afghan Government” <http://www.understandingwar.org/afghan-government> (erişim tarihi: 05.21.2016).
- Islamic Republic of Afghanistan Legal System and Research*  
<http://www.nyulawglobal.org/globalex/Afghanistan1.html> (erişim tarihi: 15.03.2017).
- Kraxberger, B. “Failed States and Geopolitics”.  
<https://bkraxberger.wordpress.com/2012/08/14/afghanistan-and-federalism-the-road-not-taken/>, (erişim tarihi: 06.02.2016).
- Laub, Z. “The Taliban in Afghanistan”. <http://www.cfr.org/afghanistan/taliban-afghanistan/p10551>, (erişim tarihi: 23.06.2016).
- Malikyar, H. “Center-periphery Relations in the Afghan State”  
<http://cic.nyu.edu/sites/default/files/cpreport0107031.pdf> (erişim tarihi: 07.10.2016).
- Malikyar, H. ve Rubin, B. (2002). *Center-periphery Relations in the Afghan State: Current Practices, Future Prospects*.1-46.  
<http://cic.nyu.edu/sites/default/files/cpreport0107031.pdf>, (erişim tarihi:07.09.2016).
- Moradi, D. “Afgan Kabileleri”. <http://www.khorasanzameen.net/php/read.php?id=955>, (erişim tarihi: 07.03.2016).
- Nivola, P. (2005) “Why Federalism Matters”.  
<http://www.brookings.edu/research/papers/2005/10/governance-nivola> (erişim tarihi: 26.06.2016).
- Remembering 9-11: A Message of Solidarity from the Hazaras of Afghanistan and the World.  
<http://archive.is/c8wdz>, (erişim tarihi: 10.03.2017).
- Siddique, A. (2012). Afghanistan’s Ethnic Divides.  
[http://www.observatori.org/paises/pais\\_87/documentos/ABUBAKAR\\_SIDDIQUE.pdf](http://www.observatori.org/paises/pais_87/documentos/ABUBAKAR_SIDDIQUE.pdf) (erişim tarihi: 07.03.2016).
- Smith, J. Debate Over Federalism In Afghanistan Continues  
<http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/7006-analytical-articles-caci-analyst-2002-10-23-art-7006.html> (erişim tarihi, 24. 08. 2016 ).
- Social Structure, <http://countrystudies.us/afghanistan/37.htm>, (erişim tarihi: 22.05.2016).
- Systems of Government;  
[https://sites.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/stm103%20articles/Cheibub\\_Pres\\_Parlt.pdf](https://sites.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/stm103%20articles/Cheibub_Pres_Parlt.pdf), (erişim tarihi: 15.07.2016).
- The Northern Alliance, A Brief Introduction. [http://institute-for-afghan-studies.roashan.com/AFGHAN\\_CONFLICT/NORTHERN\\_ALLIANCE/brief\\_intro.htm](http://institute-for-afghan-studies.roashan.com/AFGHAN_CONFLICT/NORTHERN_ALLIANCE/brief_intro.htm), (erişim tarihi: 09. 12. 2016).

The World Factbook: Afghanistan <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>, (erişim tarihi: 04.06.2016).

Understanding Afghan Culture.

<http://www.globalsecurity.org/military/world/afghanistan/amir-abdur-rahman.html>,

(erişim tarihi: 23.06.2016).

University of Nebraska – Lincoln, Constitution of Afghanistan = *Assasi Qanun*“ (1964).

Governemnt of Afghanistan. Kabul.

<http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=afghanenglish>,

(erişim tarihi: 10. 03. 2017).

What Is Good Governance?, <http://www.goodgovernance.org.au/about-good-governance/what-is-good-governance/>

(erişim tarihi: 05. 03. 2018).

Zakhilwal, O, (2001). “Federalism in Afghanistan: a Recipe for Disintegration”, *Especial Issueon Afghanistan, Federation*,

<http://www.forumfed.org/libdocs/Federations/V1afgh-af-Zakhilwal.pdf>, (erişim tarihi,

20.07.2016).

‘The USA Constitution’

<http://www.let.rug.nl/usa/documents/1786-1800/the-usa-constitution.php> (erişim tarihi: 14.01.2017).

‘The Canadian Parliamentary System’

[http:// www.thecanadaguide.com/the-parliamentary system](http://www.thecanadaguide.com/the-parliamentary-system), erişim tarihi: 17.06.2016

[https://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/stm103%20articles/Cheibub\\_Pres\\_Parlt.pdf](https://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/stm103%20articles/Cheibub_Pres_Parlt.pdf),

(erişim tarihi: 15.07.2016).

‘Federalism’

<https://plato.stanford.edu/entries/federalism/> (erişim tarihi: 17.10.2017).

‘Strategic Reversal in Afghanistan’

<http://www.cfr.org/afghanistan/> (erişim tarihi: 23.06.2016).

‘Afghanistan Ethnics Divided’

[http://www.observatori.org/paises/pais\\_87/documentos/ABUBAKAR\\_SIDDIQUE.pdf](http://www.observatori.org/paises/pais_87/documentos/ABUBAKAR_SIDDIQUE.pdf) (erişim

tarihi: 07.03.2016).

‘Federalism’

[http://www.forumfed.org/results/?search\\_query=afghanistan&wpas\\_id=header-search-form&wpas\\_submit=1](http://www.forumfed.org/results/?search_query=afghanistan&wpas_id=header-search-form&wpas_submit=1), erişim tarihi: 10.04.2017).

**ÖZGEÇMİŞ**

**Adı ve Soy Adı** : Abdul Rahim KAMGAR

**Eğitim Durumu**

**Mezun Olduğu Lise** : Jami Lisesi, Herat/AFGANİSTAN. 2005

**Lisans Diploması** : Bhartiya Shiksha Parishad U.P. Sosyal Bilimler  
Bölümü, 2010/ HİNDİSTAN

**Yabancı Diller** : Farsça. Türkçe. İngilizce. Hintçe

**E-Posta** : kamgarmilad@gmail.com